

K

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

ROSMER

■ 2016 OKTÓBER ■

XXV. ÉVFOLYAM, 2016. OKTÓBER

T A R T A L O M

- 3 **KRUSOVSZKY DÉNES**
Lassú üveglift (részlet)
- 12 **MIHÁLYCSA ERIKA**
Hipo (próza)
- 15 **PUROSZ LEONIDASZ**
Két lányok (vers)
- 16–17 **VÖRÖS ISTVÁN**
A versolvasás ideje; Utazás tüntetésen; Hajsza a világ jobbá tételéért
Egy öbölben a Balaton-parton (versek)
- 18–19 **VARRÓ DÁNIEL**
A Piros Alsó meg a Pikk Dáma; Szesztina a nyárról (versek)
- 20 **BÖDECS LÁSZLÓ**
Zuhanás (regényrészlet)
- 25 **SZENDI NÓRA**
Annyit is ér (részlet egy készülő regényből)
- 30–32 **LEGÉNDY JÁCINT**
Most kellene; Képzelt pipacsmezőkön; Úgyis csak menekül (versek)
- 33–35 **OLÁH ANDRÁS**
sebek és varratok; utószезon; megkarcolva; álmatlan éjszakák (versek)
- 36–37 **FELLINGER KÁROLY**
Tapasztalás; Hálaadás; Terasz; Szíjpánt (versek)
- 38 **CSIKÓS ATTILA**
Három habkönnyű történet (próza)
- 43 **MARTON MÁRIA**
A halál lehelete (filmnovella)
- 55–58 **NIKOLAJ ATANASZOV**
Mi a megbocsátás?; Újjászületés tér;
Miss Amerika; Farkasok (versek Bojkov Nikolaj és Csehy Zoltán fordításában)

- 60–62 **ROSMER JÁNOS**
Nickerson-centrifuga; Savoy; A vadállat;
Szögesdrót, rózsa; Az én apám (versek)
- 63 **NÉMETH ZOLTÁN**
Rosmer János leleplezése II. (tanulmány)
- 70 **GEREVICH ANDRÁS**
Barátom, az ismeretlen Rosmer János
(Válaszok félreértett kérdésekre) (esszé)
- 74 **LESI ZOLTÁN**
Rosmeriáda (esszé)
- 77 **BENYOVSZKY KRISZTIÁN**
A „lengyel Poe” (Stefan Grabiński A kancsal című novellájának
összehasonlító elemzése) (tanulmány)
- 90 **CSANDA MÁTÉ**
Képek által (nem) félni – a kortárs képzőművészet és a mediálisan megter-
melt idegenség beszélő viszonyáról (tárlatkritika)
- 96 **BAZSÁNYI SÁNDOR**
Marad a rozsdafarkú (Oravecz Imre *Távozó fa. Versek 2005–2014* című kötetéről)
- 97 **SZABÓ LOVAS EMŐKE**
„...nem ideje semminek” (Forgách András *Élő kötet nem marad* című kötetéről)
- 99 **GYÜRKY KATALIN**
Hazulról haza (Tóth László *Határsértők. Önarckép – másokban* című kötetéről)
- 102 **BÁN ZOLTÁN ANDRÁS**
NOÉ VENDÉGLŐJE – A 25. számla
Tótágas és kokain (esszé)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Beke Zsolt
zsoltbekezsolt@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Csehy Zoltán (lira)
csehyzoltan@gmail.com
Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu
Szabó Lovas Emőke
lovas.e@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:

Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,

Keserű József,

Márton László,

Németh Zoltán,

Rédey Zoltán

FŐMUNKATÁRSÁK:

Csehy Zoltán,

Hizsnay Zoltán

Szerkesztőség és kiadó:

811 03 Bratislava–Pozsony,
Staromestská 6D, 2. emelet,
tel./fax: (00421 2) 544 15 028

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

Levélcím: KALLIGRAM spol. s r. o.

P.O. Box 223, 810 00 Bratislava 1

Szlovákiai megrendelések:

distribucia@kalligram.sk,
valamint a szerkesztőség címén.

Magyarországi elérhetőség:

kalligram@interware.hu

Támogatóink:

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2016)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja: Kalligram Kiadó Kft., Pozsony
és Kalligram Polgári Társulás
(OZ Kalligram, Fő utca 39/17, 929 01
Dunajská Streda/Dunaszerdahely,
IČO 42 291 810).

Nyomja: Expresprint spol. s r. o.,
Partizánske

Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénnytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap 1-jén

w w w . k a l l i g r a m . e u

Lassú üveglift

Lassú üveglift

Az ötös gyorsvonat úgy tűnt, teljesen üres, én legalábbis egy utast sem láttam abban a három-négy kocsi-ban, ami mellett végigsétáltam, amíg találmra fel nem szálltam az egyik nyitott ajtón, hogy elfoglaljam helyemet az ország számtalan kiült, foszlott varrású, izzasztó műbőr ülésének egyikén. Néhány éve még biztosan az lett volna az első dolgom, hogy azonnal rágyújtok egy cigire, hátha az a kevés öröm, amit a nikotin ad, képes lesz legalább részben ellensúlyozni azt a szorongató érzést, hogy megállíthatatlanul szaporodnak körülöttem a valóság ronda, nagy matrjoska babájának rétegei: a koszos fülke, a lerobbant vonat, a viharvert állomás, a kialvatlan város. De mivel dohányozni már nem lehetett, homlokomat a vonatablak üvegének támasztva figyeltem a peron bitumenjének egyik repedéséből kibukkant húsos, de virágtalan gyomnövény reszketését a nyári hajnal apró szellőkésiben.

Aztán, hogy elfoglaljam magam, kipakoltam a fülke megsárgult műanyag asztalkájára a Balaton szeletet meg az ásványvizet, amit a jegypénztár melletti büfében vettem, és hátradőlve kavargattam a puha műanyag pohárba töltött savanykás kávé-t. Igyekeztem végiggondolni, milyen lépésekben lenne a legjobb haladnom, és több, egymástól gyökeresen eltérő forgatókönyvet is kidolgoztam, ám az mindben közös volt, hogy Magdának egyelőre nem írok. Anyámnak viszont küldtem egy szűkszavú sms-t, hogy ne érje meglepetésképp az érkezésem, vagy legalábbis ne túlságosan.

Nyilvánvalóan nem volt kedves dolog tőlem, hogy csak ritkán látogattam meg, két-három havonta legfeljebb, de képtelen voltam ennél sűrűbben rávenni magam, hogy egy légtérbe lépjek vele. Nem mintha nem szerettem volna, erről szó sincs, de a szeretetem üzemanyaga mindig is inkább a távolság volt. Persze mindez csak egy olyan koordinárendszerben válhat érthetővé igazán, én legalábbis általában így magyaráztam Magdának, aminek az origójába azt a tényt állítjuk, hogy apám otthagya őt, ugyanakkor, amikor én is, csak én az egyetem miatt, apám meg az asszisztensnőjéért. Hozzáteve, hogy apámat meg legfeljebb ha egyszer láttam egy évben, de ez nyilván anyám előtt aligha állhatott meg hivatkozási pontként.

Ez az egész még Hajdúvágáson kezdődött, apám ott volt fogorvos, anyám védőnő, én meg épp az érettségi után próbáltam volna kiélvez-

ni az utolsó gimis nyarat, amikor hirtelen elkezdtek recsegni-ropogni a családi eresztékek. Illetve azok nyilván már addig is recsegték, én mindenesetre akkor kezdtem meghallani őket, és figyelni is rájuk. A nővérem abban az időben már Debrecenben tanult az orvosin, és nyaranta sem nagyon jött haza, amit egyáltalán nem bántam, egyfelől, mert így a házunk emeleti szintje csak az enyém volt, másfelől meg, mert ha Debrecenben jártam, legalább volt hol aludnom.

A vonat nagy zökkenéssel indult meg hirtelen, én pedig félig lehunyt szemmel majdnem magamra borítottam a kávémat. Éles fény tört be a fülkébe, ahogy a szerelvény kifu-
tott a pályaudvar csarnokteteje alól, elvakított a napsütés, miközben kifelé nézelődtem, és hunyorogva figyeltem a romos kiszolgáló épületeket, vasbeton törmelékhalomokat, félrelökött kábeltekerceket, és a síneket két oldalról hullámzó sávban végigkísérő szemécsí-
kokat, amik megadták a vasúti táj embertelen ritmusát. Azt hiszem, nagyon gyorsan el-
aludtam ezután, tulajdonképpen a kávémat is feleslegesen ittam meg, nem sokat használt,
de sejtettem ezt már akkor is, amikor megvettem, és valójában nem is azt vártam tőle,
hogy ébren tartson, egyszerűen csak ahhoz kellett, hogy elhitesse velem pár percig, én
is tartom a reggeli rutint.

Ha álmodtam is, nem emlékszem már, hogy miről, vagy túl mélyen aludtam, vagy
a hirtelen ébredés, miután a vasutas megrázta a vállamat, azonnal törölte álmoké-
peimet.

– Elnézést, minden rendben van? – kérdezte a riadt képű jegykezelő.

– Persze, persze, miért? – dadogtam.

– Alig bírtam felébreszteni, már azt hittem, rosszul van.

– Hol járunk? – meredtem ki az ablakon át a felismerhetetlenül egyforma pusztaságba.

– Szolnok következik – mondta a kalauz, majd egy pillanatnyi hallgatás után
hozzátette: – A jegyét megnézhetem?

Azt, hogy rajtam kívül valaki más is ül a fülkében, már csak azután vet-
tem észre, hogy a vasutas visszaadta a jegyemet és behúzva maga mögött
a nyiszorogva járó fülkeajtót, kilépett a folyosóra. Homlokomat előredöntve,
hüvelyk- és középső ujjammal masszíroztam két oldalról élesen lüktető ha-
lántékomat, amikor a sarokba pillantva összetalálkoztam tekintetem az öreg-
ember vizenyős szemével. Volt benne valami üzőttség, gyűrött arca úgy me-
redt felém, hogy a fellazult redők alatt mélyen bujkáló feszültség mégis
átütött valahogy a májfoltos bőr felszínén. De nem szólalt meg, csak fi-
gyelt, aztán, amikor már kezdett kínosan hosszúvá válni nézésváltásunk,
jobb kezével félrenyúlt, és az ölébe vette kezitáskáját, majd, mint aki va-
lami nagyon fontos dolgot keres, remegő kézzel, elmélyülten kezdett
el turkálni benne.

Vajon mióta ülhet itt szótlánul a sarokban, jutott eszembe, és vajon
miért éppen ezt a fülkét választotta a valószínűleg még mindig nem
túl zsúfolt vonaton? Véletlenül nem ül be senki egy alvó ember mel-
lé, ha máshol is van hely, gondoltam, és amikor elképzeltem, hogy
talán már egy órája ott lapul, és bámul azokkal a kifejezéstelen bé-
kaszemeivel, hirtelen összerándult a gyomrom. Direkt kerültem
a tekintetét ezután, de amikor véletlenül mégis ránéztem, mindig
olyan érzésem támadt, hogy úgy kapja félre a fejét, mint aki egé-
szen addig meredten bámult.

Mindezzel együtt sem akartam különösebb jelentőséget tulaj-
donítani neki, és hogy eltereljem a figyelmemet róla, előhúztam
a telefonomat, meg az ülésen mellettem heverő sporttáska kül-
ső zsebéből az mp3-lejátszómat is. Bedugtam a fülhallgatót és
elindítottam a legutóbb hallgatott zenét, Van Morrisontól az
And The Healing Has Begun volt az, el is mosolyodtam raj-
ta persze, hogy ez most mennyire nem aktuális, de mégsem
kapcsoltam tovább. Magda nem írt, anyám viszont kétszer

is hívott, amíg aludtam, harmadik nekifutásra pedig egy sms-t küldött: „Most mi van? Tényleg jössz? Akkor miért nem veszed fel? Mindegy, majd hívjal azért. A.”

Az előttem álló napok lehetséges forgatókönyvei közül ebben a pillanatban az tűnt a legvalószínűbbnek, hogy miután aznap, szerdán, anyámnál alszom Debrecenben, következő délután továbbmegyek Vágásra Tubához, így ott lesz nekünk csütörtök és péntek, szombaton elmegyünk Roland esküvőjére, vasárnap meg, ha magamhoz tértem, visszamegyek Pestre. Közben szépen, türelmesen felveszem a fonalat Magdával, és akkor aznap már talán ismét otthon alhatok. Ehhez egyrészt az kellett, hogy Magdával egyáltalán beszélni tudjak, másrészt, hogy Tuba két napra tényleg befogadjon, harmadrészt pedig, és emiatt csak most kezdtem el feszengeni kissé, hogy a Reflexnél ne rágjanak be, hogy ilyen sokáig kimaradok. Muszáj minél előbb beszélnem velük, jutott eszembe, de ilyen korán, hét után pár perccel még nemigen van bent senki a szerkesztőségben, vagy legalábbis senki olyan, akivel érdemes ilyesmiről egyeztetnem. Tehát anyámmal kezdem, gondoltam, és megállítottam a zenét, majd egy mély sóhajjal rákattintottam a nevére a nem fogadott hívások között, és amíg a kapcsolás lassú bűgásait hallgattam, ismét kinéztem a mellettünk elfutó tájra.

Napégette mezők váltották egymást mélyebben fekvő, még mindig belvizes lapályokkal, itt-ott egy-egy állva hagyott, száraz kukoricatábla villant át a képen, a háttérben foghíjas erdősávok sorakoztak, s távolabb silók bádogtetejének szikrázása látszott. Ha valaki más vetette volna fel, azonnal körberöhögtem volna, magamban mégis hajlamos voltam komolyan eljátszani azzal a gondolattal, hogy a felszínen sikerrel megvívott kis szabadságharcaim dacára még mindig van bennem valami, ami ehhez a látványhoz láncol. Hogy talán mindenestől ennek a tájnak a része vagyok én is, vagy hiányom, vagy jelenlétem által. De mire eszme-futtatásomat tovább pörgethettem volna, anyám szólalt meg a vonal másik végén.

- Na heló, sikerült felébredni?
- Fogjuk rá.
- És? Most tényleg jössz, vagy mi ez az egész?
- Már itt ülök a vonaton.
- Egyedül?
- Aha.

Amíg egy pillanatnyi csend állt be a vonalban, szinte láttam magam előtt anyám arcát, ahogy rögtön elkezd kombinálni, mi történhetett, mit jelent, hogy egyedül jövök, mekkora a baj.

- Mikor érsz ide? – folytatta aztán, tettetett nyugalommal a hangjában.
- Tíz körül – vágtam rá, hogy egy szusszanásnyi időt hagyjak magamnak, és ne kelljen egyből az állomásról hozzá rohannom. Itt megint elhallgatott egy pillanatra, nyilván érezte, hogy ez így nem jön ki, és utánaszámolt, de aztán rám hagyta a dolgot.

- Jól van, és meddig maradsz? Áthívhatom Ildiékét?
- Ahogy érzed, majd holnap megyek tovább.

Ezúttal hosszabban hallgatott, nyilván máris megsértődött, amiért csak ilyen rövid időre látogatom meg.

- Hát, akkor várlak – szólalt meg végül, aztán letette.

Nem neheztettem rá, és lelkiismeret-furdalást sem éreztem beszélgetésünk végeztével, legfeljebb kissé csalódott voltam, de az sem azért, amit mondott, hanem inkább, mert már megint mindketten ilyen kiszámíthatóan reagáltunk egymásra. Ildi egyébként a nővérem volt, az pedig, hogy *Ildiék*, általában őt jelentette meg a kislát. A férje, Zsolt, maximum karácsonykor bukkant fel anyámnál, úgy tűnt, ő se szereti nálam jobban ezeket az összejöveteleket, amit csak azért sajnáltam, mert amúgy egész normális palinak tűnt.

Miután apám összejött a nagyjából nővérem korabeli asszisztensnőjével, előbb csak a házból költözött ki. Emlékszem, június közepe volt, és irtó meleg, az első kánikula váratlanul érkezett meg, már vagy egy hete nem esett az eső, mindenki ki volt tikkadva, be is kellett állítanunk két ventilátort a nappaliba, amikor családi megbeszélést tartottunk. Tragikomikus volt az egész, apám ott ült bűnbánó képpel, de megfiatalodva. Lebarnult bőrével és fehér nyári zakójában úgy festett, mintha egy tévéreklámból lépett volna elő, és látszott rajta, hogy majd kicsattan, pedig igyekezett rendkívül szomorúnak tűnni. Anyám szét volt esve, csorgott róla a verejték, csapzott haja a ventilátorok szelében egészen kiszámíthatatlan formákat öltött, ráadásul egyfolytában egy vizespohárból kortyolgatta a vodkát, pedig korábban soha nem láttam inni. Nővérem, aki erre az alkalomra persze hazajött, még mindig nem tért napirendre afőlött, hogy apám új nője vele egyidős, és egyfolytában azt hajtogatta, hogy „ezt nem hiszem el, komolyan, ezt nem hiszem el”. Én a némaságot választottam, ha ezt taktikának lehet nevezni, és ami azt illeti, valóban nem éreztem úgy, hogy az én bőrömre menne a játék. Talán túl sokszor el is ismételtém ezt anyámnak, amikor nem hagyott békén, és még azt is hozzátettem ilyenkor, hogy én már kifelé megyek innen, szóval engem ez az egész már nem érdekel. Ő meg persze azt gondolta, hogy passzivitással apám pártját fogom, és valószínűleg később is mindig ez volt az első, ami eszébe jutott, ha rólam meg arról a régi nyárról gondolkodott, ami nyilván, elég sűrűn előfordulhatott vele. Pedig tényleg semmi ilyesmiről nem volt szó, egyszerűen nem bírtam figyelni rájuk, egészen másfelé jártak a gondolataim.

Nyár végén aztán még egy fordulatra sor került, de ezt apám már csak velem meg a nővéremmel akarta megbeszélni, csak hogy Ildi emiatt inkább nem jött haza, úgyhogy egyedül ültem le végül apám albérletének forró kis teraszán. Próbált úgy beszélni velem, hogy azt sugallja, felnőtt férfinak tart, csak hát ez nem volt igaz. Kitöltött egy-egy pohár whiskyt, hátradőlt a székén, és feltett néhány abszolút irreleváns kérdést. Megye-e más is Pestre az osztályból, lesznek-e ott ismerőseim szeptemberben, megvettem-e mindent, amire szükségem van az első hetekben, és hogy a csajom nem fog-e hiányolni, ilyesmiket. Főleg ezzel az utóbbival trafált nagyon mellé, mert akkorra már nem is volt csajom. Mindenesetre úgy tűnt, nem nagyon tud mit kezdeni fintorogva odatűzött egyik szavas válaszaimmal. Nem volt benne rutinja, mégis megpróbált egy kicsit pajtáskodni, de hát ezzel már megkésett néhány évet, és én igyekeztem ezért megbüntetni.

– Szóval – kezdett bele némi torokköszörülés után –, az a helyzet, hogy elköltözöm Vágásról.

– Én is – feleltem.

– Persze – húzta el a száját. – Mindenesetre szeptember elejétől Sopronban fogok élni.

– Rékával?

– Ő is ott lesz, igen, de nem ez a lényeg.

– Nem?

– Ne hülyéskedj már.

– Komolyan kérdezem – próbáltam felbosszantani, és láttam, hogy nem vagyok messze a céltól, habár nagyon küzdött, hogy ne boruljon ki.

– Van ott egy kollégám, aki bevenne a magánrendelőjébe, telle van osztrák pácienssel, ez egy egyszerű lehetőség, nem hagyhatom ki.

– Ezt sem.

– Hogy mondd?

– Az a lényeg, hogy te jól érezd magad, apa – mondtam neki, aztán kiittam egy húzásra a whiskyt, el sem köszöntem tőle, beléptem a teraszajtón, és a tálcányi szendviccsel egyensúlyozó Rékát nagy ívben kikerülve keresztülmeneteltem a lakáson a kijárat ajtó felé.

A szerelvény közben begördült a szolnoki állomás bunkerszerű betontömbje elé, a perontetők árnyékában hűsölt néhány percet, majd anélkül, hogy nagyobb utasmozgás bontakozott volna ki körülötte, fáradt kattogással hamarosan tovább is indult. Egyetemista koromban számtalanszor megtettem ezt az utat, és habár ilyenkor szerettem egy-egy könyvbe temetkezni, azért mindig szakítottam időt arra is, hogy az ablakon kibámulva fürkészzem a már ezerszer látott tájat, hátha meglátok benne valamit, ami addig rejtve tudott maradni előttem. Sokszor hallottam például, hogy az igazi síkság a Tiszáig tart, Szolnok és Pest között az már valami más. Ám hiába figyeltem, semmi különbséget nem vettem észre soha, sőt egyre inkább úgy tűnt, mintha ugyanaz a pár képkocka ismétlődne Hajdúvágástól Kőbánya-Kispestig, megállíthatatlan és éppen ezért valamiképp grandiózus monotóniával. Nem állíthatom, hogy olykor nem töltött el boldogsággal ez az ismétlődés, mint ahogy azt sem, hogy nem éreztem ennél valamivel gyakrabban klausztrófóbiás kitörésvágyat, mint akit egy olyan lassú üveglift zárt magába, ami a világ legunalmasabb felhőkarcolójának oldalán jár föl-le megállás nélkül.

Elbambulva egy pillanatra néztem csak félre, és máris ismét összetalálkoztam pillantásom az öregemberével. Nyitott kezításkáját még mindig az ölében tartotta, cserepes ajkait pedig úgy nyalta végig nyelve hegyével egymás után többször is, mint aki valamit mondani akar. Kicsit talán túl durván is sikerült megszólalnom, amikor már nem bírtam magam tovább türtöztetni.

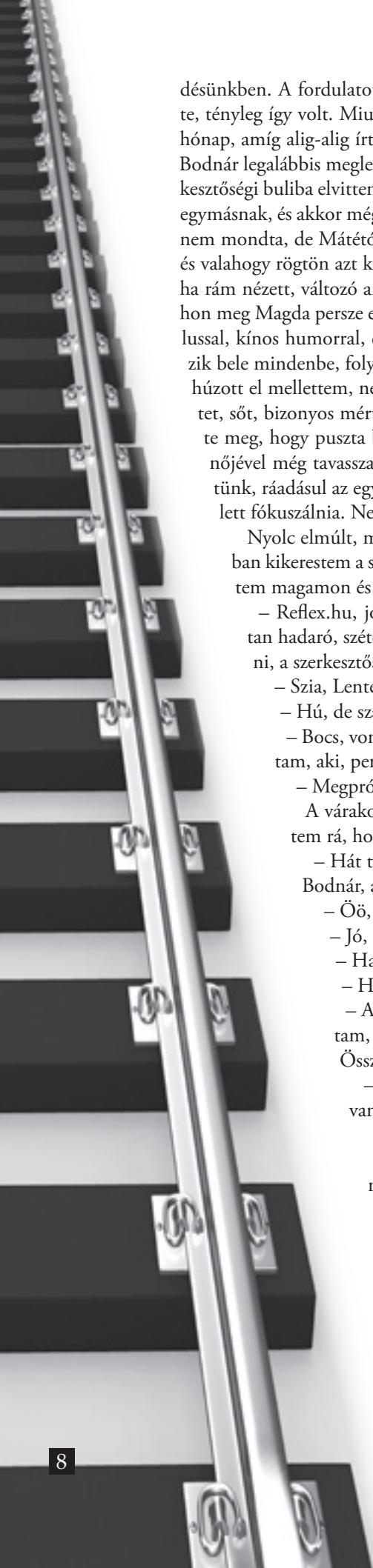
– Elnézést, miben segíthetek?

De az öreg csak bámult egyre, kicsit fészkelődött az ülésen, és összeráncolt homlokkal nyalogatta az ajkát.

Kivártam, hátha történik valami, de csak nem szólalt meg.

– Hát jó – sóhajtottam egyet, talán legyintettem is, és arcomat ismét az ablak felé fordítottam. Mégsem hagyott nyugodni a dolog, mert tényleg úgy tűnt, akar valamit ez a vénember. Én viszont egyáltalán nem éreztem erőt vagy kedvet magamban ahhoz, hogy idegenek marhaságait hallgassam, már így is épp eléggé hasogatott a fejem, hát még egy „a régi szép időkről” vagy „a mai fiatalokról” szóló monológ után... Nem-nem, akkor inkább egész úton az ablakra tapadva fogom a szikes pusztát bámulni, ha kell, gondoltam. Csak hát abban a kicsavardott testtartásban nem volt valami kényelmes hosszú távra berendezkedni. Mint általában, most is a telefon segített meg a fülhallgató. Lehet, hogy sokak szerint ez elidegeníti az embereket, én inkább áldásként éltem meg, hogy bedughatom a fülem, és akár óráig bámulhatok egy apró képernyőt, anélkül, hogy örültek néznének. Sokszor nem is indítottam el a zenét, csak betettem a fülhallgatót, mintegy jelezve, nem vagyok kíváncsi a körülöttem kavargó mondatokra. Most is így volt, Van Morrisont meguntam, és máshoz sem volt igazából kedvem, a vonat kattogása, a nyikorgó fülkeajtó, a rossz tömítésű ablakon sípólva befújó menetszél, a vagonbelső kopott lambériájának öreg bárkákat idéző nyikorgása, mindez együtt olyan zenévé állt össze körülöttem, ami bármi másnál jobban illett a hangulatomhoz.

Próbáltam magam felkészíteni a főszerkesztővel való beszélgetésre, amihez nagyjából annyi kedvem volt akkor, mint a foghúzáshoz. Ez a Bodnár amúgy egy egész jó karakter volt, én legalábbis rögtön az elején nagyon megkedveltem, és azt hiszem, ő is hasonlóképpen lehetett velem. Mátét és engem egyformán bírt, amikor elkezdtünk neki 2008 vége felé cikkeket írni, és arra is ő érzett rá, hogy oké, magyar szakos háttér meg minden, mi mégis inkább a belföld rovatban tudunk jobban kibontakozni, nem a kultúrában. Nem versenyeztetett minket, ezt külön méltányoltam, és elég arányosan osztogatta a dicséreteket és a lebaszásokat is, mondjuk inkább a saját hangulata, és nem a cikkek valódi minősége szerint, de az egyensúly valami különös módon még így is megvolt az együttműkö-

désünkben. A fordulatot aztán ebben is Magda hozta el, anélkül, hogy hibáztatnám érte, tényleg így volt. Miután összejöttünk, nagyon egymásra cuppantunk, és volt egy pár hónap, amíg alig-alig írtam értékelhető anyagot, de talán ez még átvészeltető lett volna, Bodnár legalábbis meglepően türelmesnek mutatkozott. Csakhogy amikor az évről évről szerkesztőségi buliba elvittem 2009 végén Magdát, kiderült, hogy zsigerileg unszimpatikusak egymásnak, és akkor még finoman fogalmaztam. Bodnár ezt nekem szemtől szembe soha nem mondta, de Mátétól azért elég hamar visszahallottam, hogy mennyire le van sújtva, és valahogy rögtön azt kezdtem érezni, hogy hirtelen másképp áll hozzám, hogy mindig, ha rám nézett, változó arányban, de kitörölhetetlenül Magdát is látta már bennem. Ott-hon meg Magda persze elég vadul osztotta Bodnárt, hogy milyen igénytelen alak, szar stílussal, kínos humorral, és amúgy is mi ő, ért egyáltalán valamihez, milyen alapon pofázik bele mindenbe, folyton ez ment, ha a munkám szóba került. Máté ebben az időben húzott el mellettem, nem szándékosan taktikázott így, nem kihasználni akarta a helyzetet, sőt, bizonyos mértékben a szívére is vette ezt az egészet, de azt nyilván nem tehettem meg, hogy pusztán baráti szolidaritásból elkezdjen ő is szarabbul dolgozni. A barátnőjével még tavasszal szakítottak, pár hónappal azután, hogy mi Magdával összejöttünk, ráadásul az egyetemet is ejtette a félév végén, szóval tényleg csak a Reflexre kellett fókuszálnia. Nem úgy nekem.

Nyolc elmúlt, most már biztos bent van Bodnár, gondoltam, majd a telefonomban kikerestem a szerkesztőség számát, néhány pillanatig tétováztam, aztán erőt vettem magamon és rányomtam a hívásra.

– Reflex.hu, jó reggelt, miben segíthetek? – szólalt meg kisvártatva egy fásultan hadaró, szétrohányzott hang a másik oldalon. Piroska volt az, vagyis Piri néni, a szerkesztőségi titkárnő.

– Szia, Lente Bálint vagyok, be tudsz kapcsolni Bodnárhoz?

– Hú, de szarul hallak, drágám, hol vagy te? Egy centrifugából hívsz?

– Bocs, vonaton ülök – emeltem fel a hangom, és közben az öregre sandítottam, aki, persze, mereven bámult –, be tudnál kapcsolni Bodnárhoz?

– Megpróbálhatom – mondta, és már hallottam is a kattantást.

A várakozó zene valami gyerekdal volt, ismerősnek tűnt, de mégsem jöttem rá, hogy mi lehet, annyira le volt butítva géphangokra a dallam.

– Hát te meg hol a pöcsben jársz? – szólt bele hirtelen, köszönés nélkül Bodnár, amitől egy pillanatra elakadt a szavam.

– Öö, figyelj, vonaton ülök.

– Jó, de minek és hova?

– Haza kellett jönnöm, bocs.

– Hova haza?

– Anyámhoz Debrecenbe, aztán pár napig Vágáson leszek – gondoltam, egyszerűbb, ha nem próbálok valami kamu sztorival előállni. – Összevesztünk Magdával – tettem hozzá kicsit halkabban.

– Attól még nem kellett volna elmenned oda a picsába, nálam is van szabad szoba.

– Ez nem ilyen egyszerű.

– Az sem, hogy akkor nem vagy itt, amikor Máté Prágában hakenizik.

– Tudom, és...

– Mit és?

– Nem tudunk kitalálni valamit?

Itt azt hittem, el fog szakadni nála a cérna, és a vonat zaja ellenére mintha hallottam is volna, hogy úgy szuszog, mint egy támadni készülő vaddisznó, de aztán mégis egészen halkán szólalt meg ismét.

– Mi a fasz van ott, ahova mész?

– Hajdúvágáson?

– Aha.

– Őszintén? Fogalmam sincs.

Az elmúlt hét évben, amióta anyám Debrecenbe költözött, egyetlenegyszer jártam Vágáson, négy éve, az érettségi találkózónkon, ami önmagában is egy nagy tévedés volt, és ráadásul időm meg kedvem sem volt akkor körülnézni. Tényleg, elképzelésem sem volt, hogy milyen lesz újra egy pár napot ott tölteni, és eddig eszembe sem jutott, hogy vajon megváltozott-e a város, és ha igen, hogyan.

– Jó – szólalt meg Bodnár, továbbra is visszafogva ingerültségét –, ajánlok neked egy alkut.

– Aha.

– Menj oda, nézz körül, találgatj valami témát, írd meg jól vasárnap estig, és akkor okék vagyunk.

– És ha nem megy?

– Mondjuk, hogy kibaszlak?

– Van más opció? – kérdeztem némi habozás után.

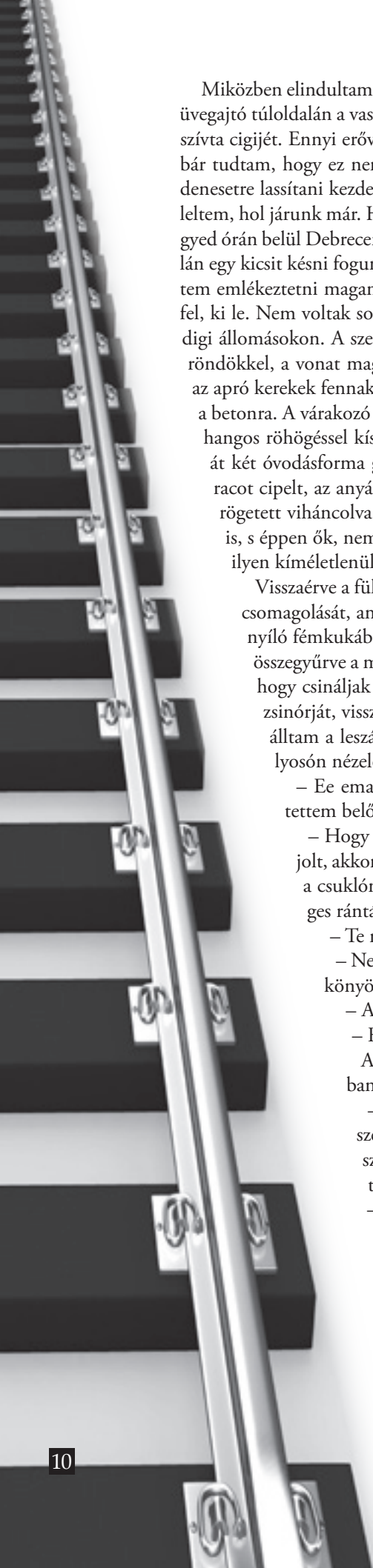
– Nemigen – felelte Bodnár, és kissé áttetsző együttérzéssel még bele is sóhajtott a kagylóba. Ez a leereszkedő gesztusa viszont hirtelen elszánttá és dacossá tett. Mit sóhajtozik ez itt nekem? Menjen a fenébe a megjátszott együttérzésével!

– Rendben, akkor vasárnap jelentkezem – mondtam, aztán letettem.

Nem hittem el neki egészen, hogy emiatt kibaszna, de persze teljesen kizárni sem tudtam, hangulatember volt Bodnár, s ha valamit a fejébe vett, nem volt könnyű jobb belátásra bírni. Nem taktikáztam tehát túl diplomatikusan azzal, hogy kinyomtam, de tényleg megalázónak éreztem, hogy így próbál meg sakkban tartani. Hát jó, fortyogtam magamban, akkor majd írok neki olyat, hogy összefossa magát. Közben persze fogalmam sem volt, hogy mi olyat tudnék letenni egy kérges lelkű pesti főszerkesztő elé Hajdúvágásról, amitől befosna, de egyelőre a düh erősebb volt bennem, mint a kétség. Egyelőre. Mindenesetre egy cigit nagyon szívesen elszívtam volna már, és hirtelen elhatározással neki is indultam, hogy a klotyóban elrejtőzve, mint kamasz koromban, titkon rágyújtsak. Az öreg felhúzott térdekkel engedett utat nekem, de éreztem, hogy végig követett tekintetével, amíg el nem tűntem a kocsí végében. Valóban kevés utas volt még mindig a vonaton, elszórtan ültek egyesével vagy párban a fülkékben, és javarészt aludtak vagy zenét hallgattak mind, beszélgető embereket nem is láttam. Persze nem is lett volna könnyű túloldítani a rozoga szerelvény irtózatossá zaját.

A vécé elképesztő volt, évtizedes hűgyszag lengte be, s a vastag rétegben felkent zománccfesték eredeti színét a rászikkadt koszrétegek valami kiismerhetetlen, undorító árnyalattal vonták be. Kis terpeszbe álltam, és amíg egyensúlyozva igyekeztem megsodorni magamnak a cigit, óvatosan előredőlve belebámultam a vécécészébe, ami alulról nyitott volt, így a kivezető cső oldalára kövült szarréteg furcsa kaleidoszkópján keresztül az alattunk elfutó vasúti töltés bazaltburkolatának felszínét láthattam villogni. Hipnotikus képsor volt ez, amit egy idegennek mondjuk nehéz is lenne elmagyarázni, mindenesetre képtelen voltam megállni, pedig próbáltam, hogy ne az jusson róla az eszembe, hogy az anyaföldre való rápillantásnak ez a nézőpontja kilúgozhatatlanul hozzátartozik az ittlakók tudatához. Az anyámhoz mindenesetre egészen biztosan.

A vécé ablakát résnyire lehúztam, hogy a menetszél kivigye a füstöt, a hamut pedig a vécécészébe pöcögtettem. Jólestek ezek a szálnalmas, eltitkolt kis slukkok, valahogy enyhült tőlük a fejfájásom, és a gyomromat szorító görcs is úgy tűnt, oldódni kezd. Mégiscsak tartok valahova, gondoltam, és ha nem akartam rögtön megtudni azt is, hogy hova, akkor önmagában az a tény, hogy megyek, végső soron megnyugtatótt némiképp. Amikor végeztem, beejtettem a cikket a budiba, utánanéztam, és mintha még azt is láttam volna, ahogy a szaros cső végén kihullva a hirtelen szélben még egyszer, utoljára felszikkasztott végén a gyenge parázs.

Miközben elindultam fülkém felé, a vagonok közötti átjáróba visszanézve megláttam az üvegajtó túoldalán a vasutast, ahogy egy lehúzott ablak mellett a falnak dőlve nyugodtan szívta cigijét. Ennyi erővel én is kihagyhattam volna ezt a vécébeli bujkálást, gondoltam, bár tudtam, hogy ez nem teljesen igaz, hiszen rajtam nincsen egyenruha. A vonat mindenestre lassítani kezdett, én pedig fejemet egy lehúzott folyosói ablakon kidugva kémleltem, hol járunk már. Hajdúszoboszló következett, ami azt jelentette általában, hogy negyed órán belül Debrecenben vagyunk. Az órára pillantottam, nyolc múlt tíz perccel, talán egy kicsit késni fogunk, de nem vészes, és amúgy sem rohanok sehová, erre nem győztem emlékeztetni magamat. Kikönyököltem az ablakba, és onnan néztem, hogy ki száll fel, ki le. Nem voltak sokan, de azért többen jöttek-mentek a vonat mellett, mint az eddigi állomásokon. A szerelvény végében egy nyugdíjas csoport szerencsétlenkedett a bőrröndökkel, a vonat magas lépcsőfokain megpróbálták leléptetni a gurulós táskákat, de az apró kerekek fennakadtak a lépcső rácsában, s két csomag is nagy puffanással zuhant a betonra. A várakozó oldalon egy kisebb kamaszcsoport dobozos söröket kortyolgatva hangos röhögéssel kísérte az eseményeket, miközben egy középkorú házaspár vonult át két óvodásforma gyerekkel a jelenet közepén. Az apa egy előre felfújtt strandmatracot cipelt, az anyánál hűtőtáska volt, a két gyerek meg egy nagy gumihattyút gyűrögetett viháncolva. Jókedvük ellenére valamiképp pokoli látványt nyújtottak mégis, s éppen ők, nem a rosszmájú kamaszok vagy az ügyetlen nyugdíjasok. Vagy csak ilyen kíméletlenül fáradt voltam már akkor.

Visszaérve a fülkébe, még egy szusszanásnyi időre leültem. A Balaton szelet üres csomagolását, amit kint felejtettem a kis asztalkán, most kidobtam a nyikorogva nyíló fémkukába, kiittam az utolsó kortyot felmelegedett ásványvizemből, majd összegyűrve a műanyag palackot is gondosan beletömködtem a szemetesbe, csak hogy csináljak valamit. Legvégül az mp3-lejátszómrá feltekertem a fülhallgató zsinórját, visszacsúszttattam a kis készüléket a sporttáskámba, és azzal készen is álltam a leszállásra. Már épp indulni akartam, hogy az utolsó tíz percet a folyosón nézelődve töltssem, amikor az öreg hirtelen behajolt elé.

– Ee ema ovászani ia magy? – kérdezte egészen artikulálatlanul, nem érttem belőle semmit.

– Hogy micsoda? – néztem rá visszahőkölve, és csak ahogy közelebb hajolt, akkor láttam meg bal fülében a hallókészüléket. Váratlanul megragadta a csuklómat, és megismételte lassabban a kérdését, miközben én egy ideges rántással kiszabadultam nem túl erélyes szorításából.

– Te nem a Lovász Jani fia vagy? – érttettem meg végre.

– Nem. Azt se tudom, ki az a Lovász Jani – válaszoltam neki, de olyan könyörgően nézett, hogy képtelen voltam azonnal faképnél hagyni.

– A földrajztanár Lovász Jani – nézett rám kérdően.

– Fogalmam sincs, ki az.

Akkor az öreg elgondolkodott egy pillanatra, majd megint a táskájában kezdett idegesen turkálni, végül egy régi fotót halászott elő belőle.

– A Gyuri – mutatta felém a képet, amin egy kamasz fiú állt megszeppent tekintettel egy könyvespolc előtt, kiserkenőfélben lévő bajsza megadóan tapadt ajka fölé, s egyik kezével a készülék elé emelte a nemzeti színű szalagon nyakába lógatott arany sakkfigurát.

– A Monoki Gyuri, nem az osztálytársad volt?

Még mindig nem szoktam meg furcsán összecúszó hangjait, nem érttem egyből, mit kérdez, de azért sikerült nagy nehezen ksilabizálni kontúrtales mondatai értelmét.

– Nem volt ilyen osztálytársam – mondtam, és próbáltam a tekintetéből kiolvasni, hogy hisz-e nekem, de az öreg csak a fejét csóválta.

– Né-éz meg jobb-aan – dadogta, és ismét az arcom elé tolta a fotót.

– Higgye el, megmondanám, de nem ismerem – mondtam, és feltápáskodtam az ülésről. Még annyit tettem hozzá a fülke ajtajából, hogy sajnálom, és tényleg sajnáltam is egy kicsit az öreget, egészen magába zuhanni látszott kudarca után.

A debreceni pályaudvar betonjára lépve aztán, miközben megtornáztattam elgémberedett tagjaimat, észrevettem, hogy a fickó ott integet meg kiabál felém derékig kihajolva a vonatablakon. Hirtelen mindenki megállt a peronon és az öregre szegezte a tekintetét, egyszerűen nem lehetett érteni, hogy mit üvölt torkaszakadtából. Persze én tudtam, hogy engem akar odahívni, hogy nekem akar még valamit mondani erről a Monoki Gyuriról vagy kiról, akinek a fotóját még mindig ott lóbálta a kezében. Gyorsan hátat fordítottam hát neki, és a táskát a vállamra kapva, nagy léptekkel megindultam az aluljáró felé, hogy lejussak a mélyébe, mielőtt még az öreg körül összeverődött közönség felfogná, hogy én vagyok a kétségbeesett ordibálás címzettje. ■ ■ ■

HIPOHIPO

A fordítónak orvosi papírja volt arról, hogy hipochondriában szenved. Már hipokondér is, ahogy az anyósa megjegyezte a fiának, a fordító férjének, a hangsúllyal a harmadik szótagon, amikor azt hitte, a fordító a fürdőszobában van és nem hallja, de a fordító meghall mindent, leginkább persze az elharapott mondatokat és a hangsúlyos szemöldökmozgásban benne foglalt mögöttes szavakat. Most is, amikor fél ütemmel korábban kilépett a fürdőszobaajtón, elkapta a férje tekintetében a szokásos hagyjukmama lemondást, de valami új minőséget is: egy összevillanást, hogy ne most, még meghallja. A ki nem fejezett alannal együtt: *Ez még meghallja.* Nem az első eset volt, hogy rajtakapta a férjét. Nemrég, amikor Tamásékkal gombászni mentek, jól látta, hogy a férje milyen demonstratív szorgalommal gyűjti a száraz ágakat, szakérti a legjobb helyet a tűzhelynek, hordja lelkesen, mint egy kölyökkutya, a keserűgombát Tamás feleségének, Ildikónak a keze alá. Ildikó öt évvel nagyobb a fordítónál, ezért a legnagyobb magátólértetődőséggel utasítja. Két gyereke is van, rámenősen vezeti az autót, mindig kicsattan a jókedvtől, szóval belevaló nő. A fordító nem szereti a keserűgombát, gyerekkorában is hányt tőle, és pontosan le tudná kottázni Ildikó és Tamás beszélgetését aznap este, otthon gyerekfektetés közben, hogy ennek a szegény Karcsinak se lehet könnyű az élete e mellett a búvalbaszott, és itt a fordító neve következett. Aki ahelyett, hogy a többiekkel együtt a fehér gombakalapokat kémlelné a napfénytől foltos avaron, egész nap az erdőszélen csámborog a rövidlátó szemüvegével és egy antikvár növényhatározóval, és sisakvirág, pirosló hunyor, iszalag, salátaboglárka és hasonló lehetetlen nevű zöldségeket próbál beazonosítani hónapokkal virágzás után, pedig amúgy a békalencsét se tudná megkülönböztetni a levelibékától, és a levelkocsányuk formájáról, tapintásáról, szagáról, mérgező nedvük ízéről gyűjtöget első kézből és orrból vett benyomásokat, mert valami regényt fordít épp, aminek a buggyant főhőse a mindenütt dülő, de történetesen láthatatlan és érzékelhetetlen háború elől egy erdőszéli kis házba húzódik vissza valahol északon, és éjjel-nappal a mezők szellőrőzsájának tenyeresen szeldelt, mind töröttebb lándzsás levelein, a tüszőtermésben érő magok csökkenő számán borongva arra a következtetésre jut, hogy az emberfaj megérett a pusztulásra. A fordító kilépett a fürdőszobából, kezében egy marék haj, ami a kefében maradt, a hajszálakat a küszöbön picit hátára veszi a szállökés, amit az anyósa drámaian lehalkított hangon suttogott, a harmadik szótagig emelkedő, onnan zuhanó szava keltett, a fordító szokása szerint üresben maga elé nézve felfogta ezt a szót és a fertőtlenítőszagú markában szorongatott méretes hajcsomóra meredő két elkapott tekintetet, ben-

nük két rész viszolygást, egy rész büntudatot a viszolygás miatt, és egy egészen kicsi, ám annál penetránsabb dühöt a büntudat miatt, mint egy kondér, amiben mindenféle állagú, színű és szagú szavak bugyborognak össze cefrévé, nem jó, a cefrét kádban érlelik, inkább mint mócsingos húсок a velük alkatilag össze nem illő krumpli- és paprikanegyedekkel, még egy kis türelem, gyerekek, egy óra és kész is a krumplitokány. Tavasszal kezdett neki egy regény fordításának, a szerzőt évek óta ismeri, a késő éjjeli órákban, amikor mindketten dolgoznak, hosszú e-maileket küldözgetnek egymásnak a sárkányfűfélékkel kapcsolatos hiedelmekről, évtizedek óta feledésbe ment társasjátékok játékszabályainak részletes leírásaival, hosszú idézetekkel obskúrus szerzőktől. Minden azzal kezdődött, amikor a fordító május közepén, egy kérdésére jövő nemleges válaszba ékelt, kurta zárójelből megtudta, hogy az írónál tüdőrákot diagnosztizáltak. Kétségbeesett, reménykedett, képtelen volt aludni és dolgozni, és a szokásosnál is étvágytalanabb lett, annyira, hogy azzal a kevéske főzéssel is felhagyott, amit eddig úgy-ahogy, de mégiscsak elvégzett a férjére való tekintettel, így aztán másfél, ki nem beszélt feszültséggel teli hét után rájuk költözött az anyósa és végképp átvette az irányítást. Amikor a fordító a reggeli szalonnás tojásrántotta szagától először rohant be hanyatt-homlok a fürdőszobába, rá az épp borotválkozó férjére, aki ügyetlenül, hátulról átkarolta és tartotta a fejét, miközben ő a vécékagyló előtt térdre esve, könnyektől homályos szemmel és gyomorból jövő krákogások közt ökredezte az üres levegőt, valami óvatos reményt látott a szemében, ahogy a szokásos tanáros módján, túl nagyot kacsintva megkérdezte, ne-e szaladjon le a gyógyszertárba egy terhességi teszttel, amire ő még mindig könnyes szemmel erőtlen mozdulatot tett, hogy ellökje magától, de a férje ezt ölelésnek vette és a fordító felemelt kezét a mellkasára tapasztotta, a másik kezével vécépapírt tépett és letörölte a fordító szája széléről a megtúrósodott nyálát, végig nyájasan mosolyogva és egészen kicsit elfordított fejjel, hogy ne érezze annyira a lehelete ammóniaszagát, lenyomott egy puszit az orrára, majd biztos, ami biztos, rápaskolt a fenekére és gyöngéden kilökdöste a fürdőből, feküdj csak vissza, nyuszifül, meglátod, mindjárt tíz tojást fogsz bekapni. A fordító persze egyetlen tojást sem kapott be sem aznap, sem a következő napokban, viszont egyre hosszabb időkre zárkózott be a fürdőszobába, számolgatta hajmosás és fésülködés után az elhullott hajszálait, vizslatta pikkelyes körmeit, órákig radírozta a bőrét, ami egyre szürkébb és porzóbb lett, nyomogatta a hónaljában a csomókat, amelyeket a pizsamán és a frottír fürdőköpenyen keresztül is csalhatatlan pontossággal megérezett, mint operanyitány első baljóslatú vonós-üteméből a negyedik felvonás végén bekövetkező féltékenységi gyilkosságot, vagy mint az író burjánzó mondatai legelején a másfél oldallal később megnyitott zárójelbe gondosan elhelyezett nehezéket, az odavetett félmondatot, amiből kifeslik a regény világának szóhasználatába plántált összes elhallgatás, bürokratikus cinkosság, amivel a magára hagyott, semmit sem értő emberi lény a termelési tervek egy rubrikájába lesz utalva, a kolorádóbogár-irtás statisztikáinak a tőszomszédjába. Alvásidejét napról napra csökkentve, száraz és égő szemmel javítgatta újra és újra a már meglévő fejezeteket, mert minden újraolvasással felfedezett egy-egy mellékmondatban eldugva valami melléköngét, disszonáns akkordot, hiszen a szöveg már nyolc évvel ezelőtti megírása és tizenöt éves kihordási idejének legelején tudta nemcsak a múltat, amit elbeszél, hanem azt is, a test hogyan kezd hozzá időzített bombáinak felrobbantgatásához, hol indul meg elsőként a burjánzás, a decemberi hó alá sietősen elkapart áruhájakból a tavasi olvadással hogyan kelnek ki a régi nyelv régi szavai, hogyan bújnak ki bábjukból, kezdenek rajzani és petéznek le az új újságok és iskolák új nyelvében. A fordító nem volt különösebben ismert a szakmájában, hiszen alig néhány kötete jelent meg, a szerző viszont azért ragaszkodott hozzá, mert tudta, hogy ha évekbe telik is neki egy regényt megcsinálni, utána meg minden ajtósarokpántnak, hízmésmintának vagy kórlapnak. Néha mulatságos lelkesedéssel küldött éjjel háromnegyed ötkor egy linket valami bloghoz, amin talált egy fényképet egy szakasztott olyan csigolyafonatú hintaszékről a húszas évekből, mint amilyenben a regényben a deportálást túlélte nagymama szeretett az ablak előtti napsütötte négyszögben üldögegni. Most, hogy az író a második adag kemoterápia után otthon lábadozott, a fordító a kinti meleg ellenére vastag pulóverben és gyapjúzokniban, jéghideg kezekkel-lábakkal ücsörgött egész nap az íróasztalánál az elfüggönyözött szobában, ha néha lement a sarki boltba vízért, cigarettáért vagy gyümöl-

csért, bogárként húzódott be az árnyékba. Viaszszínű bőrét, mint egy kételtűt, sértette az erős nap, és napszemüvege mögött is csupasznak érezte magát a nyáriasan öltözött emberek közt, mint akinek nemcsak a haja, de a szemöldöke és a szempillái is kihulltak. Az íróasztalán szétszórt fecniken oszlopokban sorakoztak a szinonimák, amelyeken a negyedik fejezetben a kihallgatásra becsengető *szirénaként felvijjogó csend* hangját próbálgatta, mint egy zongorahangoló, a feje, a szinuszi és most már a fogínye is hol mentőkocsi, hol bombariadó szirénájának az ütemére lüktetett, szeme előtt apró fénypontok pulzáltak, ott toporgott a hősnővel *molyrágta kosztümkabátja sebeit kopott szőrmeboája alá rejtve* a bejárati ajtó előtt, és abban a pillanatban, amikor rátalált a legélesebben vijjogó szóra, az íróasztala előtti ablakon becsapódó ultraibolya-sugaraktól kilyuggatott bőre megérezte a résznyire nyílni készülő ajtó befelé vonó léghuzatát, bár a kéz épp csak megfogta a kilincset, és egy túlexponált fénykép pontosságával látta a férjét, ahogy két hét múlva rácsapja a csomagtartó tetejét a bőröndjeire s a gondosan becsomagolt plazmatévére, hogy elhajtson a szüleihez, miután közölte vele, hogy komolyan el kell beszélgetniük a jövőjükéről, és hogy ő nem várhat a végtelenségig, amíg a felesége, azaz a fordító úgy érzi, hogy valamit változtatnia kell az életén, mégpedig gyökerest, mert neki is egy élete van, és az óra ketyeg, nyuszifül. De hiába ketyeg az óra, nyuszifül, azaz a fordító nem fogja meg a kagylót és tárcsazza fel az anyósáékat, hogy miután kedvesen köszönt az apósának, aki felveszi a kagylót, és a háttérből kihallja az anyósa hangját, na csakhogy, te meg ne hagyj magad, kicsit remegő hangon és sok torokköszörüléssel, ahogy mindig szokta, amikor izgul, elmondja a férjének a hosszan próbálgatott mondatokat az évelő, télen csak gyökerében eleven, lágyszárú, tavasszal tetszetős élénksárga, sugarasan szimmetrikus virágokat hajtó, frissen szedve mérgező, de szárítva veszélytelen, közös zárwatermő életükről. Ugyanazzal az egykedvűséggel veszi tudomásul a tényállást, mint azt, hogy kint időközben nyár lett, délutánként heves záporok mossák le az ablakpárkányt, majd visszatér a fülledt júliusi hőség, az évszak kitartóan csepegteti az infúziót, neki minden energiáját leköti, hogy számon tartsa a tompa kábulatban töltött és a kitisztult, megszámlált napok beosztását, a fejében folyamatosan mondatok indulnak tapogatózva, nehézkesen követve a szerző mondatainak a nyomvonalát, majd előbb-utóbb elakadnak egy többértelmű szónál, amelynek a jelentése daganatként burjánzik azon a másik nyelven, aztán a hét nehezen kivárt második felére felemelkedik a vajszerű köd, és az addig megakadt lemezként kattogó szavak lendületesen nekiiramodnak, ilyenkor napi 5-6 oldalt is fordít, a szöveg fáradtságosan kilöki magát a bábjából és kibontja nyers szárnyacskáit, de hamar fárad, sokszor meg kell állnia pihenni, melegedni kicsit, cserepes szájjal veszi a mind rövidebb levegőt, ilyenkor egészen olyan, mint egy nyúl a mozgó kicsi orrával. A nyár végére a szerző három kemoterápián és egy műtéten túl, még mindig az élet és nemlét közti senkiföldjén fekszik egy steril kórházi szobában, a fordító pedig a csípős hipószagot árasztó, újból hűvös lakásban, pokróccal a térdén, egyre nehezedő légzéssel az íróasztal előtt gubbaszt abban a tartásban, amelyet gerince már alvás közben is automatikusan felvesz, és amellyel a regényben a szebb napokat látott homokfutót hajtja a köztörvényesből lett népfelkelő, rajta a kitelepítendő háromtagú családdal, a városi gyűjtőpontra, a nemrég már bevált téglagyárba. Fölöttük a költözni készülő fecskék zuhanást játszanak. ■■■

H I P O H I P O H I P O

Mihálycsa Erika: 20. századi angol irodalmat tanít a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, Joyce- és Beckett-kutató. Többek közt Flann O'Brien, Beckett, Patrick McCabe műveit fordította. A New York-i székhelyű Contra Mundum kiadó égisze alatt megjelenő HYPERION – For the Future of Aesthetics irodalmi-művészeti lap szerkesztője.

Két lányok

Két lánnyal találkozom,
le akarok feküdni az egyikkel –
ezért jöttem ki a szobámból.
Velem van egy barát is, nevezzük B.-nek.

Ez a két lány legyen szimpatikus,
és tudjon inni is. Legyen mondjuk
alacsony az egyik, mert azt szeretem;
és ne legyen egyik se lenézhető.
Én viszonylag ritkán hazudok:
nem vagyok jó illuzionista; ha viszont
B. varázsolni kezd, az beválik –
az alacsonyra tehát ne hasson a varázs.

Nagyjából ezek az elvárásaim
a két lánnyal szemben, akik most
egy másik kettő, remélem, barátnői
egymásnak, mától fogva legalább.
Mikor B. varázsolni kezd, mégiscsak
szomorú leszek. B. jó barát, gyakran
beszélgetünk, két lányokról főleg:
mit csinált velük, mit csinálnék én.

Utána esetleg eltelnek hónapok.
Esetleg megünnak, meggyűlölnak
minket, és két lány (barátnői egymásnak)
már nem beszélget rólunk. Rólunk,
így gondolom, mikor elhagynak minket:
az én varázsló barátomat, B.-t,
és engem, aki bár ritkán hazudok,
sosem árulnám el a nevem valódi kezdőbetűjét.

Purosz Leonidasz (1996): költő, slammer. *A városnak meg kell épülnie* című első kötete a FISZ gondozásában jelent meg.

A versolvasás ideje

Az az óra, amikor ágyban már lehetetlen maradni, mert kifogyott az álmodnivaló, és a tegnap történetek szép egyforma darabokra hasogatva állnak a tudat fáskamrájában, de ha kiülsz a fotelba mégis, egy alvó ember dől belülről a homlokodnak, és az egész család alszik még, nem ismerik ezt a se itt, se ott érzést, akkor verset kell olvasni. Mint aki bottal jár: álomra támaszkodsz a te álmod helyett. Hát álom a vers? Az ébrenlét kardjával kettéhasított fej a könyv. Felnyitod, és a sorok, mint az agytekervények, föltárnak előtted nem is egy másik embert – egy másik világot, képzelgések vad örvényeit, élet- és halálorgiát, mély alvást, álmotüzet, örület után visszamaradt hamu szagát és enyhe melegét, el nem égett szenes ágakat: valaki fölébred a másik szobában, és beszélni kezd hozzád.

Utazás tüntetésen

Kijöttem az egyetemről, és hazaúton vettem egy rozskenyeret. Aztán a Nemzeti Színház felé sietve fölszálltunk egy tüntetésre. A rendőrök lezárták a Národní třída egyik felét, a villamos lépésben a tüntetők mögött. Négy éve halt meg Havel. A vele szimpatizálók fölhajtották a nadrágjukat, hogy ugyanúgy bokalengő legyen, mint első elnöki szereplésekor az övé. A bokalengő nadrágos elnökök kora véget ért. Mi tétován kiálltunk a tüntetésből. Egy félárú, de még így is méregdrága jegy jutott volna a balettra kettőnknek. Meg hát az a felgyúrt nadrág se idevaló, mondta kéretlenül egy későn jövő, miközben a jegyét ellenőrizték.

Hajsza a világ jobbá tételéért

Amiről nem lehet beszélni, arról írni kell. Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell másokat. Arról hallgatni kell másra. Amiről nem lehet másra hallgatni, arról írni kell. Amiről nem lehet írni, arról olvasni kell. De hogy találom meg, mit olvassak arról, amiről hallgatni kell? A legfontosabb titkok le vannak írva. Amiről hallgatni kell, titok. Ami rejtve van, egyedül az Úrra tartozik. Ami egyedül az Úrra tartozik, arról csak egyedül szabad beszélni, egyedül arról érdemes beszélni, egyedül azt érdemes keresni írásokban és főleg írások mögött. Egyedül az olvasásban. Amiről nem lehet olvasni, arról írni kell.

Egy öbölben a Balaton-parton

Nagyon fog hiányozni, ha majd nem leszek, a magyar nyelv.
Az a szó, hogy „szép”. Vagy a tárgyas ragozás. Budapest panorámája a 2-es villamosról. A honvágyat addig nem ismertem, mert annyi helyen voltam otthon, és mindegyikről magyarul alkottam képet. Kép, utca, házsorok. Zöldnek se lát soha senki semmit, csak a magyar. A grün, a green, a zelený hogy is lehetne ugyanaz? Mint ahogy mi se láthatjuk persze az ő színeiket. A fekete sört barnának mondjuk. A savanyú cseresznyét egy másik gyümölcsnek. És egyformán beszélünk nőről, férfiról. Nem fantáziálunk az élettelen dolgok

neméről. Nem hisszük azt, hogy a férfi, nő fogalma mindent megmagyaráz. Lett volna csak Freud magyar, nem képzel annyit az örök szexualitásról. A magyar költő belekölt a szavakba. A német tömörít. A magyar költő beleköt a szavakon túlba, megértenie nem is kell. Költői csak a magyaroknak vannak. Óvatlanság poétának nevezni őket. Nem azok. De már nem költő, aki vers helyett költeményt ír. A magyar nyelv írja, amit rajta írnak. Keringő, galaxisközi úr. Ez vár majd a nemlevőkre. És a nyelv a földön marad, a féltett magyar nyelv, akár egy levedlett kígyóbőr. Hever, hever egy elhagyott öbölben a Balaton-parton.

A Piros Alsó meg a Pikk Dáma

– *pásztoridill* –

Történt egyszer, nem máma
 (de ne kérdezzétek az évet),
 hogy a paklijából a Pikk Dáma
 egy távoli pakliba tévedt.
 Pici lábát bökte a tök meg a sok makk,
 hajába zöld levelek gabalyodtak,
 és akárhova lépett, római számok
 futottak utána szikáran és ámok-

„Juj” mondta szegényke, „de rémisztó!”
 és sikkantgatnia kellett,
 mert elsüvitett egy nyílveessző
 a kis érzékeny füle mellett.
 És a dáma komoly riadalmára
 beleállt az utána egy almába!
 „Hát ebbe a szív beleretten.
 Hú” mondta, „hová keveredtem?”

S kialélt egy idilli mezőre,
 min svájci juhnyáj legelészett,
 és e svájci juhnyáj deli őrre
 rá ujszopogatva lenézett...
 A sors terelé oda tán eme bojtárt,
 akinek fura zöld sapiján pici bojt állt –
 egymást meg először itt látta
 a Piros Alsó meg a Pikk Dáma.

„Bonzsúr” lehelte a dáma fehéren,
 „Grücci” mondta a pásztor a lánynak,
 „Kuoni vagyok, a pásztor, de kérem,
 csak szólítson Szopi Gyulának.
 Elkölteni készülök épp az ebédem,
 nem volna-e kedve megosztani vélem?”
 Ajkát elhagyta egy halk sóhaj:
 „Ha nem derogál egy alsóval...”

Volt svájci csoki a tarisznyába,
 mi magában elég keserű,
 de megkóstolta a Pikk Dáma,
 amiképpen az illem diktálta,
 s azt mondta: „De fincsike, hú!
 Otthon csiga van meg langusztá,
 ami annyira, Gyuszikám, nem guszta,
 és a gyűszünyi kis biomegygyfánkom
 harmincháromszor megrágom.”

És fölkerekedtek a piknik után,
 most itt csavarogtak, most ott,
 csónakáztak a piros nyolcas taván,
 és a Zöld Ásszal kóstoltak mustot,
 a Piros Ász rétyjén virágot szedtek,
 a Makk Ász tüzénél megmelegedtek,
 s egymásba szerettek tisztára
 a Piros Alsó meg a Pikk Dáma.

Három szívük egymásért dobogott
 (a Piros Alsóé volt kettő),
 megcsókolta százszor a hölgyet a pásztor,
 és vallomást eképpen tett ő:
 „Úgy lótt szíven engem, kérem, a szerelem,
 mint Tell Vilmos Geszlert a piros hetesen.
 A kocka vetve el van,
 gebedek, mint Geszler Hermann.”

A dáma pirulva egy „ó”-t rebegett,
 s itt jönne a pásztori, pajkos,
 nyilván sokak által várt jelenet,
 de a sors gacsos ujjai sajnos
 kivették a dámát a pakliból, ó,
 s beletették abba, amelybe való –
 és mert a magyar meg a francia kártya
 egymás dolgába magát sosem ártja,
 egymást soha többé nem látta
 a Piros Alsó meg a Pikk Dáma.

Szesztina a nyárról

A sarki boltban, hogyha itt a nyár,
idegebb a sarki boltos ember,
kell hózentrógere alá a hőség
dacára is egy póló, vagy bepállik,
az öv se jobb, mert az meg vág, hiába,
nem hoz számára semmi enyhülést.

Az én számomra sincsen enyhülés
e férfikorban, mely mondhatni nyár,
hol a szorító időből hiába
próbálna meg kibújni már az ember,
a könnyűléptű ifjúság bepállik,
elszívja minden tetterőnk a hőség.

Mint szukkubusz hajol fölénk a hőség,
nem várható maholnap enyhülés,
megbántam azt a szót már, hogy bepállik,
dehát ilyesmiket sugall a nyár,
meg az időjárásjelentő ember,
kit a tévében bámulunk hiába.

A nap mindenhogy szembesüt, hiába
húzná szemébe kalapját a hőség
látszatát keltve átlátszón az ember.
Ó, hol vagy ihlet, hol vagy enyhülés?
A múzsa csókja, hogyha itt a nyár,
a költő homlokán bizony bepállik.

Mint egy rímhívó szó, mondjuk „bepállik”,
mi csüng fölöttünk kínzón, és hiába
várjuk, nem rímel juszt se rá a nyár,
úgy dong lecsaphatatlanul a hőség,
amelyre éjjel sem jön enyhülés.
Sosem jut el Nepálig, ó, az ember.

A nyár nyilatól nyámnyilán az ember
nem futhat el. A józanész bepállik,
düh fortyan bennünk, mely nem enyhül, és
„Állj meg Tybalt! Mercutio!” – hiába,
a bökkenő, hogy rekkenő a hőség,
egy perc alatt tesz gyilkossá a nyár.

Aludna bár nyári álmot az ember,
mikor a hőségtől a szív bepállik!
Dehát hiába, nincsen enyhülés.

■ **Varró Dániel** (Budapest, 1977): költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Akinek a kedve dacos – mondókák apró lázadóknak* (2014, Manó Könyvek).

ZUHANÁS SYNVHŰZ ZÚHANÁS SYNVHŰZ

A bamba fasszal ölelkeztek, majdnem teljesen meztelenek voltak már mind a ketten, nagyon jólesett neki a csókolózás, amibe nemrég újra belemerültek. Minden olyan volt ekkor, mint egy filmben, bármelyik filmben pontosan ilyenek a fiatalok, akik egymásnak esnek, úgy gondolta, ha kívülről látná magukat, szép, érzéki jelenetnek lenne a tanúja. Ez a rendezettség – hogy minden, amit csinálnak, olyan, mint annak lennie kell, hogy szépek, és vágyakozón simogatják, szorítják egymást, néha kinyitják a szemüket, csak hogy egymás tág pupilláiba nézzenek egy pillanatra, de már szinte harapnak is egymásba mohón, belemarnak egymás fenekébe, hátába, vállába, összetúrják egymás haját – elégedetté tette. Eddig majdnem minden úgy ment, mint ahogy azt elképzelte, ahogy a rendezők és kameramanok százai, ahogy a nézők és színészek is elképzelik, és mutatják meg újra és újra.

A fiú, ez a bamba fasz, nem bizonyult rossz választásnak, többé-kevésbé jó partner volt eddig saját kis belső filmjéhez. Most lenyúlt a jobb kezével, hogy végigsimítson a combján, benyúljon annak belső oldalára és fel a bugyihoz, gyengéden simogatni kezdte, aztán erősebben. Mindez őbenne kezdte kiiktatni a belső világot, arra lett figyelmes, hogy nem ura saját érzeteinek, finom pezsgés járta át a gyomrát, melegség terült szét az arcán, önkéntelenül nagy levegőket vett, cuppogás töltötte be a fülét, bizsergés indult a hasa aljából, terjedt szét, és kúszott végig a gerincén, fel a nyakán, és mindez találkozott egyre gondolatlanabb fejében.

Az egy pillanatra eluralkodó kontrollvesztés viszont ijesztőnek is tűnt, nem tudta biztosan, de úgy sejtette, az eddig tartó borozás és a mostani érintések kombinációja az oka, de aztán megnyugodott. Ezt követeli meg a szerep. És önkéntelenül tudta, mit tegyen, kezei elindultak végigsimítani a fiú alkarján, hátrébb tolták a kezét, és a bugyi két oldalát fogták meg. Hátrébb lépett, közelebb az ágyhoz egy picit, és letolta a bugyit. A világos, hosszú szőrön sercegett a pamut, alul pedig egy kissé hozzá volt tapadva az anyag a testhez, mégis a mozdulat elég könnyednek bizonyult.

Bár mindez egy pillanatig tartott, hosszúnak tűnt, látta, ahogy az előtte álló fiú végigköveti a tekintetével a kezeket, aztán egyetlen pontra koncentrált, úgy állt ott, gondolta, mint a majom az Úrodüsszeiából, amikor először látta meg a kőtáblát, a lehetetlen találkozás miatti meglepődés, ösztönös vonzalom, zsigeri kíváncsiság, félelem, szégyen és hála ültek vonásain. Tükör lett számára, amiben saját magát is bámulta egyben, ő is hasonlóan érzett, le kellett küzdeni a tanult szégyent a meztelenség miatt, kíváncsi volt, megteszi-e a kellő hatást ez a végső, felkínálkozó mozdulat. Mondania kellene valamit talán a szörről, látva a meglepettséget, hogy ő így szereti, mert a francia filmekben a színésznőknek mindig meg van hagyva, csak hogy indokoljon – hiszen tudta ő, hogy a legtöbb lány manapság gyermeki csupaszra szőrteleníti magát, és hogy talán még undorító is lehet ma egy fiatal számára a természetes fanszőrzet, még ha simára gyantázott bikinivonalakkal is.

De ez az ostoba meredés csak egy pillanatig tartott, a fiú felnézett és elmosolyodott, ezzel orrán levegőt préselve ki, jól hallhatóan, mint a bikák roham előtt, de látszott, csak örömből, cinkosan, nem gúnyból, és rögtön ott folytatták, ahol az imént megszakadt. Még csak el sem időzve a szőrökkel, rögtön a nagyajkak közé nyúlva, a rózsaszín húsba, meleg, bőséges nedvességbe, két ember keze egymásba fonódó ujjakkal. Csókolóztak közben, aztán amikor legközelebb eltávolodott a fejük, azt mondta a fiú vigyorogva – milyen nedves vagy már, lehet, mégsem vagy annyira leszbi. Visszagondolt majdnem egy évvel ezelőtti beszélgetésükre, értette az utalást az egyébként csak a helyzet nyomása alatt kitalált mondatára, amit maga sem gondolt komolyan, sem komolytalanul, egyszerűen csak nem érdekelte a téma, de ha már mondani kellett, valami érdekeset akart mondani.

Elmosolyodott ő is, önkéntelenül, érezte, ez a fintorral vegyes mosolya, amikor kissé felhúzza az orrát, levegő szökött ki rajta. Nagyon könnyűnek érezte, amit csinál, akarta a nyomást a lába között, sóvárgott rá, bizsergett, és egy kicsit meg is lepődött ezen, bár nem először történt így, de most minden más volt, eddig ennél tovább nem jutott, vajon milyen lesz, amikor tényleg belédugnak egy farkat. Neheze éreztetett nem csak úgy elfelejteni mindent, miért is csinálja ezt; az a szerepe, hogy ő most szerelmeskedő nő, nem sokára felvételi a Színműre, nyomatékosította magában – ezért hátrahajtotta a fejét és felnyögött. Eszébe jutott a pillanat, amikor végleg meghozta döntését, jó pár órával ezelőtt, még délután, és benedvesedett már a tükör előtt. Régóta gondolkozott nőiségén, de csak egy dologra jött rá egészen eddig, hogy elkerülhetetlen, erre viszont már gyerekként. Erről felsejtelt neki az a nap, amikor történt, és úgy érezte, mintha megint magasról zuhanna, és elvesztené az eszméletét.

AZ öccsével kergetőztek a nyárfák körül. Ekkor tizenegy-tizenkét éves lehetett, az öccse pedig nála két-három évvel fiatalabb. Könnyen cselezte ki a kisfiút, és futott el előle, egy pár éve már magasabb volt nála és erősebb, gyorsabb is. Mindig is le tudta győzni bármilyen játékban, kivéve, ha kicsit hagyta magát, de egy ideje még könnyebben, korábbi hasonlóságukat megtörte valami, amiről nem beszélgettek. Egész nap, bár erre semmilyen különösebb ok nem látszott – nem érezte magát betegnek, nem folyt az orra, nem fájt a torka – émelygett, és mintha csikart volna a hasa, egészen mélyen, pedig se éhes, se túlevett nem volt, még csak wc-re sem kellett mennie. Egy pillanatra megállt szusszanni, és összegörnyedt, hogy enyhüljön az érzet, közben látta eltűnni a bokrok között öccse meztelen hátát. Már a saját kertjükben sem játszott félmeztelenül, irigyelte az öccsét, amiért ő igen. Most egy fekete, rövid, lenge, nyári ruha volt rajta, és szigorúan bugyi.

Utoljára évekkal ezelőtt vetkőztek egymás előtt meztelenre. Korábban, ha mamásat, szerelmeset vagy orvosost játszottak, feszengés nélkül, természetesen szemlélték egymást és játszották a dajkálást, az ölelést, a csókolózást, a vizsgálatot. A kert oldalánál a bokrok között még az iskolás kor előtti utolsó nyáron, levette az öccse pólóját, aki ekkor mehetett középső csoportba, meghallgatta a tüdejét, kérte, sóhajtson, só-

hajtott, utána azt mondta neki: most ne, ekkor versenyeztek, hogy ki tartja vissza tovább a lélegzetét, ő nyert.

Fülét a fiú szívére tapasztotta, az dobogott, majd a csuklóját fogta meg, ott nem érzett dobogást, súlyos betegségre gyanakodott, de folytatta a vizsgálatot. Megkocogtatta a térdet, hogy rúgnak-e, nem rúgtak, viszont amikor erősebben csinálta, a kislány visszarúgott. Tovább vizsgálódott, lekerült a rövidnadrág is egybefogva az alsóval. Mért ágaskodik? – kérdezte, erre pedig az öccse vállat vonva válaszolt: Nem tudom, nyomódik. Ekkor tovább nézte a többi testrészt, felemelte a karokat, de a hónalj csiklandós, ezért azt nem sokáig lehetett vizsgálni. A kislány is akart doktor lenni.

Ő már nagylány volt, hiszen iskolába ment, ezért előzékenyen felemelte a karjait, hogy lehessen venni a felsőjét, de most nem a szívet akarták megvizsgálni, úgyhogy letolta a bugyiját is. Azt mondta neki az öccse, hogy feküdj oda, de bokrok alatt és között alig volt fű, viszont sok kis ág, levél és hangyák lepték a földet, úgyhogy kimentek a fűre. Az arcára és a testére süttött a nap, csakúgy, mint az öccsére, ő pedig széttárta előtte a lábait. Neked nem olyan. Nekem nem ágaskodik, mondta. A kislány bele akart dugni egy kis ágat, amit a bokor mellől szedett fel, de ez már az első pillanatban fáj neki, úgyhogy megrúgta az öccsét, aki ettől hátraesett.

Ezután megfogta a fejét, széttúrta a haját. Akkoriban majdnem ugyanolyan hosszú volt a hajuk is, csak később kezdte el növeszteni, amikor már iskolába kellett járni, és mások is növesztették, a kislány pedig csak akkor vágta le rövidre, amikor ő is iskolába ment. A sajátjától alig különböző, szőke fejet vizsgálta. A napfény, ahogy az öccse hajában árnyalatokat vetett, szórakoztatta. Te is tündér vagy! Anya mesélte, hogy a tündérek a Dunába eső napfényt fonják a hajukba reggel. Azért olyan aranyszínű a mi hajunk, mert mi is itt lakunk, meg tündérekből lettünk. De a tied kifakul, mert nem tudsz úszni, mert még kicsi vagy. De ha elég magasra mászol a fán, látszik a Duna, az feltölti az aranyadat, ahogy csillog.

Ekkor másztak először együtt a nyárfára. Vastag törzsén a szélesedő korona oldalágai embermagasságban kezdődtek, amiket a gyerekek még kellő erő híján, ha elértek is, nem tudtak rajtuk felkapaszkodni. Volt azonban egy bütyök a törzsön, amire felfért egy láb, és fel tudták tolni magukat rajta. Ehhez is kellett, hogy odavigyék a műanyag széket, vagy bakot tartsanak, csak később lettek elég ügyesek, hogy segítség nélkül is sikerüljön. A fa már elég magasra nőtt, akkor is ott lehetett, mielőtt megvették a telket, és felújították a házat, és kivágták a többi fát, majd bokrokat ültettek a kerítések mellé és más fákat, de erre az időre ők nem emlékeznek, hiszen csak egyikőjük élt akkor, de ő is túl kicsi volt, hogy emlékezhetne. Csak mesélésből tudják.

Egy ideje már nem játszottak mamást vagy doktorosat, sokkal inkább verekedni kezdtek vagy focizni, versenyezni egymással, végig a kertben, az utcán vagy fel a fán. Előző nyáron, mikor lementek a Dunaparra, nem viselt felsőt, csak fürdőbugyit. Egyik barátnője és idősebb fiútestvére is velük ment, vele pedig a barátai. Együttes erővel folyton a vízbe rángatták, hogy birkózzanak vele. Közülük is le tudott győzni mindenkit, mintha hagyták volna is magukat, folyton csak a mellkasát szorították át, vagy a combjainál próbálták lerángatni. Ő pedig tudta, hogy a nyak vagy a kezek megfelelő módú szorítása, feszítése sokkal célravezetőbb a birkózásban, ezért gondolta, hogy hagyják magukat. Nézte az öccsét a parton, aki a barátnővel focizott.

A kislány vádlija megfeszült, ahogy kitámasztott, hogy lecselezze a vele szemben álló lányt, háta begörnyedt, mint egy macskáé, majd ahogy megindult a másik irányba, kilőtt a megfeszülő test, és félrelibbent a szeméből pár tinc. Gyors csellel húzott el a lány mellett, a nyakán és a homlokán víz vagy izzadságcseppek csillantak meg arany fénnel, mint a napsugár a Duna vizén.

Úgy gondolta, hogy beviszi a vízbe, hiszen már úszni is tudott, és inkább vele birkózik, mert, bár gyenge, de jobban tudja, hogyan kell, mint ezek a fiúk, akik körbeállták, vagy az, aki éppen hátulról átfogva karolta őt a hóna alatt, és próbálta kibillenteni az egyensúlyából. Csak hátrahajolt a testével erősen, hogy eltávolodjon róla a másik test, rálépett az

ő lába mögötti lábra, kifordult egy mozdulattal a szorításból, kihasználva a helyet, és a nyakánál fogva egy erős rántással lehúzta, majd a vízbe nyomta a fiú fejét. A többiek röhögtek.

Ekkor indult el az öccse felé, aki nagyon belemerült a focizásba, éppen megint elvenni készült a labdát ellenfelétől. A kezénél fogta meg, erre ő viszont láthatóan bedühödött, és hirtelen felé kiabálva egyenes ütést mért a mellkasára. Ez az ütés korábban soha nem érzett, tompa, zsongó fájdalmat okozott, mely egészen szétáradt a hátában, a hasában, és önkéntelenül hátralépésre kényszerítette, ráadásul a fájdalom miatt a karjait is összekulcsolta a teste körül, eközben egy „au” is elhagyta száját. A kislány ezt nem vette észre, csak annyit kiabált még, most hagyjál, majd folytatták a fociást. Ő pedig megszegyenülve fordult vissza a víz felé, ahol a nagyobbak vad tekintettel nézték egy szemvillanásnyi időre, majd felröhögtek, és saját körükbe fordultak, többet nem foglalkoztak vele aznap. Ahogy lenézett, látta, hogy mellkasa közepén völgy keletkezik, ahogy összefonja a karjait teste körül. Egyik dombján pirosodni kezdett az ütés foltja, két mellbimbója kiállt a dombokból, mintha kemények lennének, és libabőrözött körülöttük a rózsaszín bőr. Attól a naptól fogva egyberészes fürdőruhát viselt, ha nyáron kimentek a Dunához.

AZ öccse hirtelen ugrott ki a bokrok közül, mikor ő még összegörnyedve állt, nem messze a nyárfától. Te vagy, kiáltotta, és már futott is a fa másik oldalára. „Csak hagytam magam!” Biztos azért bújt be a bokorba a kis hülye, hogy meglepje lesből. Ez máskor nem szokott sikerülni, másnap pedig mindig panaszkodik, hogy csíp, ahol összekaristolták a bokrok. Kis pöcs. Összezavarodott, és haragudott is, hogy sikerült az egyébként kiszámítható trükk, és megfogták, nem szokott ilyen egyszerűen menni, csak ha tényleg hagyja magát, de olyankor nem szokta mondani. Most nem értette, minek mondta. De legalább a görcs elmúlt. Lófasz! Lófasz! Nem is hagytad, béna vagy – kiabált énekelve az öcs, miközben kinézett a fa takarásából, hogy lássa, merről közelít felé a fogó.

Elege volt már a fogócskából, meg nem is jelentett volna valódi kihívást megfogni az öccsét, nem lett volna igazi elégtétel, ekkor meglátta maga előtt a nyárfa szürkésfehér törzsét. Felnézett egészen a korona tetejére a rettenetes magasságba, ahol lengtek a vékonyodó ágak, rajtuk a levelek, annak ellenére, hogy lent szinte szélcsend volt. Egy ideje minden kisebb lett számára, de szerencsére a nyárfa rettenetes magassága éppen olyanak tűnt, mint régen, amikor először másztak fel rá, nem ment össze, mint a ház, vagy az asztal a teraszon, vagy anya és apa, mint minden, csak könnyebb lett megmászni. Aki a földön van, azt megbassza a Rézfású bagoly – kiáltotta vissza, és már futott is, hogy elkezdje a mászást. Az első ágat csak úgy lehetett elérni, hogy felrúgta magát a fatörzsről, onnan pedig majomlengésből kellett felhúznia magát, de visszacsúszott, ha a fa bütykén nem tudta volna megtámasztani a lábát, akkor újra neki kellett volna futnia, így viszont második nekirugaszkodásra sikerült. A túloldalon az öccse pillanatnyi késéssel eszmélt, „kabbe”, válaszolt, aztán a túloldalról indult el, ahonnan szintén nőtt egy ág, amin fel lehetett kapaszkodni.

Látta felérkezni a fiút, éppen csak egy pillanattal később a szemközti ágra. Érezte, hogy megint görcsöl, talán ezért nem sikerült elsőre felmásznia. Úgy gondolta, hogy ez le fogja lassítani, így a gyorsabb, de rizikósabb utat kell választania, nehogy leahagyják. A vastag törzs központi folytatódásán lehetett legmagasabbra mászni a fán, közel a fa tetejéhez, az utolsó pontig, ahol még meg lehetett állni. Az volt a cél, onnan tényleg látszott a Duna, viszont elég kevés kapaszkodóág vezetett oda. Nem messze tőle egy enyhén oldalra növény elágazás, aminek viszont könnyebben lehetett egy magas részéig felmászni, onnan pedig már egész közel a cél, és egy vékonyabb ágról elrugaszkodva kis ugrással át tudott kapaszkodni a törzsre. Arra kellett mennie, mert győzni akart.

Annak ellenére, hogy sikerült megelőznie az oldalág felé, fej fej mellett haladtak, izdadt a homloka, és csúszós lett a tenyere, nem tudta, hogy a melegtől, az idáig tartó rohángalástól van, vagy csak éppen most verte ki a víz. Az öccse ügyes volt, jól tudta már, hogyan kell megmászni az egymástól távol levő kapaszkodókat, nem tudta levenni róla a szemét, de így is talán előtte járt, vakon is tudta már az utat. Ez az oldalág frissebb volt, mint a középső, több csúszós, fehér hánccs vette még körül a szürkés, barnába hajló színű

törzset, nem koptatta még le az idő a sima részeket, kevésbé volt kerges a fának ez a része. Felért a kinyúló vékony ághoz, ami nehezen bírt már el egy gyereket is, csak egyszer lehetett rálépni és elrugaszzkodni róla, visszaugrani a központi ágra. Lengtek a levelek a pillanatban, amikor felnézett, hogy gondolkodás nélkül kilépjön, és átugorjon, hogy legyőzze az éppen az utolsó felhúzódkodásra készülődő fiút, egy kicsivel alatta. Innen is látszott már a Duna a távolban, arany kígyóként slisszant a látóterébe. Egyszerre úgy érezte, hogy bepisilt. Ragados nedvesség folyt a lábán a bokájáig, megijedt, amikor észrevette, ahogy lenézett rá, vöröslött, a ruhája aljánál kezdődött egy folt, és végighaladt a combján és a lábain. Szégyen tört rá, rögtön megszédült, viszont ekkor a lábával már a lépést kereste az ágon, de nem találta, és az utolsó, amire emlékezett, hogy átszűrődött a kék ég és a vakító fehér napfény a fölötte keringő, távolodó zöld lombokon.

Később a földön volt, a fűben, és fáj mindene, fölötte már anyukája guggolt. A következőkre már nem emlékszik részletesen. Mintha csak a kórházban tért volna magához ismét, de az nem lepte meg, hogy ott van. Nincs semmi baj, megmaradsz – hallotta az anyja hangját, mielőtt látta volna összeállni az ismerős arcvonásokat az éles fehér fényben. Az történt, hogy megjött, amiről már beszéltünk, nem kell mindig fára mászni, kincsem. – Nem érdekel, nem érdekel, nem érdekel. Fájdalmi voltak, és alig szólt a hangja, csak ennyit tudott mondani dühében, de az anyja hamar felemelte a hangját, nyugtatva őt. Ágnes – Ágnes, mert így nevezték el, amikor született, és azóta is így hívták, ha valami fontosat akartak mondani neki –, nem történt semmi baj, pár nap, és hazamegyünk, ne hisztizz, egy nő nem hisztizik. ■■■

S V N V H U Z
S V N V H U Z
S V N V H U Z
S V N V H U Z

Bödecs László (Szombathely–Budapest, 1988): költő, kritikus. Az általános és középiskolákat szülővárosában végezte, majd azt ELTE magyar MA-ján és az NKE Közigazgatás-tudományi Karán szerzett diplomákat. Első verseskötete *Semmi zsoldár* címmel jelent meg 2015-ben a FISZ–Apokrif közös gondozásában.

ANNYIT is ér

A Kánya Janinak az arca. Kánya Jani túltengett arcban. Vagyis Kánya Jani arcán tengett túl minden. Főként az orra. Neki annyiban merült ki az arca Kánya Janiéhoz viszonyítva, mintha valaki álmosan odafirkantott volna pár halovány, bágyadt vonalat egy majdani igényesen kidolgozott Kánya Janihoz. A legjobb indulattal is arcszerűség. A világ összes népségének kiátlagolt vonásai, egy ovális felületre hordva. Ha az egész emberiség felszívódna valamely, a dinoszauruszok kipusztulására hajazó okból, és ő maradna utolsó, megörökíthetné a fejét egy boldogabb kor számára mint prototípust. Kár, hogy nem áll küszöbön semmiféle apokalipszis, de mindegy, úgysem örökítené meg a fejét senkinek. Mínek.

Kánya Jani arcának a szabálytalanságát, meglehet, csak az rendezte tökéletes egészsé, hogy volt személyisége. Kánya Jani nem egyszerűen úgy vigyorgott, vagy inkább rejtegetett pimasz vigyort a szája szegletében örökké, mint aki rosszban sántikál. Teljes arcfelülete, minden egyes vonása külön-külön is rosszban sántikálós hadrendben állt, gyakorlatilag folyton, de ha valaki rajtakapta egy pofátlanabb pillanatában, és ebből nem is volt kevés, maga volt a megtestesült ártatlanság. És mert pimasz volt, még ezen is átsejlett az igazi fajtája, rajtakaphatatlanul.

Kánya Janit nem lehetett érteni, hogy miért barátkozik vele. Már ha ezt barátkozásnak lehetett nevezni, mert talán inkább gátlástalan kíváncsiság volt. Mondjuk ezt ugyanúgy nem lehetett érteni.

Kánya Jani később érkezett, mert korábban Amerikában éltek. Faterja leszámolt egy kányajanikányi összeget az igazgatónak, így került hozzájuk. Ez soha nem volt titok. Kánya Jani nem zavartatta magát, tulajdonképpen soha semmi miatt. Úgy viselkedett, mint aki régebb óta országos puszi- és kenyeres pajtása mindannyiuknak, mint amióta ők egymás osztálytermi kipárolgásaiban penészednek. Ez különböző reakciókat váltott ki az emberekből. A tenyészbikákat felzaklatta, mit jön a Kánya Jani. A tenyészteheneket még inkább felzaklatta, csupán pozitív irányba, hogy jöjjön csak a Kánya Jani. A nyomikat (hatalomkártyázó, nem nélkül való lényeket, az osztály kvázi eunuchjait) hidegen hagyta. Ő utóbbiak közé tartozott. Igaz, bár ezt nyilván kizárólag ő tudta, leszámítva Kánya Janit, pusztán alakilag.

Már csak azért is, mert szart a hatalomkártyára. Azokra az emberekre is, akik ezzel töltötték érdektelen mindennapjaikat. Mondjuk azokra is, akik nem ezzel töltötték, azoknak is érdektelen mindennapjaik voltak. Egyszerűen emezekhez sorolódott, a kollektív öntudat

leegyszerűsítő gondolkodásából eredően. Lötyögő együtteses pólóiban, kitérdepelt műfarmerében, kínai tornacipőjében, zsíros hajával és hóka képén a ragyaival úgy festett, mint egy bátyja levetett gönceit hordó csóró gík. Ezt egyébként Kánya Janitól tudta. És abban igaza is volt a Kánya Janinak, hogy egy idősebb faszi túlméretezett együtteses pólóit hordta, csak az nem a bátyja volt, mivel nem volt bátyja, hanem a szomszéd gyereke, aki rég elköltözött, de tőle származott a műfarmer is. Egyedül a tornacipő nem, azt az aluljáróban vette, mert tényleg csóró volt.

Kánya Jani megérkezett, és nem zavartatta magát. Mindenki más igen. Mindenki kétségbeesett igyekezettel viszonyult. Senki sem bírta leszarni. A hatalomkártyásoknak lát-szatra sikerült, de ha tréfásan közéjük cserdített, gyámoltalanul védekeztek, és maguk között ellenségesen mormolásztak a Kánya Janiról. Tulajdonképpen ő sem bírta egészen leszarni, amint tulajdonképpen a hatalomkártyát sem, meg azokat az embereket sem, még próbálkozott is párszor vele, csak kurvára unta, meg az embereket is, mindegy, a Kánya Janiról gondolni épp gondolt valamit, de na és. Vagy annyiban nem na és, hogy pont ez volt a különbség. Általában is. Hogy senki sem bír csak úgy gondolni valamit.

Kánya Jani egyébként azt szúrta ki, hogy ő a mindenfajta kasztba és rendbe sorolható többiekhez viszonyítva mégiscsak le tudja szarni. Kánya Janit untatta a többiek kiszámíthatósága. Az ő döglötthalsága tetszett meg neki, nem tudni, mi okból. Az is kiszámítható volt, csak másképp. Bizonyos tekintetben persze Kánya Jani is kiszámítható volt.

Kánya Jani ráakaszkodott. Órá, egy kányajani. Egy igazi geci amúgy, ezt rögtön lehetett látni. Megérkezett, pár nappal később fogta magát, és ráakaszkodott. Jött mindig valami baromságával, aztán várta, hogy mi a reakció. Az arcán vibrált óriási ragadozószeme bogara. Örökké a tekintetére vadászott. Nem adta föl. Akárhányszor dűnnyentett valamit, Kánya Jani szélesen hahotázott. De nem ki-, inkább együtttröhögésileg, néha még a vállát is lapogatta, ami kurva irritáló volt, ez a nyulkelészás, mit jön a Kánya Jani. Mint aki tudja jól, mire gondol, és a dűnnyentés tárgyán nevet, nem a dűnnyentőn. Magyarázott neki mindenfélét, csajokat mutogatott, hogy így meg úgy. Már messziről látta a folyosón, jön, hát jöjjön. Egy idő után megszokta.

Kánya Jani egy idő után már nem is jött, csak úgy volt. Jött, nyilván, de ő is ment. Mentek. Inkább délután, mert Kánya Jani élénk társasági életet élt napközben. Mindenki utálta, de csak titokban. Ugyanis mindenki imádta, titokban. Kánya Jani bájolgott, a csajoknak tette a szépet, de közben neki pantomimezte és kacsingatta, mi is róluik valójában a véleménye. Úgy csinálta, hogy néha majdnem elmosolyodott. Egy igazi geci volt persze, tulajdonképpen ő is utálta, de érdekes volt. Először csak az volt az érdekes, hogy ő érdekes a Kánya Janinak. Miután már nem irritálta ez a túltengő tolavás, észrevette, hogy maga Kánya Jani az érdekes.

Tulajdonképpen érdekelték volna dolgok, így nézésileg. És ez ellen volt valami íratlan szankció. Mintha nem lehetne csak úgy bámulni a Dunát, hanem odajönne egy látványőr, hogy vagy beugrik, vagy lehet takarodni a partról. A Kánya Janinak a képében a Duna egy hulláma jött ki hozzá a partra, kizárólag azért, hogy őt szórakoztassa. Ez mondjuk így persze hülyeség, a Duna hulláma a kép, ráadásul jó elbaszott kép, a Kánya Jani meg valószínű. Mindegy, Kánya Jani egyébként is azért jött, hogy magát szórakoztassa.

Kánya Janit szórakoztatta, amiket mond. Vele szórakoztatta magát. Pedig Kánya Jani volt az érdekes, ő legföljebb furcsa. Ezt a Kánya Jani úgy fejezte ki, hogy különös szerzet. Ilyeneket mondott. Ráhagyta.

Volt egy kocsmá a közelben, kezdetben oda mentek. Kánya Janival ivott először, mármint először másik emberrel, azelőtt csak egyedül próbálta. Utálta. Elnehezült tőle a benne szállongó üresség. Minden a szokásosnál is idegenebb volt. Kánya Jani búsongással kontrázott rá a csöndjére. Hatásvadász módon folyton arra táncolt, amire ő nem is akart hangosan fütyülni.

Kánya Jani néha csajokat is odahozott, nemcsak az osztályból, az évfolyamból is, azokat végképp nem ismerte. Általában mást vagy néha ugyanazt, nem emlékezett, vagy már akkor se tudta megkülönböztetni őket. Kánya Jani úgy mutatta be nekik, amiből szintén látszott, mármint a bemutatás tényéből, hogy őt sem vették észre ők, mint valami vicces figurát. Aztán konokul nem csinált semmi vicceset, jobbra meg se szólalt. A csajok így is, úgy is vihogtak. Részint azon, ahogy a Kánya Jani mutogatta nekik, hogy ő milyen fejet vág, és most nyilván ezt gondolja, meg azt gondolja. Kitalált mindenfélét, és ebben csak az volt az érdekes, hogy néha tényleg azt gondolta, amit a Kánya Jani mondott, pedig úgy tudta, hogy olyan fejet vág, mint aki nem gondol semmit.

Néha magától rá sem jött volna, mit gondol, a Kánya Janitól értesült róla. Otthon meg-szemlélte olykor a tükörképét, ami különben nem volt szokása. Leküzdötte ellenérzéseit, hogy kiderítse, mit lát a Kánya Jani, de ő nem látott abból semmit. A szokásos semmi-lyenséget látta. Néha a Kánya Jani volt a szinkronhangja.

De máskor meg a Kánya Jani használta őt szinkronhangnak. Amikor a csajok nem voltak ott, Kánya Jani ravasz vigyort öltött, közelebb dugta az orrát, és arról faggatta, mit gondol a csajokról. Vagyis a csajról, mert mindig bemondott egy nevet, és kellett volna tudni, hogy az melyik. Ezért általában megkérdezte, hogy az melyik. Ezen Kánya Jani mindig szélesen hahotázott. Villogott a szeme. Nem emlékezett, hogy csak mondott valami általánosat, ami úgymint mindegyikre illett, vagy akkor és ott Kánya Jani mégis eszébe juttatta az adott csajt. Feltehetően előbbi. Kánya Janit szórakoztatta, amiket mond. Azt kérdezgette, nem fél-e, hogy be fog rágni. Mondta, hogy nem fél.

És ha ő álmaim asszonya, kérdezte Kánya Jani színpadiasan.

De nem az, dűnnyentette.

Kánya Jani szélesen hahotázott.

Üres, mi? Legalább van mit belerakni. Ilyeneket mondott. De alig káromkodott. Nem bazmegelt, azt se mondta, hogy pina, inkább olyanokat, hogy puncika, nuncika meg suncika, sőt nuncius meg sunáta. Közben olyan pofát vágott, mint aki kagyló vagy szarvasgomba, vagy valami más, gazdagoknak való gusztustalanság fogyasztására készül.

Kánya Jani később a pornógyűjteményét is megmutatta. Ez már akkor volt, amikor felmentek hozzájuk, utóbb nem is egyszer, mármint a Kánya Janiékhöz, nem hozzá, csak az hiányzott volna. Ez sem hiányzott, soha korábban nem járt senkinél, de a Kánya Jani nagyon jó volt nyomásgyakorlásban. Úgy beszélt lyukat az ember hasába, hogy azt szinte muszáj volt élvezni. És az ráfért, hogy élvezzen dolgokat, mert amúgy nem sok minden volt, amit lehetett volna. Megittak már pár valamit, amit a Kánya Jani fizetett, ezért is lettek megivva, és akkor jött ezzel. Aztán állt a Kánya Jani anyja előtt hülyén, egyszerre kótyagosan és feszengve. Nem számított rá, hogy rögtön ilyen mélyvíz lesz, hogy egy anya, szeretett volna inkább hazamenni a maga odvába. De a Kánya Jani anyja úgy viselkedett vele, mint valami bűbajos lényel, mintha nem is vele viselkedne, hanem valakivel, akit a Kánya Jani mellé gondol barátoknak. Így is nevezte, hogy barát. Mondjuk a Kánya Jani anyja sem volt olyan, mint egy anya, és a Kánya Jani sem volt olyan, mint egy anyának a gyereke, leszámítva, hogy zavaróan hasonlítottak. Kicsit inkább olyanok voltak, mint egy idősebb nő, aki fiatalabb csajként viselkedik a fiatalabb szeretője kedvéért, és a fiatal szeretője, aki idősebb férfiként viselkedik az idősebb szeretője kedvéért. Talán ettől volt olyan zavaró a hasonlóság. Továbbá attól, hogy valakinek egyidejűleg van kányajani-ábrázata és sebész-késsel formára igazított melle. Álltak a konyhában hárman, ami akkora volt, mint az egész lakásuk, neki állandóan a Kánya Jani anyjának a mellére imbolygott a tekintete, és szeretett volna egyedül lenni inautentikus. Azt már megszokta. De ők meg nyilván ezt szokták meg, mert az egészből nem vettek észre semmit. Kapott valami sütit, amiről onnan tudta, hogy süti, hogy mondták, hogy vegyen a sütiből. Ő asztaldísznek gondolta azokat a dolgokat, de szerette volna elkerülni, hogy két kányajani-ábrázat hahotázzon szélesen a bé-

ANNYIT

názásán, ezért inkább felvett egy ezüstgolyóbisokkal díszített zöld kúpot. Kicsit hunyorított, várva, hogy beletörjön a foga a műanyagba. Nem tört, de a két kányajani-ábrázat így is szélesen hahotázott. Nyilván megint valamilyen fejet vágott. Pedig nem akart, igyekezte finomnak érezni a sütit. Gyorsan a szájába tömött egy rózsaszínűt is.

Kánya Janinak a szobája egy külön lakosztály volt külön erkéllyel, külön házimozi-rendszerrel, külön fürdőszobával, benne sarokkáddal. A saját bárszekrény mellett embermagaságú lávalámpa. Kánya Jani azt mondta, érezte magát otthon. Átfutott az agyán, hogy tulajdonképpen ki ez a fasz, mit tud ő róla, és mit keres itt ő. Kánya Jani azt is mondta, hogy azért bírja, mert nem esik hasra ettől az egésztől, és itt körbemutatott. Komoly pofát vágott, és arról kezdett magyarázni, hogy ő az egyetlen barátja, aki nem kizárólag egy elkényeztetett, úgazdag gecit lát benne. Erre ő azt mondta, hogy miért ne látna benne egy elkényeztetett, úgazdag gecit, ha egyszer az, de ez nem nagyon izgatja. Erre Kánya Jani szélesen hahotázott, és azt mondta, na látja, pont ez az, amit bír benne. Hülye egy ízlése van a Kánya Janinak, dünnyentette erre ő. Ezután volt az, hogy a Kánya Jani megmutatta a pornógyűjteményét.

Persze nem az egészet, azt képtelenség lett volna végignézni, meg fizikailag is nehezen lett volna elviselhető. Kánya Jani azzal büszkélkedett, hogy micsonda kategóriarendszert épített föl. Mappák életkor és rassz szerint, anál- és orálmappák, mappák a, mint fogalmazott, betegbb dolgok számára. Milf és tini almappák, japán, néger és félvér almappák, nővérek, iskoláslányos, titkárnős, állatjelmezes és latexes almappák, alázós, kötözös, korbácsolós és dominás almappák.

Kánya Jani kijelentette, hogy nem tehet róla, ő egy született gurman. Amennyit az ember áldoz magára, annyit is ér. Már hogy nem csak pénzben, tette hozzá a csóróknak kijáró udvariassággal, fesztelenül, pillanatnyi bicsaklás nélkül, közben szórakozottan az egyik almappára kattintva. Ő a videók bélyegképeire meredt. Hogy az ember adja meg magának, ami jár. Ami jár, az jár, mint a kaviár. Néha ilyeneket is mondott. Amikor a saját hülyeségein nevetett, az orrát ráncolta. Faterja szerint, ha másra fordítana csak feleennyi időt, egy zseni lehetne. De hát ki miben zseni. Ezt már szélesen hahotázva mondta.

Kánya Jani több videóba is belekattintott, hogy ez most olyan, mint a borkóstolás. Csak hallomásból tudta, milyen a borkóstolás, de sosem értette, hogy valamit, amit azért állítanak elő, hogy a fogyasztója visszataszító állapotba kerüljön, minek kóstolgatni. Ő mondjuk pornótéren kényszerből jutott a kóstolgatásig, mert olyan lassú volt a net, pontosabban a gép, vagyis mindkettő, hogy ha néha próbálkozott is vele, a felénél lefagyott a videó. Vagy megszakadt a letöltés. Vagy csak nem próbálkozott elég kitartóan. Végére léteztek fapadosabb megoldások is.

Tessék, figyelj, milyen jó kis milf, mutatta Kánya Jani. És ez a nőci már ötven pluszos. Azt ő is látta sajnos, és a Kánya Janinak az anyja jutott róla eszébe. Kényelmetlenül érezte magát. A Kánya Jani a nőnek a farizmáról magyarázott elismerően csücsörítve. Ez is, hogy nem azt mondta, hogy jó a segge, hanem hogy a farizmával mi van. A nő farizma ütemesen mozgott. A mozgás ritmusára egy verejtékcsepp araszolt végig a gerincén. Kánya Jani szórakozottan elnézte még pár pillanatig, aztán kiikszelte az ablakot.

Kánya Jani vietnami lesbikusokat mutatott. Kánya Jani gumibotos, széttetovált rendőrnőt mutatott. Kánya Jani mellbimbópírszinges apácát mutatott. Közben persze folyamatosan jött a kérdéseivel csevegő hangon. Hogy ő ilyen tájékozatlan, hát ezt nem is gondolta. Tényleg ilyen ritkán? Kell legyen valami csaja, most már igazán elárulhatná. Erről se? Ne készítsen esetleg egy exkluzív válogatást?

Annak mondjuk örült volna, mert egyedül zavartalanabban nézhette volna a videókat. De arra gondolt, hogy ez most a csapda, hogy ilyenkor kell kitartóan egykedvűnek lenni. Elküldte Kánya Janit a faszba, és azt mondta, hogy náluk is van internet. Kánya Jani szélesen hahotázott.

Az állatjelmezes mappából Kánya Jani kiválasztott egy, ahogy mondta, igazi ínycsengőt. Szerintem ez trükk, vagy tényleg vannak zécszek, kérdezte Kánya Jani. Nézte a gyurmaszerűen hajlékony lánytestet és a tompor felezővonalát fölül finom átmenettel kinövő, alétan tekerdő macskafarkat. Azt mondta, szerinte trükk. Nem szerette volna sokáig nézni. Nem tudom, koma, csevegett Kánya Jani, azért érdekes dolgokat hallani. Nem szerette volna hallani őket, de tudta, hogy néhányat muszáj. Az állatok idegenségükben, nem emberi mivoltukban voltak visszataszítóak, a macskák pedig kiálló csigolyáikkal, a fülükön keresztülsütő nap fényével, a pófájukról csüngő abszurd csápokkal különösen. Jó bőr, mi, csevegett Kánya Jani. Szakértői pófával vigyorgott. Perverz vagy, mondta ő. Ennek állatfarka van. Kánya Jani szélesen hahotázott. Na, csak képzelje el, mi mindenre tudja használni ezt a szép, selymes farkat, és nem mulasztotta el hozzátenni, hogy azért erről is lehet érdekes dolgokat hallani. Nem akart ő már hallani semmit.

Látni se nagyon, de persze muszáj volt. Valami olyat érzett, ami lehet, hogy szomorúság volt, de talán csak csömör. Valami betonkeményen belefagyott, hiábavaló érzés. Fásult feszítés. És akkor történt, hogy feltűnt Natasha Candy. Akkor még nem tudta, hogy Natasha Candynek hívják, mondjuk nem is úgy hívták, hanem Ekaterina Temnovának, de ezt végképp nem tudta. Nem is volt kíváncsi rá, csak egyszerre, kicsit maga számára is váratlanul megszólalt. Hogy ezt a Kánya Jani át tudja-e küldeni.

Kánya Jani szélesen hahotázott. Na, mondom én, mondta, bár nem lehetett tudni, mit.

Pendrájv hatolt a laptopba. Fémesen összeklappantak. Natasha Candy, akiről akkor még nem tudta, hogy Natasha Candy, lemásolódott, és átköltözött a pendrájvra. Tartsd meg nyugodtan, legyintett hanyag bőkezűséggel Kánya Jani. Natasha Candy ott volt a zsebében. Kánya Jani meregette rá óriási ragadozószemét, mint aki tudja jól, mire gondol, pedig kivételesen tényleg nem tudta. Pontosan még ő sem tudta, csak annyi volt biztos, hogy ingyen hozzájutott egy pendrájvhoz.

Minden, ami történt vele, az is, amit a szó hagyományos értelmében történésnek szokás nevezni, és az is, amit nem, az ekkoriban történt. Egy idő után valamivel többet beszélt. Elmondott mindenféle dolgokat, többnyire olyasmit, ami nem történt meg, legalábbis a szó hagyományos értelmében. Kánya Jani nyilván nem hitte el, amiket mondott, de úgysem érdekelte a szavak hagyományos értelme. Szórakozni akart.

Aztán egy nap Kánya Jani elvesztette az érdeklődését, nem tudni, mi okból. Ha egy kicsit jobban siet a meghalással a nagyanyja, vagy egy kicsit ráérősebb a Kánya Jani az érdeklődése elvesztésében, akkor talán lenne érettségije. Azt mondjuk nem tudni, hogy akkor mi lenne. Valószínűleg ugyanez.

Azért jutott eszébe az egész, mert felhívta a Kánya Jani. De nem egyszerre jutott eszébe, részint, mert figyelte, miket szövegel a Kánya Jani, mint aki csak tegnap hagyta félbe, részint, mert általában lassan jutottak eszébe a dolgok. Csak később, apránként. Pár pillanatra, ki tudja, mióta ismét, még a tükörképét is megszemlélte. Nem volt rajta túl sok szemlélnivaló. De kurvára utálta a Kánya Janit. Ez is lassan jutott eszébe. ■ ■ ■

MOST KELLENE

kollázsvers

most kellene meghalnom hiszen a szerkesztőhöz talicskával ömlesztém a PRÓZAVERSEKET és generációm bálványai sárga szennylapokban tűnnek fel idétlen vigyorral arcukon most kellene meghalnom hiszen betonsúly alól virágzanak már a klasszikus maffiózók és családjuk az utak spirálrendszerén át ŐSI szellemvárosok felé nyomulhat most kellene meghalnom hiszen a fekete lyuk mélyéről cégek szupergalaxisáig repülnek az utolsó heroinisták és elhagyott fecskendőik csupán demonstrációs tárgyak a legújabb oktatófilmben most kellene meghalnom hiszen interneten bolyonganak SZÜLÉSNÉL a prostik és vörösre rúzsosztott ajkaik nem lebegnek többé piciny félholdak gyanánt a rákóczi tér előtt most kellene meghalnom hiszen frankhitelben fuldokolnak víz helyett a nagyfiúk akik tizen-nyolc éve egy FOLYÓN úsztak keresztül hogy vágózó álomügynökök androgén jelentéseit dicsérjék most kellene meghalnom hiszen a hulladékgyűjtő állomások bizarr kaszinóiban penésztől zöld színű sajtostallérokkal zsonglőrködnek a hajléktalanok és a konténerek szélére mint nyerőautomaták pofájára néznek vizsgáztalásul most kellene MEGHALNOM hiszen a forradalom

lecsengése előtt már büntetendők a kalandor tendenciák és nővéreim szerint a nagykörúton beazonosíthatatlan repülő tárgyként parázslík a legújabb metróépület most kellene meghalnom hiszen a GELKA szervíz cég júniustól csakis az underground lemezlovas nevében él tovább és a korszak valódi lázadói söröspalackkal merülnek a pinceklubok aljáig most kellene meghalnom hiszen energiáimat legszívesebben az utolsó rugaszkodásra fókuszálnám és miként a kiéhezett gepárd aki már saját izmait emészti fel REMÉLEM hogy zsákmányállatom sikoltása még visszhangozhat a város artikulátlan magaslati közt

KÉPZELT PIPACSMEZŐKÖN

zsinórvers

ma éjjel a szelektor ájulásig csak nekem vonyít a lemezjátszó mögül s én a parketten magányosan kasszálom az elképzelt pipacsmezőt így a lábfejek tipródó mozgásával összhangban a dolog rendszerezve táncnak minősül szóljon például a termékenységéről vagy szimplán a csajozásról persze lényege hogy a magasra libbenő tenyér napkorongként felragyoghat a stroboszkóp villogása közben s fénye már szinte a lemezlovas mellébe fúródik stigmatizálva egy nyolcéves barátságot mely öntudatlanul szent ám benne voltaképp a nő is pörög

ÚGYIS CSAK MENEKÜL

akárvers

a sövénnel párhuzamban fut reggelente úgyis csak menekül a srác elől akit épített önmagából rohan a járda keskeny szalagján akár egy negatív abroszon melyen fel tudja kínálni lényét a semminek jobb oldalánál evőeszköz formájú házak lapulnak szinte hegyükre szúrnák de ő sötétzöld ég alatt szaladva nyújtja át mindenét közben az emlékeivé satnyuló dolgok szórazokoztatják eszébe jut a hólyagos bőrű ajtó vagy inkább a rézkarnis csiszolása s persze rendszerint a tűzvörös hajú csaj aki voltaképp élvezett mikor angolórán combjához ért a nyelvtanár

■ **Legény Jácint** (1976): költő, fordító, képzőművész. Központi Zóna című verseskötete 2006-ban jelent meg a Balassi Kiadónál, *RAF: Búcsúszimfónia* című könyve pedig 2009-ben a Kalligramnál. Nyomólemezzel installációi és kollázsai legutóbb az ARTE Galériában, a Magyar Műhely Galériában, valamint a Kassák Múzeumban kerültek bemutatásra.

sebek és varratok

altatás után az első nyers pillanat:
nézed helyén van-e a kar a fej a nyak
az elmulasztott bűn nyomoroddal vegyül
s mint késpenge a szívben: kitölti az űrt

de nem győztek meg az átlátszó szavak
tapogatsz őrangyal után mint a vak
beszélni nem tudsz csak bénultan hallgatod
prédává mint tettek sebek és varratok

életed folyton szövevényeket sejt és
reméled: karomban könnyebb a felejtés
de memóriádban a fakuló képet
fölfalja az idő és haraggal mérgez

fűt a dac: az utat véred rajzolja ki
de hiheted-e hogy Istennél nincs baki
feszül a félelem mint tű hegyén a bőr
arasznyi léted csak szövevény és malőr

utószezon

nagyapám szerelemgyerek volt
anyja nem árulta el kiért is vállalta
hogy örökös utószezonban éljen
inkább elmenekült a ráuszított kérdések elől
esélye sem volt hogy kimenekíthesse
az álmokat – élete így maradt örök hiány:
vágyaktól védtelen –
múltja pontatlan sorsa mindig késett
huzatos lelkéből kihaltak a szépek
jövőjét másokra szabták
s amikor szobájában megálltak az órák
fia a lövészárkok messzeségéből már nem tudta
megkérdezni tőle: fáj-e a hiányos emlékezet

megkarcolva

hangja hideg és könyörtelen: újabb vizsgálat
újabb leltár újabb szembesítés – már frusztrál
az értelmetlen harc s az újrakezdődő éleslövészet
beteg tegnapok röntgenképeit élém vetítve
igazolja mennyire terhére vagyok
kínos a hitetlenkedés a kétely az üveges tekintetű
dac s a fuldokló nyár magas vérnyomása
– nem értem miért kell mindig hátra nézni
és örökösen helyett csinálni a télnek
– most durcásan elmegy
tudja hogy megkarcolt hogy vérzek
s hogy a kocsiajtó csapódása felerősíti majd
az ismétlődő halált – de kiút nincs
csak ez a sajtó emlék ami semmit sem ad

álmatlan éjszakák

már akkor felcserélődtek szándékaink
mikor a kölcsönlakások neszével barátkozva
elméltünk a félbeszakított aktus gyávító
mellékhatásáról... kifordított tenyérrel jelezted
a magába szürkülő szív szabálytalan dobbanásait
magányunkat a csönd takarta be
s az üres lakás örömtelen homályában azóta
mintha már tényleg halottak lennénk

rosszul akartuk a jót
ha visszalophatnánk a büntelen tegnapokat
az ábrándok nyirkos párafelhői közé
ahol a foszló gyermeki képzelet
gyöngéden magához simít újra
mint a remegő síneket a vonatkerekek
akkor talán kitölthetnénk újra a hiátusokat

de nem akartál tovább élni csak itt maradtál
a sarkok penészfoltjai közt
gyanakvó voltál mindig és idegen
sóvárgás gyötört valami ismeretlen után
– semmit sem muszáj elfelejteni
bennünk mégis örök szürkület marad
nincs már semmi elevenség
csak a petyhüdt elsoványodott emlékek...
kopik a múlt... hiába volt hát minden

Oláh András (1959): költő, író. Legutóbbi könyveiből:
Idegen test (2013), *A szökevény. Az utolsó játszma* (2014).

Tapasztalás

Apám nem köti az éjszakát
a sötétséghez,
sem a nappalt
a világossághoz,

mint az ebet a karóhoz,
miért is tenné, megette már a kenyere javát,
kopasz feje,
mint beművelt szűzföld.

Még magasan jár a nap,
amikor levetkőzik,
nem pihenni akar,
csak nyugovóra térni.

függetlenül a napállástól,
elválni az edény falától,
mint a tészta
a kidolgozott kéztől.

Amikor
benő a kutya
szája
a szájkosárban.

Hálaadás

Anyai nagyapám öccse vékony,
tűbe lehetne öltetni,
s most bevarrni vele a számat,
hogy ne legyen olyan nagy,
bár Boldi bácsi aztán alacsony
ember, nem mennék sokra vele,
a kis, hétköznapi üzleteket szereti,
amit éjjel is kinyitnak, ha kell,
ahol hosszasan várakozhat
a pult előtt könyökölve,
majd kérhet egyet s mást,
amit nem látni a polcokon,
hogy moroghasson, hogy ki-
kelhessen magából, ha a kért
dologra, mégis ráakad a
lelkes elárusítónő, akinek
felkészületlenül mindig
kilátszik a pontossága.

Szíjpánt

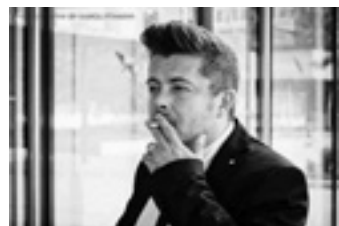
Terasz

János ma Isten szájába adja a szavakat, de Isten nem hisz Jánosban, csak a csapatszellemben, a sortűzben, a napszúrásos infúzióban, egy tű miatt képes szalmakazlat is rakatni a villámkezű katonákkal, ámde nemsokára visszavonulót fújnak a rügyek a fákon, az álom ablaktalan szobájában rekedt nap átlát a teljesen Julira ütött előzékeny, üres fényképalbumon.

Julinál és Jánosnál nem téma, hogy ki hordja otthon a nadrágszíjat, legfeljebb Jánosnál és Julinál lehetne erről szó, mikor gyökeret ereszt a váza az átlátszó feneketlen tóban, később virágot hoz, mint János Julinak, ki beszedett neve napján a haverokkal, aki hazaérve, szúrós szemű rózsákkal kedveskedik párjának lefekvés előtt, akivel közben elidőzött az öreg vekker.

Fellinger Károly (1963, Pozsony): költő, író, helytörténész. Magyarul húsz könyve jelent meg, a legutolsó a *Kéreggyűjtés*. Verseit több nyelvre lefordították.

Három

habkönnyű történet

S erim az asztalra borult, és elsírta magát. Hogy mi borította ki ennyire és ráadásul ilyen váratlanul, arra csak később derült fény, amikor a nap legforróbb órája után kiürült végre a terasz.

A hegyel szemben ültünk, abban az ivóban, ahol az út meredeken fölfelé kanyarodik, a laza murvába fúrtuk a cipőnk orrát, és hallgattunk a színes napernyők alatt. Úgy volt, hogy felmegyünk a szakadékhöz, és lefényképezzük a leszakadt kőfalak között az odalent terpeszkedő tavat. Talán a hőség vette el a kedvünk, talán fel sem akartunk menni igazán. Mindenki kért whiskyt is, egyikünk azt mondta, az jó a nap ellen. Hülyeség, persze, egyszerűen csak alkoholisták vagyunk, és jókedvünk volt, adta magát, hogy igyunk. Az úton tarka ruhás németek gyalogoltak a kilátó felé, mögöttük egy csapat gyerek trappolt kiabálva. Egyetlen szabad napernyős asztal volt, a terasz zsúfolásig tele francia, olasz és német csoportokkal. Ha mostanában whiskyt iszom, az illatáról felrémlik gyerekkorom késői időszaka, mintha örökre beleoldódott volna a szeszbe, és az ír és skót hordók fájába szívódott volna föl, hovatovább mára a hivatalos recept és eljárás része lenne mindaz, ami lenni akartunk egykor. Ezt úgy hívják, nosztalgia, és az érzés csupa önhitt költőiség. Egyetlen ellenszere egy másik, még ismeretlen alkohol, melyhez nem köt sem szívesség, sem emlékezet. Ilyen viszont igen kevés akad. Megittuk az italt, és egyikünk felnézett a hegyre. Az de magas, mondta, és lemondóan legyintett. Ez a mozdulat megerősítette bennem előbbi felismerésemet, miszerint, noha minden erőnkkel valami jót, valami jobbat akartunk létrehozni, mint az előttünk járók, nemhogy meghaladni nem voltunk képesek az ő teljesítményeiket, de még az átlagosan elvárható eredményektől is távol vagyunk. A whiskeynek fanyar kudarcíze van. Nem is tudom, nemzeti vonás vagy generációs alapbeállítás, hogy ilyenkor egyrészt mindig megérezzük a másik keserűségét, másrészt pillanatokon belül mind elkeseredünk. Tőlünk jobbra egy hangos olasz társaság borozgatott, és már-már dühítő harsánysággal kacagtak egy dalocskán, amit a társaság két mézsfehér fogú, karamellás bőrű szépsége énekelt. Trágár nóta lehetett, mert annak ellenére pironkodva énekeltek, hogy itt senki nem érthette a szöveget. Biztosan nem megyünk tovább, kérdezte egyikünk. Mind nemet intettünk. Én inkább néztem csak a hegyet, lenyűgözőnek találtam a fákkal benőtt, csonka kúp formájú hatalmas követ, melyen egyetlen ház sem volt látható. A többiek pedig elhatalmasodott a bánat. Jobbára azért, mert már azt is kudarcként

élték meg, hogy beültünk ide, s ahelyett, hogy jól éreznénk magunk, ha már itt vagyunk, inkább szégyenkezni kezdtek azért, mert nem mutatkoztunk elég kitartónak és elhatározottnak. Kisebbségben meg azért, mert, mint említettem, megéreztek rajtam nosztalgikus szomorúságot, s nem akarván kimaradni az önsajnálattól, hagyták magukra telepedni a bánatot. Régen persze más volt. Bár ez sem egészen biztos. Olyan álmunk volt, melyek létezésében pszichológiailag sem hihetünk, s ha a kényszerű visszaemlékezés komponálta képek tetszetősek is, ahogy egy színházi világításpróbán az előadás jeleneteihez megírt fényjelek gyors villanásai, mégsem lehetünk biztosak benne, hogy a darab valóban létezik. Nem is tudom, mi történt velünk két évtized alatt?

Egy fekete dzsip haladt lefelé az úton.

Nolan megvakarta a homlokát, és felém fordult.

Halottszállító, mondta elgondolkodva. Tudjátok, a házban, ahol lakom, nemrég történt valami. Erről a kocsirol jutott eszembe. Azt gondoltam, ismerem mindet, az összes lakót, mesélte tovább fakó hangon. Három lépcsőház, négy emelet. Van öt kutyás bácsi és négy macskás néni. Van egy gyönyörű cigány fiatalasszony és a hároméves kislánya, aki mindig úgy néz rám, mintha a dialektika előtti, Hamvas által megfogalmazott archaikus logikából felelnék neki egy egyetemen. Van a gondnok. Remek ember. Humora is van, meg zseblámpája. Amióta itt lakom, ő festette ki saját kezűleg az egész házat, a négy emeletet és a három lépcsőházat. Vannak a menő srácok. Változó csapat, változó gépjárműállományal. Amúgy egy író zajosabb néha magában is, mint harminc kökeményen bulizó fiatal. Én már csak tudom, tette hozzá felnevetve. Az író bevonzza a tárgyakat. A tárgyak meg zajosak. A menő srácok az *állandó mozgás* az épületben. Aztán vannak az egyedülálló anyukák. Van köztük egy tömzsi, izmos, nem túl szép, szemüveges, kicsit zsíros hajú és pattanásos, akit, amikor a Sparban először láttam rászólni a fiára, legszívesebben visszakézbe vágtam volna pofon, de később, amikor a három lépcsőház valamelyikében összefutottunk, négy szatyrot és szabad kezével épp a gyerek taligáját cipelte fel, míg a kölyök üvöltve fel-alá rohagált a grádicsokon. Kérdeztem, segítsék-e, de csak röhögött. Általában nem nagyon hagyják, hogy segítsék. Az alattunk lakó idős nénitől már meg sem kérdezem. Az arca pogácsa, de a szeme kékre festett, és rúzsozza az ajkait. Nála ez nem nosztalgia. Nem szokás. Még mindig „odatartozónak” akarja mutatni magát. A ház a hatvanas években épült. Kádertelepek. Ez csak a „fölköttek vagyunk” szépészete a kaputól a boltig és vissza a harmadikig. Mi most fölkötte lakunk. Ez láthatóan zavarja kicsit. Sosem hagyja, hogy a mázsás kosarát egy szinttel is feljebb vigyem. Egyszerre tisztelem ezt a tartást, és félek tőle. Az alázatos szigort látom benne. A büszke semmit. Egy óra alatt ér fel a harmadikra, és néha panaszkodik, hogy hangosan mászkálunk odafönn. Vannak a „talán értelmiségiek”. Középkorú pár, a férfi copfos, a nő megelégszik a konzervatív női divattal is. Tudás, derengő, előbukkanni kész, de valamiért szégyellt vidámság és kiérlelt nyugalom van a tekintetükben, utóbbit nevezhetjük szomorúságnak. Mindig előre köszönnek, és kijárnak a gangra dohányozni napjában, mondjuk, negyven alkalommal. Talán idegesek is, nem csak értelmiségiek.

Nolan elé toltam a poharát, mert láttam, hogy kezd kiszáradni a szája. Biccentett és ivott, aztán folytatta.

A ház derékszögben határolja az udvart. Öreg juharfák lombosodnak a placcon, melyre két mészke lépcső vezet. Van tűzrakó, hinta, régi, üdülőkből ismert padok. Néha megállok itt a lépcsőházban és körbenézek. Alkonyat előtt jóval, négy óra felé, amikor a nap még nem bukott le a szemközti tízemeletes panel mögött, s ez a kelvinre még kék, látványra már sárga, részeges derengés becslezi magát a hatvanas évekből maradt enteriőrbe, a juharlevelek remegős árnyékot vetnek a drótüveg elé, a műkö zúzaléka az egyetlen színhelyes fekete, és három kölyök elrohan a végtelen és kibonthatatlan titkokat rejtő biciklitároló felé, olyankor arra gondolok, hogy mindegy, hol él az ember. Honnan zuhan munkába, s hová cipeli fel magát, ha vége.

Munkások, ha él még a név, élnek itt is. Van bennük egyfajta, s számukra is némileg nehezen érthető önuralom. Udvariasan segítenek, ha egy szekrényt a másodikra vinne valaki, fegyelmezetten, szakértelemmel emelik át a családi ruhásszekrényt a korláton, s a fordulóban sincsenek káromkodásokkal kísért tanácsaik. Lenéznek a halandókat, de nagyvonalúan megbocsátanak mindenkinek. És vannak hivatalnokok, könyvelők, pénztárosok, különféle cégek alkalmazottai, van négy macska, akik uralkodnak a kert és a három lépcsőház felett, de a becsomagolt emberrel még sosem találkoztam itt. Kerekeken tolták, és mintha egy fagyos hegyről mentenék, vastagon beburkolva feküdt egy tépőzárás, élénkpiros, vízvezetéknek látszó, hőtartó burokból. Két ember tolt, vitte. Izzadtak, mint a fene. Egy lánynak a házból tartania kellett a kaput, amíg kiviszik. Engedelmesen zökkent a fellépőn. Olyan volt, mint egy hatalmas golfzsák. Isten nyugossa, mondta a melós. Ennyi az élet, mondta az egyik a menő srácok közül. Bazdmeg, tegyük le, fújtattott a második hullaszállító a kapu előtt. Sokat beszélünk róla a házban. Mindenki ezt próbálja kideríteni. De nem tudjuk, ki volt. Azóta töprengnek néha azon is, én ki vagyok... Egy volt a kétszázból. Egy vagyok a kétszázból.

Szomorú történet, nyugtáztam, és felálltam, hogy rendeljek még egy kört. Nolan hátradőlt, és előhalászta zsebéből a dohányt.

Amikor visszaértem a piákkal, még mindig hallgattak.

Serim csak ült maga elé meredve, és az üres poharát forgatta az asztalon. Nem is tudom, kezdett bele valamibe, ami valószínűleg még benne sem állt össze teljesen, nem is tudom, kell-e egyáltalán mindenkiről tudnunk, aki a környezetünkben megjelenik? Úgy vélem, nem. Az embert feldarabolja az állandó figyelem kényszere, s mert már korántsem csak a szűk falnyi, lépcsőházi pár tíz, pár száz emberre kéne gondot fordítanunk, hanem a telekommunikációnak hála milliók és milliárdok várják, hogy tudjunk róluk, és mint lelkiismeretes emberek, mi mindent el is követünk azért, hogy kellően informáltak legyünk, a dolog hovatovább tarthatatlanná fajult. Már arra sem marad időnk, hogy a legszűkebb értelemben vett fontos és meghatározó emberekre figyeljünk, akik a barátaink, a családjaink, a szeretteink.

Nolan felröhögött. Ezért vagy te sülvé-főve a feleségeddel, kérdezte. Ide is alig bírtunk elcsábítani.

A feleségem más tészta, mondta szigorúan Serim. Csodálatos asszony! Otthont teremtett nekem. Sosem hittem benne, hogy lesz egy hely valaha, ahová nemcsak aludni teszem be a lábamat, hanem, mint gyerekkoromban a kisszobámba, könnyelműen és biztonságban tudva magam, álmodni, fantáziálni és játszani az életet. A feleségem mindent megad nekem. És igen, én is, főleg, ha nem kizárólag csak rá figyelek. Kikészít a valóság, a bank, az ügyfelek. Értsétek meg, én naponta legalább kétszáz levelet intézek, néha száz emberrel is beszélek telefonon, nem is beszélve a kollégákról. Csak a mi emeletünkön vagyunk kétszáz. Legszívesebben elbújnék, ki se jönnék a lakásból, ne is tudjanak rólam. Legszívesebben meghúznám magam, és mozdulni se mozdulnék, ha nem muszáj.

Mi tagadás, tele vagyunk szomorú történetekkel. Itt ülünk a világ egyik legszebb helyén, egy gyönyörű teraszon, napernyőnk is van, de képtelenek vagyunk élvezni legalább egy kicsit.

Ahogy a hőség kezdett alábbhagyni, felszedelőzködtek a népek. Lassan már csak mi és az olaszok maradtunk.

Most Serim ment el újabb italokért. Nolan megveregette a vállam. Fel a fejjel, barátom, mondta, és elmosolyodott.

A nap lassan az ellenkező oldalra ért, s a hegy most már egészen feketének látszott.

Már jól vagyok, kösz, feleltem Nolannak, amikor Serim visszaért. A tálcát letette elénk az asztalra. Sorban levettük a poharakat, és egymás felé emeltük.

Egs, kiáltotta Nolan és Serim szinte egyszerre, s mindketten rám néztek, mintha összebeszéltek volna, mintha tekintetük egyesített erejével akarták volna kikényszeríteni, hogy valóban meggyógyuljak.

Azon tűnődtem, hogy mindaz, amit életemben eddig tettem, mennyit ér, ér-e valamit, de csak arra jutottam, hogy minden cselekedetem, minden szavam csak az előzőeknek valamiféle magyarázata. Mindennel azt akarom bizonyítani, hogy a korábbi tett igenis helyes volt, igenis elkerülhetetlen, igenis a legjobb, ami részemről megtehető volt. És a következővel majd erre adok hasonló magyarázatot. Mintha Nolan minden új regénye az előző értékelése lenne. Talán már az elején elvitettem a lépést, s azóta mindenkivel csak azt próbálnám megértetni, hogy miért. Így viszont sehova nem jutunk.

Azt mondtad, Serim, hogy legszívesebben elbújnál valahova, mondtam, és megköszöntem a torkomat. Serim bólintott és félénken elmosolyodott.

Három napja, folytattam, éjszaka rám tört egy lázroham. Arra ébredtem, hogy elmondhatatlanul fázom, pedig betakarva aludtam, s bár az ablakok nyitva voltak, az utcán sem volt különösebben hideg. Összehúztam magam, olyan kicsire, amilyen kicsire csak tudtam, a fejem is behúztam a takaró alá, hátha a leheletemmel is melegíthetem magam. Az izmaim megfeszültek, megtartóztathatatlanul remegett a lábam és a kezem. Ilyenkor belülről fázik az ember, tudom, ez egyféle exoterm reakció, mégis segíteni szokott egy másik takaró, köntös, pulóver is. A baj csak az volt, hogy képtelen voltam kibújni a minimális meleget nyújtó takaró alól. Az életem vékony, de utolsó létező védelmi vonala mögül. Úgy éreztem, hogyha megteszem, azonnal megfagyok. Pedig csak pár lépésre volt az ágytól a szék a pokrócokkal, mellette az ablak, amit be kellett volna hajtanom. Nem géppuskatűz várt. Nem büntetőszázad, őrség, ami a szökött rabokat keresi a sötétben pásztázó reflektorokkal. Csak pár lépés az éjszaka lehűlt szobában. Nem hittem, hogy képes leszek lerúgni magamról a takarót, és összekoccanó fogakkal, ökölbe szorított remegő karokkal elbotorkálni a székig meg az ablakig.

Röhejes, hogy gyalázatos félelem árán is életben akarunk maradni. Hogy néha az életünkkel sem törődünk, annyira rettegünk a bizonytalantól. Hogy néha úgy fogadjuk el a sorsunk, azt a vékony, fájdalmas, kínzó életet, hogy a kínok ellen semmit sem teszünk, csak beletörődünk a halálba. Hogy annyira félünk a haláltól, hogy zokszó nélkül átadjuk neki magunk, mert az is biztosabb, mint a megismerés. Inkább megfagytam volna a könnyű takaró biztonságában, minthogy bevállalva a „hideget”, elmenjek még két másikért. Röhejes, de így van.

Megemlitem a poharam.

Tisztelet a hősöknek, akik kibújnak a takaróik alól, hogy minket megvédjenek, mondta Nolan, és komoly ábrázattal az enyémhez koccintotta a maga whiskyjét.

Serim nem szólt, csak elmosolyodott, és egy húzásra lenyelte az italt.

Az úton ilyenkor jobbra már csak lefelé jönnek. Egy vidáman szállingózó társaságot figyelve pedig arra gondoltam, hogy ha kis szerencsével nem a nulla pontban születünk, hanem pár egységgel feljebb a koordinátarendszer függőleges tengelyén, néhány év alatt még akkor is nagy eséllyel visszazuhanunk a semmibe. Az életünk folyamatos süllyedésben van. A felhajtóerő kevés, energiánkat felemésztette valami furcsa kór. Mikor érjük el a földet? Mikor csapódunk bele akár a szemközti hegybe, ami ilyenkor, alkony előtt egészen fekete?

Most abban kéne reménykednünk, hogy valami történni fog.

Legalább a végén, mondhatná akárki, de mindenkit el kell keserítenem. Nem fog. Ha csak nem annyi, hogy amikor a gyakorlatilag már kiürült teraszról felállt az olasz társaság, az egyik mézsfehér fogú és karamelles bőrű szépség odakiáltott nekünk valamit, és Serimnek búcsúzóul, nevetve csókot dobott. Serim vigyorgott, de a szeme elpárasodott. A nagy, barna szemét még nagyobbra nagyította a könny. Talán arra gondolt, hogy mégsem azt a csodálatos és felülmúlhatatlan nőt kellett volna elvennie, akire olyan büszke volt, és aki már a felesége marad, amíg világ a világ, és akihez minden este hazamegy a negyvenedik emeletről, ahol kétszázán dolgoznak reggel nyolc és este hat között? Talán arra, hogy újra festeni kezd?

Nem. Nem erre.

Miután, hogy könnyeit elrejtse előlünk, az asztalra borult, suttogva azt mondta, hogy végre összeállt benne a kép. Ez a kép nagyon részletes, a legkisebb részletig aprólékosan kidolgozott, és épp ezért teljesen egészében még előtte sem átlátható. De ez most nem is lényeges. Mert mindaz, amit látunk, amit megélmünk, csak az értelmezés egyetlen lehetősége.

Serim felemelte végre a fejét, és a szemembe nézett.

A legbutább kérdés, mondta, az, hogy mi a megoldás? Mi a megoldása a víznek, kérdezte. Ha megfagy? Ha elpárolog? Machiavelli talán megoldást jelentett bármire, vagy Konfucius? Van az energiának egy ilyen megnyilatkozása, mint Konfucius. De annyi tudással és bölcsességgel, amit felhalmoztunk az évszázadok alatt, motyogta, nekünk a legegyszerűbb dolgokra nincs válaszunk. Amikor egy megfázott ember ül egy társaságban, s kidörzsölt orrával nem érzi, hogy megindul orrlyukából az ezüstös, kocsonyás takony, mindenki undorodik, de nem szól senki sem. Bután, borzongva hallgatunk. És csak az igazán nagyok, a kiválasztottak, egy Konfucius vagy egy Machiavelli, akikben a sötétség vagy a fény anyagszerűvé sűrűsödött, képesek szóvá tenni, amit mi észre se akarunk venni, mert gyűlöletes, mert félelmetes. Vagy egy ilyen mézsfehér fogú, édes olasz lány, tette hozzá elmosolyodva, aki csókot dob az embernek, amikor eluralkodik rajta a fájdalom. Lassan, győzelmesen felállt, és kezével az asztalra támaszkodott. Most már minden rendben, mondta. Már hazamehetünk.

Nem kértünk több italt. Felnéztünk a hegyre, de a hegy már nem törődött velünk. Olyan volt, mint egy megtömött katonai zsák ütközet után.

Hűvös szél érkezett a sziklák felől. Esteledett. Felálltunk mi is. Nolan előkaparta megint a dohányt. Elnéztem a messzibe nyúló, sűrű úton.

Már hazamehetünk. ■ ■ ■

A halál lehelete

Gitta: Már megint rendetlenség van. A cipők összevisza bedobálva. A ruhákat megszámloltam, egy estélyi hiányzik.

Leül az íróasztalához. Rágyújt. Hosszú, élénkpirosra lakkozott körmét nézi. Majd kinéz az ablakon. A kamera mutatja azt, amit a nő néz: közelről a kezét, aztán a budai szűk utcát. A kétszintes villával szemben fenyők takarják a század eleji egyszintes ház ablakait. Gitta nem szereti a szomszédban lakókat. Úgy véli, nem erre a környékre való a család. A férfinak nincs kocsija. Apró termetű, mindig kezításkával közlekedik. Sosem néz előre, csak a lába elé. Hallomásból tudja, hogy a felesége beteg, állandóan fekszik. Gitta még sosem látta az asszonyt. Egy éve költöztek a szemközti házba.

Érzem, hogy lop. Mintha ismerném, mintha már láttam volna valahol. Cigányos arca van. Fiatal. Nem szépen beszél. Azt mondja: eszek, iszok. Pimaszul néz rám. A többiek tisztelnek. Engem tisztelni kell. Végül is takarítólánynak vettem fel. Cseléd.

Elnyomja a nagy zöld színű üveghamutartóban a csikket. Feláll, az ablakhoz megy.

Öreg vagyok, és még mindig félek. Nem félek.

Megszólal a telefon, az asztalhoz siet, felveszi.

Halló!

Köszön, arca derüссé válik.

A kamera stílbútorral berendezett szobát mutat. Gittánál tíz évvel idősebb nő ül egy öreg, kopott, de jó külsejű barnamintás fotelban. Neve: Erzsébet. Nyugdíjas. Régen fodrász volt.

Erzsébet: Szia. Nem jössz fel?

A kamera ismét Gittát mutatja.

Gitta: De, boldogan. Te mindig akkor hívsz, ha rossz kedvem van.

A kamera ismét Erzsébetet mutatja. Mosolyogva beszél.

Erzsébet: Mi történt? Főztem húslevest, és van mákos guba is. Gyere fel! Útközben vegyél ásványvizet!

Gitta a telefonnal az ablakhoz megy, éppen jön haza a szomszédja, akit nem szeret. Kezében aktatáska. A férfi mintha Gitta ablakára sandítana, majd a betonutat nézi. A vaskapu zárját nyitja, amikor a nő ismét az asztalhoz lép.

Gitta: Felvettem egy cselédet. Annának hívják. Nem tudom, de szerintem lop. Megint hiányzik egy estélyi ruha. Rendetlen is. A cipők behajigálva, összevissza hevernek a szekrényben. Pedig megfizetem. Éhes vagyok. Viszek ásványvizet.

Erzsébetet látni. Száját elhúzza, de kedvesen beszél.

Erzsébet: Te engem is megfizettél. Túl szigorú vagy, önmagadhoz is meg másokhoz is.

Gitta: Azért van önálló szalonom. Az én divatbemutatómra még a franciák is eljöttek. Emlékszel? Tavaly! Akkor még te is dolgoztál.

Erzsébet: Mikor indulsz?

Gitta kezén az óráját nézi. Délután fél hat van. Az aranyórát mutatja a kamera.

Gitta: Hatra ott vagyok. Szia.

Erzsébet: az ásványvi...

Gitta: Nem felejttem el.

Leteszi a telefont.

Ha ásványvizet kér, akkor tudom, hogy valami ajándékra számít. Végül is tíz éve miattam jött haza. Végigcsinálta velem.

Az ablakhoz megy. A szomszéd házát látni. A fenyőfák mögött látni, hogy az egyik szobában felkapcsolták a villanyt. A férfi az ablakhoz megy, néz kifelé, majd elhúzza a zöld színű sötétítő függönyt.

Utállak.

...mondja az ablaknál. Leül. Nagy barna bőrtáskájából púderes dobozt vesz elő. Felkattintja a dobozt. A tükörben nézi az arcát. Szomorú az arca. Bepúderezzi az orrát és a homlokát. Rúzszt vesz elő a táskájából, kihúzza vastag, szabályos száját. Elteszi a sminkszereit. Az óráját nézi. Rágyújt. Taxit hív.

Elszívja a cigarettát. Kinyitja az ablakot. Szellőztet. Bemegy a fürdőszobába. Nézi magát a tükörben. Odol szájjöblítővel kiöblíti a száját. Óvatosan csinálja, hogy ne kenje el a rúzszt. Az íróasztal melletti fogasról leveszi barna, vékony bőrkabátját. Becsukja az ablakot. A taxi megérkezik: fehér Opel, benne harminc év körüli, átlagos külsejű férfi. A nő az előszobában bekapcsolja a riasztót. A kertkaput bezárja. A taxi hátsó ülésére ül.

Taxis: Csókolom, én jöttem. Örül?

Gitta: Igen, drága. Dohány utca, tudja.

Taxis: Emlékszik rám?

Gitta: Bizonyára vitt már.

Mogorván beszél.

Az autó átmegy a Lánchídon, majd a hetedik kerület egyik szűk utcájánál megáll. A nő nézi a taxiórát: odaadja a pénzt.

Gitta: Máskor is legyen szerencsém.

Taxis: Csókolom.

A nő áll a kapucsengő előtt, már majdnem megnyomja a gombot, amikor eszébe jut az ásványvíz. Nagyon sóhajt, és elmegy a sarki Mini abc-be. Vesz két üveg ásványvizet, egy üveg Unicumot és egy kisebb doboz bonbont. Visszamegy a házhoz. Megnyomja a kapucsengőt. A kapun bemegy és felsétál az első emeletre.

Erzsébet már az ajtóban áll. Az ajtaja a lift melletti lépcsőházból nyílik. A két nő megöleli egymást, de nem adnak egymásnak puszit.

Gitta: Szervusz. Itt az ásványvíz.

Odaadja barátnőjének a szatyrot.

Erzsébet: Minek hoztál mást is?

Gitta: Micsoda illat! Először rágyújtok. Éhes vagyok, de még várjunk. Hadd pihenjek evés előtt!

A széles előszobában gardrób, a tükör előtt kis asztal, mellette barna puff. A falon kovácsoltvas akasztó. Gitta ledobja a puffra a bőrkabátját és bemegy a szobába. A szoba tágas: benne két nagyfotel, az asztal kerek, rajta csipketerítő. A falon Munkácsy: Ásító inas című festményének reprodukciója. A mellett a fotel mellett, ahol Erzsébet ül, kopott éjjeliszekrény látható. Rajta telefon, blokkfüzet, toll és bőr szemüvegtok. A szőnyeg nagy, a parkettából alig látszik valami. A szőnyeg bordómintás. Gitta leül, nagyot sóhajt. Erzsébet családott.

Erzsébet: Azt mondtad, éhes vagy.

Gitta: Jól van. Várj! Adj egy pohár bort! Van? Hoztam Unicumot.

Erzsébet kimegy a konyhába. A konyha nagy, kövezett. Öreg gáztűzhelyen fortyog a leves. A nő elzárja alatta a gázt. A zöldre festett régimódi konyhaszekrényből elővesz két poharat: tálcára teszi. A konyhából nyíló kamrából bort vesz elő. Kihúzza a dugót. A borral teli üveget a tálcára teszi.

Erzsébet: Három éve nem láttam inni.

Bemegy, járása lassú.

Gitta: Csak nem régi bort adsz nekem!

Nézi a felbontott üveget.

Erzsébet: Most bontottam fel. Nem hallottad? Alig tudtam kihúzni a dugót. Már megint bántasz.

Gitta: Jól van, jól van.

Erzsébet tölt barátjának. A szatyorból előveszi az egyik üveg ásványvizet. Magának csak abból tölt.

Gitta: Csak nem hagyod, hogy egyedül igyam! Igyál Unicumot! Hoztam.

Erzsébet kiissza a pohárból az ásványvizet, előveszi a szatyorból az unicumos üveget, letekeri a tetejét. Akar tölteni a pohárba.

Gitta: Miért spórolsz a pohárral? Hozz rendeset!

Erzsébet kimegy a konyhába. Kinyitja a zöld konyhaszekrényt, elővesz egy pálinkáspoharat és még egy vizespoharat. Visszamegy. Leteszi a barátjának elé a vizespoharat. Tölt magának a pálinkáspohárba Unicumot.

Gitta: Miért hoztál nekem még egy poharat?

A nő parancsoló hangon beszél, de látszik rajta, hogy ezt észre sem veszi.

Erzsébet: Azért hoztam még egy poharat, hátha a bor mellé ásványvizet iszol. Nem akarom, hogy ismét kiabálj velem.

Gitta: Nem kiabálok.

Erzsébet megemeli az Unicummal teli poharát.

Erzsébet: Igyunk!

Gitta: Jó.

A két nő inni kezd. A mennyezeti hatágú kovácsoltvas csillár pazar fényt ad. Gitta a homlokát ráncolja. Nézi a mennyezetet, hunyorog. Ismét iszik a borból. Erzsébet látja, hogy barátjának zavarja a fény, de nem szól semmit. Gitta krákol. Mosolyog. Kedvesen szólal meg.

Gitta: Nincs hamutartó az asztalon.

Erzsébet a kerek asztal alsó polcáról előhúzza a kék üveg hamutartót, és barátjának elé teszi.

Gitta: Ne haragudj, de el is felejtettem, hogy itt van. Fáradt vagyok.

Erzsébet: Tíz éve itt tartom. Tíz éve miattad van itt a hamutartó.

Gitta: Fáj a fejem. Sokat dolgoztam. Kérlek, kapsold fel az olvasólámpádat. Zavar a fény.

Erzsébet feláll, a bejárati ajtóhoz megy, lekapcsolja a csillárt. Egy pillanatra csak a két nő sötét alakja látszik. A telefonos asztal melletti állólámpát felkapcsolja, s leül. A fény Erzsébet arcának jobbik felét jól, a bal felét csupán félig világítja meg. Gitta félhomályban ül. Ha az asztalhoz közel hajol, fényt kap az arca, ha hátradől a fotelban, apró rezdülései nem láthatók.

Gitta: Egyben azonos az életünk: se te, se én nem mentünk férjhez.

Erzsébet: Gyerekünk sincs.

Gitta: Én zsidó vagyok, te nem vagy zsidó.

Erzsébet iszik az Unicumból. Hallgat. Korog a gyomra.

Gitta: Miért nem eszel?

Erzsébet: Megvárlak.

Gitta: Utoljára akkor ittam, amikor azt az öregasszonyt kirúgtam. Mindig visszabeszélt.

Erzsébet: Pedig megfiztetted. Miért is rúgtad ki?

Gitta: Szemtelen volt.

Iszik a borból.

Erzsébet: Mit mondott? Végül is nem mondtad el, hogy mit mondott. Emlékszem, bent ittunk az irodában. Bent sosem ittál annak előtte. Mit mondott?

Gitta: Nem mindegy, hogy mit mondott? Szemtelen volt.

Majdnem kiabál, hangja éles.

Nem tudom, mit mondott. Régen volt. Nem szerettem az arcát. Úgy nézett rám, mint ez az új cseléd: pimaszul. Idegesített az az öregasszony. Nem tisztelt. Már nem emlékszem, mit mondott.

Erzsébet: Annyira felidegesített, hogy el akartad adni miatta a szalont. Azt mondtad, kár volt hazajönni. Azt mondtad, eladsz mindent, és visszamész Amerikába. Nagyon csúnyát mondhatott, ha ilyen ideges lettél. Most is ideges vagy.

Gitta: Ha akkor visszamentem volna, jöttél volna velem? Visszajöttél volna velem?

Először hallani a nő hangjában, hogy érzései is vannak, nem csupán indulatai.

Erzsébet: Istenem, végül is negyvenhat éve ismerjük egymást. Én nem tudtam egy szót sem angolul. Annak köszönhetem, hogy állásom lett a fehérneműboltodban, hogy elkáromkodtam magam.

A nő mosolyog az emléktől.

Azt mondtam: bassza meg. Nekimentem az egyik polcnak. Te meg odajöttél, kedvesen rám mosolyogtál, és megszólítottál...

Gitta: Kedves hölgyem, ez nem kocsma. Micsoda hang ez!

Erzsébet: Ezt mondtad szó szerint. Látod, erre emlékszel szó szerint, nem úgy, mint az öregasszony sértésére. Jólesik, hogy emlékszel rá.

Gitta: Elsírtad magad.

Erzsébet: Olyan elegáns voltál. Az üzleted szép volt. Ott álltam, vékony kabátban, pedig már november elejét írjuk. Végigmértél. Sajnálta. Nekem pisilnem kellett. Rád néztem, és...

Gitta: A fülembé súgtad: „Pisilnem kell!”

A két nő elneveti magát. Töltönek az üres poharakba.

Erzsébet: A szüleimet sosem találtam meg.

Gitta: Ötvenhatban történt.

Erzsébet: Apuék azt mondták, hogy üljek be a Centrálba, és egy-két órán belül jönnek értem. Ők se jártak addig Amerikában. Négy órát ültem ott, egy kávé mellett. A pincér rám ripakodott. Nem értettem, mit mond, de éreztem, hogy elege van abból, hogy még mindig ott ülök. Kifizettem a kávé, és a presszó előtt álltam még két óra hosszát. Fáztam. Lementem a metróba. Feljöttem. Volt nálam annyi pénz, hogy vegyek magamnak egy sonkás szendvicset. Tíz percet lehettem távol a Centráltól. Mondtam: please, és rámutattam a szendvicstre. Megettem. Álltam a kávéház előtt éjfélig. Éjfél után behúzódtam a kávéház melletti ház kapualjába.

Iszik az Unicumból.

Akkor jöhettek, amikor elmentem a szendvicserre. Nem találtak.

Gitta: Emlékszem. Visszamentünk, és kérdeztük, hogy kerestek-e. A pincér arcán láttam, hogy megismert. Azt mondta, hogy már rég elmentél. Gonosz arcú pincér volt.

Sajnálta van a hangjában.

Nem hiszem, hogy a szüleid csak úgy otthagytak. Biztos visszajöttek, pont akkor, amikor te elmentél. Bementek a kávéházba, érdeklődtek.

Erzsébet: A szüleid nem beszéltek angolul. Apám németül egy keveset. Apám kollégáját keresték, ezért maradtak el ilyen sokáig. Szerettek a szüleid.

Gitta: Emlékszel! Az újságokban is megjelentettem, hogy Kalász Erzsébet keresi a szüleit. Voltak kapcsolataim. Éltem velük.

Erzsébet: De ha nem tudtak angolul, akkor nem tudták azt sem elolvasni. Apám utálta a kommunistákat. Anyám nem akart külföldre menni. Anyám egy református gimnáziumban...

Gitta: Énektanárnő volt, és nem beszélt angolul. Apád mérnök volt egy miskolci gyárban. Azért jöttél be az üzletembe, mert megláttad az utcáról, hogy az egyik ajtóra ki volt írva: women, a másikra: men. Pisilni akartál.

Erzsébet: Izgultam, hogy valaki rám szól, azért mentem neki az egyik polcnak.

Gitta: Azóta vagyunk barátnők.

Erzsébet: Amikor azt mondtad, hogy jöjjünk vissza, örültem. Azt hittem, majd itthon megtudok róluk valamit.

Gitta: Na, de anyádról megtudtad...

Erzsébet (*Először emeli meg a hangját*): Miskolcon egy megbízhatatlan szomszéd mondta. Azt se tudta, hogy én elvesztem. Azt mondta, annyit hallott a nagyszüleimtől, hogy anyám a hatvanas években meghalt májrákban. Májrákban! Anyám nem ivott. Sosem volt beteg. Egy buta, pletykára éhes szomszéd mondta. A nagyszüleim meghaltak. Tanácsi lakás volt az övéké. Becsöngettem oda, ahol laktam. Az az én otthonom volt. Kértem őket, hadd menjek be, csak hogy körülnézzek, csak hogy kinézzek az ablakon...

Gitta: Nem engedték.

Erzsébet: Te sosem beszélsz magadról. Apám szerette az Unicumot. Beszélj te is a szüleidről! Te sosem beszélsz magadról.

Gitta: Már aznap nálam aludtál. Adtam ruhát. Dolgozni kezdted az üzletben. Először pakoltál, takarítottál, később, amikor már angolul is megszólaltál, te is kiszolgáltál. Később lakást béreltünk neked. Évek múlva elintéztam, hogy megkapd az állampolgárságot. Hagytunk levelet a Centrálban a szüleidnek. Beszéltem az ottani főnökkel. Azt is elintéztam.

Erzsébet: Mindent mindig te intéztél. Ma is. Emlékszel Joe-ra, az az Jósikára, aki el akart venni feleségül?

A nő mosolyogva beszél.

Megnyitottad a szalonodat. Egy divatbemutatóra jött oda. Akkor már jól beszéltem angolul. Hozzá akartam menni, de lebeszélte róla. Két évig játszottunk együtt. Azt akarta, hogy hagyjam ott New Yorkot, és éljünk vidéken, a farmján. Ő is ötvenhatban ment ki, csak ő a rokonaihoz. A rokonainak volt farmja.

Gitta (*Iszik a borból*): Tehénszarba vitt volna.

Erzsébet: Ő volt az egyedüli férfi, aki megkérte a kezem, és te lebeszélte róla.

Gitta: Ezt már többször a fejemhez vágta. Elmegyek. Hazamegyek. Pakolj az ételből, majd otthon eszem!

Erzsébet: Ne, ne menj el! Minden emlékem hozzád köt. Ne haragudj, de én szerettem őt, persze közben hittem neked is. Elhittem, hogy nem leszek boldog a farmon. Nincs családom. Ha hozzámegyek Joe-hoz feleségül, talán lehetek volna gyerekeim. Az anyám szebb volt, mint az apám. Az anyám magas, vékony nő volt. Apám testes, vidékies arcú ember volt.

Gitta: Néha te is vidékies vagy. Sajnálod elővenni a szép poharakat. Ide is öreg, kopott bútorokat vásároltál, pedig...

Erzsébet: Pedig megfizettél.

Gitta: Ne igyál többet, mert kötekszel! Nagy táskák vannak a szemed alatt. Látom, hogy iszol. Egyedül ülsz itthon és iszol. Én nem iszom, csak néha. Ha felidegesítenek. Te is idegesítesz. Én legalább végighallgatlak. Bent is mindig mindenkinek panaszkodtál...

Erzsébet: Soha. Mindig csak dolgoztam. A végén fodrászt csináltál belőlem, mert arra volt szükséged. Mikor hallottad, hogy panaszkodtam? Soha nem viselted el, ha valakivel szóba álltam.

A pohárban lévő italt lehajtja, és tölt magának.

Te mindent tudsz rólam, én semmit terólad. Mintha titkod lenne.

Maga is megrémül, hogy kimondta az igazságot. Félelem ül ki az arcára. Fél, hogy barátnője elmegy. Gitta hátradől a fotelba. Arca alig látható. Nem kiabál, nem szól semmit. Erzsébetet tanácstalanná teszi Gitta hallgatása. Rövid időre elnémul, majd ismét beszél, már nyugodt hangon.

Néha én is felmennék hozzád, de sosem hívsz. Persze szeretem, ha itt vagy. Egyszer majd elfáradsz, és be kell csuknod a szalonod. Egyszer majd otthon ülsz, és már nem lesz semmi dolgod...

Gitta: Olyan nem lesz. Szóval sosem panaszkodtál rám? Sosem mondtál rám semmit másoknak?

Erzsébet: Jaj, ez az állandó aggodalmasságod. Kint is az egyik pillanatról a másikra adtad el a fehérneműboltot és nyitottál divatszalonot. Mintha rohannál valami elől. Néha olyan vagy, mint akit kergetnek.

Gitta: Ez a munkavágy. A megújulás. Én mindig előre nézek. Te mindig visszafelé. Nincs múlt, csak jelen és jövő.

Erzsébet: Akkor, amikor eladtad a fehérneműboltot, és New York másik felében nyitottál szalonot, akkor sem avattál bele a döntésedbe. Egyszer csak közölted, hogy költözünk. Szerettem a régi lakásomat...

Gitta: Azt is én választottam neked. A másik nagyobb volt. Sebb környékre költözünk. Miért kellett volna veled megbeszelnem a döntésemet? Már ne haragudj, de te...

Erzsébet: A te cse..., a te alkalmazottad voltam.

Gitta: Azt akartad mondani, cseléd? Az életed nekem köszönheted. Joe, úgy hallottam, két év múlva megnősült. Elvett valami parasztlányt. Van két vagy három gyerekük. Fejik a tehenet, szántják a földjüket. Elegáns nőt csináltam belőled.

Erzsébet: Pedig engem is parasztnak nézel. Vidéki lány vagyok, vagyis voltam. Értelmiségi család gyermeke. Szerettem anyám vallásosságát, apám puritán, kissé merev stílusát. Őszinte emberek voltak. Becsületesek.

Gitta: Az Amerikában elveszett kislány története. Most már csak öregasszony vagy.

Erzsébet: Te is. Veled nem lehet semmiről beszélni, csak rólam. Ennyi idő után elmondhatnád, kik voltak a szüleid. Csak egy férfitársadot mutattál be nekem. Őt is véletlenül ismertem meg. Még a fehérneműboltodban dolgoztunk. Otthagytam a lakáskulcsom, visszamentem érte a boltba, és te ott ültél édes kettesben azzal az amerikaival. Azt mondtad: „Itt van Bob, a barátom.” Kezet ráztam vele. Láttam a szemedet, alig várod, hogy induljak. Nem mondtad, hogy üljek le egy szóra. Elküldtél, mint a cse..., az alkalmazottat szokták. Nem éreztem azt, hogy a barátom vagy, hogy én a barátod vagyok, pedig tudom, te mentetted meg az életem. Néha az az érzésem, csak azért mentetted meg az életemet, hogy általam érezd az anyaföld szagát, azt a vidékies szagot, amit mindig pocskondiázol.

Gitta: New Yorkban annyi magyar él, hogy meg se lehet őket számolni. Én olvastam föl neked a cikkeket. Lefordítottam magyarra, hogy lásd, halljad, mit szól Amerika az ötenhatos eseményekhez. Messziről üdvözölték a nép haragját. Jobb, hogy kijöttetek.

Erzsébet: Erről más a véleményem. Egy-két gimnáziumi társamat megtaláltam. Legalábbis, akikkel jóban voltam, felkerestem őket. A legjobb barátnőm, Vera, történelem szakos bölcsész lett. Miskolcon tanított egy gimnáziumban. A férje is tanárember, már ő is nyugdíjba ment. Van két szép lányuk. A régi rendszerben jártak Prágában, az NDK-ban, a lengyeleknél, Párizsban és Rómában is egyszer. Nem léptek be a pártba. Nem jártak templomba. Éltek, szépen. Várták a rendszerváltást, de undorodnak a mai életéről. Régen jobban szerették egymást az emberek: ezt mesélte Vera. Azt mondta Vera, nem vonzza egyiküket sem Amerika. Kérdezte, milyen Amerika? És akkor jöttem rá, hogy én nem tudok neki semmi mást mesélni, mint azt, ami a fehérneműboltban történt és később a szalonodban. Akkor jöttem rá, hogy nincsenek önálló történeteim. A pénz, amit adtál, arra elég volt, hogy jól éljek, de utazni már nem tudtam volna. Joe el akart vinni, nem csak a farmjára. Joe nem szeretett téged.

Csodálkozok, hogy Gitta nem vág közbe, nem kiabál. Barátnője némasága felbátorítja. Gitta ül, szinte mozdulatlanul a fotelban. Nem iszik, nem dohányzik.

Te nyaranta elutaztál, de sosem mondtad meg, hova. Talán Bobbal mentetek el. Bobbal mentetek el?

Gitta: Mindegy. Folytasd! Szeretem, ha beszélsz. Amíg te utaztál, addig én bejártam az üzletbe, mert soha egy percre nem csuktam be, se a fehérneműboltot, sem a divatszalonot.

Erzsébet (*Iszik az Unicumból, és tölt az üres pohárba*): Nem panaszkodom, mert szeretlek, és most is szeretlek. Egyszer mondtam neked, hogy szeretnék Európába utazni, mindegy, hova, csak európai ország legyen. Te kacagtál, és azt mondtad, jól van, Erzsébet, jövőre Párizsba utazunk, mi ketten. Kétszer álltam elő ezzel a kéréssel, te kétszer kacagtál, és kétszer ígérted meg. Soha nem utaztunk el. Mindig figyelemmel kísérted a második világháborúról szóló híradásokat. Kérdeztem, tán a szüleid haltak meg egy lágérbán. Azt felelted, hogy nem akarsz róluk beszélni. Életemben négyszer láttalak inni, akkor mindig ki mondtad, hogy zsidó vagy. Én nem jöttem volna rá, hiszen meg se tudom állapítani, hogy ki a zsidó, ki nem. Vagyis, ma már igen. Ezt is neked köszönhetem. Néha Amerikában ájtottal hozzám vacsorára, és ha néztünk egy filmet, vagy láttad a híradást, akkor mindig mondtad, ki a zsidó és ki nem. Egyszer, amikor nálam voltál, még Amerikában, ment egy film, egy második világháborúról szóló dokumentumfilm, te idegesen lekapcsoltad a tévét, pedig engem érdekelt. Soha nem hallottam tőled azt a szót, hogy szerelem. Szép nő voltál, még most is az vagy. Mindig irigyeltem magas, vékony alkatodat. Bob volt az igazi?

Gitta: Nem. Nem ő. Miért nem örülsz egy olyan barátnőnek, mint én? Azt akartad, hogy én legyek az anyád, az apád.

Előrehajol, iszik a borból. Korog a gyomra.

Az édes anyaföld, hogy a te szójárásoddal éljek. Nem akartad és ma sem akard elhinni, hogy engem csak a munka tesz boldoggá.

Előrehajol, rágyújt.

Nem érzem, tudom, hogy kinevettél, amikor láttad, ahogy ellenőrzöm, hogy a ruhák rendben, rendesen állnak-e a szekrényekben. Nem érzem, hanem tudom, hogy kinevettél, amikor a kalapos dobozokat felnyitottam, ellenőriztem, hogy úgy tették-e be a kalapokat, hogy a szélük ne hajoljon meg. Tudom, hogy hallgatóztál, amikor telefonon kerestek. Kíváncsi voltál, vajon ki lehet...

Erzsébet: Ez nem igaz. Sosem hallgatóztam. Neked mindig mindenki gyanús. Lassan megyek a temetőbe. Érzem, már nincs sok hátra. Jól látod. Magányos estéimen iszom. Lehet, hogy én is rákba fogok meghalni, mint az anyám. Csak én iszom. Emlékeim hasonlítanak a tiédhez, munkáról szólnak.

Gitta: És a Vera barátnőd? Igazán nem mondhatod, hogy őt is elmartam tőled. Ezt most hallom először, hogy jártál nála. Látod, neked is vannak titkaid.

Erzsébet: Vera is zsidó.

Gitta: És ezt te honnan tudod? Ő mondta, mint én?

Erzsébet: Az apját elvitték munkatáborba, és soha nem jött haza. Az anyja 1950-ig várta a férjét, majd elfogyott belőle a remény, és öngyilkos lett.

Gitta: Milyen halálnemet választott?

Erzsébet: Gyógyszereket vett be.

Gitta: Egy férfiért kár meghalni.

Erzsébet: Nem mindenki olyan erős, mint te. Néha az az érzésem, azért nem ölöm meg magam, hogy ne okozzak neked csalódást. Hova mennél húsleveset enni?

Gitta: És a mákos guba! Azt se feledd!

Erzsébet: Ezt szeretetből mondtam.

Gitta: Tudom.

Erzsébet: Együnk!

Gitta: Várjunk még. Szóval, miért nem jársz Veráékhoz?

Erzsébet: Nem tudom. Nehezemre esik Miskolcra utazni. Ott ülök Veránál, aki már öregasszony, és visszaemlékszem, milyen voltam kislánynak. Haza akarok menni abba a bérlakásba, ahol a szüleimmel éltem. Fölébred az a kislány bennem, aki boldog volt, és egyszer csak vége szakadt ennek a boldogságnak. Apám mondta: „Amerika a szabad emberek országa. Boldoggá teszek, lányom. Te már szabad országban fogsz tanulni.” Én akkor voltam boldog Miskolcon, amikor apám másfajta boldogságot ígért. Nem szóltam semmit. Próbáltam belenézni apám vibráló, kissé megvadult szemébe, és félni kezdtem. Látam, hogy anyám se örül, de mégiscsak utaztunk. Ma már tudom, öreg fejjel, hogy apám félhetett a legjobban. Amikor Verával beszélgetek, akkor apámmal és anyámmal akarok lenni. És ők nincsenek.

Gitta: Meghívtad őket ide?

Erzsébet: Fáj a fejem. Enni kéne.

Gitta: Szóval nem hívtad meg a legjobb barátnődet.

Erzsébet: Nekem te vagy a legjobb barátnőm. Megmelegítem az ételt, addig szívj el egy cigit!

Erzsébet válasza sem várva kimegy a konyhába. A leves alatt meggyújtja a gázt. A mákos gubából két lapos tányérra szed, az egyiket beteszi a mikrohullámú sütőbe, a másikat a szekrényen hagyja. Az asztal két végére egy-egy mélytányért tesz. A tányér mellé szalvétát, a szalvétára kanalat és villát. Az asztal közepére tesz sótartót, törött borsot és szárított pirospaprikát. Arca merev, mozdulatai lassúak. A forró levest mintás porcelán levestálba teszi. Bemegy a szobába.

Erzsébet: Forró az étel.

Gitta feláll. Kimegy a fürdőszobába. Kezet most. Nézi magát a tükörben. Az arca merev. Kimegy a konyhába. Leül a falnál lévő székre. Nagyot nyel. Erzsébet beleteszi a levestálba a merőkanalat.

Merj!

Gitta három merőkanál levest szed magának. A szárított pirospaprika felét beletördeli a levesbe.

Gitta: Jó étvágyat.

Erzsébet: Neked is.

Esznek. Nem beszélnek. Erzsébet próbál olyan ütemben enni, mint barátnője. Látszik, nehezére esik, szíve szerint gyorsabban enne.

Gitta: Ez isteni. Ezt csak te tudod jól elkészíteni. A gubából ne adj sokat!

Erzsébet megmelegíti a gubát, és Gitta elé teszi. A saját tányérjára sokat szed.

Gitta: Sokat eszel, beteg leszel.

Erzsébet: Nem baj.

Már nem követi Gitta lassú evését. Mohón eszik. Homloka gyöngyözik. Gitta mosolyogva nézi barátnőjét.

Gitta: Beteg leszel. Kövér leszel.

Erzsébet: Kövér vagyok. Szeretek enni.

Gitta: Szomjas vagyok.

Erzsébet feláll, bemegy a szobába, hozza az ásványvizet. Új poharakat vesz elő a konyhaszekrényből. Tölt mind a kettőjüknek.

Erzsébet: Főzök kávét?

Gitta: Ne! Hazamegyek és lefekszem.

Gitta feláll. Bemegy a szobába, Erzsébet követi. Már nem ül vissza a fotelba. Elteszi a cigarettáját és az öngyújtóját.

Erzsébet: Hívom a taxit.

Gitta: Ne! Sétálok. A fejembe szállt a bor.

Kimennek. Gitta fölveszi a bőrkabátját. Megöleli egymást a két nő, nem adnak egymásnak puszit.

Erzsébet: Örülök, ha itt vagy. Szia.

Gitta: Majd hívlak. Szervusz. Már ne igyál többet!

Erzsébet becsukja az ajtót. A kulcsot kétszer megfordítja a zárban. Leül. Tölt magának a borból. Felveszi a szemüvegét. Az asztal alól, ahonnan a hamutartót is elővette, előhúzza egy dossziét. A dossziében levelek vannak. A sok levél közül egyet kiválaszt, és olvasni kezdi. A néző nem tudja, milyen levelet olvas. Erzsébet mosolygós arcát közelről mutatja a kamera, végül végigpásztáz a lakás tárgyain. Ebben a jelenetben a kamera alulnézetből mutatja a nőt.

Ismét a budai utcát látjuk. Gitta kiszáll a taxiból. A nő először a szomszédja ablakát nézi. A szomszéd lakásának utcára néző két ablakán elhúzták a sötétítő függönyt. A szobákban ég a villany. Amikor Gitta a vasajtót nyitja, a szomszédban lakó férfi elhúzza a jobb oldali ablakon lévő sötétítő függönyt, és nézi a nőt. Gitta, amikor már belülről csukja be a vasajtót, meglátja a férfit. Nézik egymást, a férfi elengedi a kezével tartott sötétítő függönyt, s alakja eltűnik az ablakból.

Gitta bemegy a ház magasszintű ajtaján az otthonába. Az előszobában felkapcsolja a villanyt. Tágas előszoba látható: a fal fehér, a bútorok mélykék színűek. Az előszoba mindkét fala nagytükör. A puha anyagú szőnyegpadló szintén kék. A nő fogásra teszi a bőrkabátját, és bemegy a nappaliba. A szoba tágas, ablaka az utcára néz. A függönyök fehérek, a sötétítő függöny világoskék, súlyos anyag. A három nagyfotel és a hosszú kanapé kávébarna színű, bőrből készült. A szőnyegpadló barna, kék mintás. A hosszú üvegasztalon kék, hosszú, keskeny váza, benne szárított szalmavirágok: kék és barnák. A nagy üveg hamutartó kék. A falon régi divatbemutatók fotói. Harminc-negyven színes és fekete-fehér fotó látható, ebből harminc fotón Gitta is rajta van. A nő az ablakhoz megy, összehúzza a sötétítő függönyt. Leül az egyik egy személyes fotelba. Kihúzza bal lábát magas sarkú cipőjéből, bal bokáját megtámasztja a jobb combján, s masszírozni kezdi a talpát, közben jóízűeket nyög. Leveszi a jobb lábáról a cipőt, s megismétli az előző mozdulatokat. Végül felteszi az üvegasztalra a lábait. Tüszög. Feláll, a falnál lévő kávébarna színű fiókos szekrényből zsebkendőt vesz elő. Orrot fúj. Elmúlik a tüszögése. Végigdől a kanapén. A kanapén látható mintás kispárnát a feje alá teszi. A kanapén lévő kék, puha anyagú, vastag plédet magára teríti. Becsukja a szemét.

Gitta álma kezdődik: a második világháború idején, német kisváros használaton kívüli cipőgyára, melyben az öltözőket barakkokká alakították át. A gyár jobb oldali szárnyában vannak a női, a bal oldaliban pedig a férfi barakkok. A gyár női részlegében női és férfi katonaruhákat varrnak. A férfi részlegben szerszámokat és fegyvereket készítenek. A gyár bekerített területe kétezer négyszögöles. A kerítések négy sarkában fából készült, tetővel ellátott magas őrhely látható. A kerítésen belül négy német katonára járőrözik. Kettőjük mellett német juhászkutya sétál. Csend van. A kamera mutatja a barakkokat, a benne élő nőkkel, férfiakkal. Mutatja a gyárat: a női és a férfi részleget is. Mahler Rondo-Finale: Allegrója hallatszik halkán, miközben a kamera az őrhelyeket mutatja, és a német katonákat a kutyával. A zene még akkor is hallható, mikor a kamera a bekerített helyet madártávlatból mutatja.

A gyárral szemben egy fehérre festett épület van, melynek ablakai a kerítésen túlra nyílnak. Itt élnek a német tiszték. A gyár mindkét oldalánál áll egy-egy faház. Az egyik faházban lakik a férfiak kápjója, a másikban pedig a női kápjó.

A kamera azt a faházat mutatja, amelyikben a női kápjó él. Gittát láthatjuk fiatalon. A faházban, a sarokban egy matracágy, a szoba közepén faasztal, három székkal. Az ablak mellett szénnel vagy fával fűthető kis vaskályha. A bejárati ajtó mellett fufogas, rajta pufajka és szürke, vastag anyagú mellény. A fogas mellett régimódi kétajtós ruhásszekrény. Egy ablak van a házon, onnan rálátni a tiszték házára. Az ablak mellett csap látható. A csap alatt lavór. A bejárati ajtóval szembeni részen van a WC-ajtó. A WC apró helyiség, kis szellőzőnyílással. A WC-ajtó mellett kisebb konyhaszekrényen villanyrezsó. Gitta ugyanúgy viseli a haját, mint manapság, hátul összekötve. A háború ideje alatt szőke, vastag szálú, kissé göndör haját hátul összeköti cipőfüzőpértlivel. A lány leveti szürke káporuháját, és a kétajtós szekrényből elővesz egy se-lyemblúzt. A blúz valamikor fehér lehetett, most agyonmosott, szürke színű. Gitta vékony, szép mellű nő. Kopott, agyonmosott kombinében tesz-vesz. Előveszi a lavórt. Mahler zenéje elcsendesedik, s halljuk, ahogy a csapból vizet ereszt a lavórba. A vízzel háromnegyedig tele lavórt az egyik székre teszi. A csap melletti kis sámliról az asztalra teszi a fémdobozban lévő mosószappant és a kockás, szintén kopott, agyonmosott törülközőt. Valaki kopog az ablakon. A lány megriad. Az ablakhoz tapasztja jobb kezét, s kinéz.

Gitta: Már itt van.

Mosolyt erőltet az arcára. Felkapja magára a káporuháját. Óvatosan kinyitja a kulcsra zárt ajtót. Ott áll Erich, a német tiszt. Gittánál egy fejjel alacsonyabb, kövér, vastag combú, rövid végtagú férfi. A szája duzzadt, szeme nagy, zöld színű. Haja sötétszőke, szemöldöke sötétszőke, dús. Harminc év körüli. Zakója feszül rajta. Élénkzöld szeme nyugtalan. Amíg Gitta kulcsra nem zárja az ajtót, addig nem szólal meg.

Bezártam.

Erich: Húzd be a zsalukat! Már előbb be kellett volna húzni a zsalukat. Miért nem húztad már be a zsalukat?

A lány behúzza a zsalukat. Mozdulatai félénkek. Látni rajta, hogy izgul. A férfi megnyalja a száját, nézi a lány feszes fenekét. Élvezi, amikor a lány válláról lecsúszik a szürke ruha. Gitta a ruha után kap, de a férfi rászól.

Erich: Ne, hagyd így!

Leül az asztalhoz.

Adj a borból! Te ne igyál! Egy nő ne igyon! Adj a borból és fürödj!

Nézi a friss vizet.

Fürödj meg előttem! Látni akarom.

Gitta: Már fürödtem.

Erich feláll, odamegy a nőhöz és megüti. Egyszer üt. Jobb kézzel ad egy pofont.

Erich: Ne hazudj! A zsidók úgyis bűdösek.

Visszaül az asztalhoz. Gitta nem sír. Fogja a pofontól piros arcát. A csap fölötti polcra leveszi az üveg bort. A férfi elé teszi.

Poharat adj!

Gitta elvesz a polcra egy poharat, azt is a férfi elé teszi. Önteni akar az üvegből, de a férfi megfogja a lány csuklóját. Elveszi a poharat, a csupasz égő felé tartja. Forgatja a kezében, végül int a lánynak. A lány feltölti a poharat.

Nekem köszönhetsz mindent. Én tettelek kápóvá. Azonnal megláttam benned valamit. Te más vagy. Szép a tested. Van benned méltóság, erő. Nekem jó szemem van az emberekhez. Jó kápo lett belőled. Félnék tőled a társaid. Hallottalak ma is: kiabáltál. Tetszett, ahogy kiabáltál. Fürödj!

A lány a lavór fölé hajol, már megfogná a szappant, de a férfi rászól.

Erich: Nem jó! Vetközz le! Meztelenül fürödj!

A lány leveszi a kombinéjét, bugyiját. Végül a harisnyáját is, amit vastag gumi tart meg a combján. A gumi piros csíkot hagy a lány combján. Erich nézi a piros csíkot, a lány sötétszőke szeméremszőrét. Megissza a bort. Tölt magának.

Lassan fürödj!

Gitta beszappanozza az arcát, felsőtestét, hóna alját. Közben mosolyog a férfitra. Lemossa magáról a szappant. Megtörülközik. Tudja, hogy a férfi azért jött előbb, hogy lássa őt fürdeni. A lány leteszi a lavórt a földre, fölé guggol, és megmossa magát alulról. A férfi arca kipirul az izgalomtól. Száját keskenyre összehúzza, fogai közé szippantja mindkét ajkát, majd nyáltól csillogó száját nyitva hagyja. Körbenyalja az ajkait. Iszik. Gitta legjobban a férfi leheletétől undorodik. Mindig bűdös szájától már előre émelyeg. Legszívesebben inna. A lány próbál úgy csinálni, mintha élvezné, hogy a férfi nézi őt. A színjáték nem marad hatás nélkül. Erich megérzi, hogy a lány inna a borból.

Innál?

A lány bólint. Feláll, lavór a lába között. Megtörülközik és odamegy a férfithez. Gitta tölt magának a pohárba. Mohón iszik. Szeméremszőre a férfi arca előtt.

Hajolj le!

A lány lehajol. A férfi megsókolja. Gitta megremeg az undortól. Erich megsimogatja a lány mellbimbóit. A lány remeg. Az undor és a felébresztett szexuális vágy öröme keveredik benne. Erich előveszi a nemi szervét, a kamera nem mutatja, de annyi látható ebből a cselekvésből, hogy a néző pontosan tudja, mit csinál.

Térdelj az ágyra!

Gitta rátérdel az ágyra. A férfi hátulról magáévá teszi. A jelenet nem lehet pornográf, de úgy kell bemutatni, hogy a néző pontosan érzékelje, mi is történik.

A kamera mutatja a férfi arcát, amikor eljut az orgazmusig. Utána a lányt mutatja a kamera: a fájdalom és az élvezet egyszerre torzítja el az arcát. Ez az eltorzított arc szimpatikus. Nem ellenszenves, nem száználmas. A néző számára meghatározó élményt kell, hogy nyújtson a lány engedelmes szeretkezési állapota.

A férfi a csaphoz megy, megmosakodik. Visszaül a székre. A lány ismét a lavór fölé guggol, megmosakodik. A férfi megenyhült arccal nézi. Gitta a törülközés után kiönti a vizet. Felveszi káporuháját. Magára teríti a mellényt. Visszaakasztja az előkészített selyemblúzt a szekrénybe.

Erich: Látod, ilyen egy német. Úr. Te is eléveztél.

Gitta: Igen.

Erich: Hazamegyek. Kaptam három nap szabadságot. Két éve nem láttam a feleségem. Vigyázz magadra! Annak a cigánylánynak csináltass máglyát, tudod, amelyik nem dolgozik rendesen. Szerintem itt is lop. Lopja a ruhát.

Gitta: Hova vinné, amit lop?

Erich: Ne kérdezz! Mindegy, hova. Lop, szemtelen. A szeme, a szeme szemtelen. Nincs benne tisztelet. A cigányok még nálatok is rosszabbak.

Tölt magának a borból.

Hozz magadnak poharat!

A lány poharat vesz elő a szekrényből. Az asztalra teszi.

Látod, egy zsidó még a poharat is sajnálja. Sajnálod a poharat az asztalra tenni. A zsidó sajnál egy poharat az asztalra tenni, a cigány viszont, ha meglátja a poharat az asztalon, elloppja.

Gitta arra a székre ül, ahol az imént a lavór volt. Nézi Erich magas homlokát, bamba tekintetét. Rövid, húsos ujjaitól undorodik. A férfi teletölti a poharát.

Mire visszajövök, égettesd el azt a lányt. Erre igyunk!

Megemeli a poharát. Gitta is megemeli a poharát. Nem koccintanak, csupán egyszerre isszák meg a bort. A lány gyomra korogni kezdett. Megszédül a bortól. A férfi öt darab kockacukrot vesz ki a zsebéből. A lány elé gurítja.

Látod! Mondtam, hogy hoztam valamit. Berlinben veszek neked csokoládét.

Megemeli az üveget, körülbelül egy decinyi bor van benne.

Ezt is megihatod. Ha nem lennél... ha nem lenne háború...

Nem fejezi be a mondatot, ránéz a lányra. Belenéz a lány szemébe. Gitta igyekvően mosolyog: szeme a fáradságtól, az éhségtől és a bortól tompán fénylik. Szembogara kitágul, elsötétedik. Erich elhúzza a száját, beszél tovább.

Ha nem lennél zsidó, nem lenne háború.

Kegyetlen, éles hangon mondja ki az utolsó mondatot. Gitta bekap egy szem kockacukrot. Részeg a bortól. Élvezi, ahogy érzékei eltompulnak. A bekapott kockacukorra iszik az üvegből. A férfi szó nélkül távozik. Gitta ismét kulcsra zárja az ajtaját. Eszik még egy kockacukrot, ismét iszik a borból. Mikor a harmadik kockacukrot a szájába kapja, és iszik rá bort, a vászon égszínkékké válik. Gitta lányos hangját hallani a kék vászon „mögül”.

Gitta: Minden kék. Nem érzek éhséget, minden kék. Egyszer behányok a szájába, olyan bűdös a lehelete.

Gitta kinyitja a szemét. Látni az arcán, hogy álma megkínozta. Körülnéz, megnyugszik. A táskájából cigarettát vesz elő, rágyújt. Nézi a falon lévő képeket. Visszaül a fotelba. A fotelkarfára teszi a hamutartót. A pléddel betakarja a lábát. Dohányzik, közben halljuk a gondolatait.

Gitta: Szerintem még a középiskolát sem végezte el. Tiszt lett, mert nem kellett sehova. Mikor visszajött, úgy ült nálam, mint egy árva gyerek. Nem mondott semmit, de éreztem, hogy otthon történt valami. Nem akart semmit, csak ült. Hozott bort, sokat. Hozott csokoládét, sokat. Ült, ivott.

Gitta édesanyjával és édesapjával ül egy budai villa nappalijában. Az asztalon csipketerítő. Anyja szőke, magas, vékony nő. Apja magas, barna, jól öltözött férfi.

Gitta anyja: Orvos vagy, mindenkit ismersz. Lehetetlen, hogy minket is elvigyenek. Az a német is idehozta a gyereket.

Gitta apja: Csendesebben beszélj! Ne emeld meg a hangod!

A férfi az aranyozott cigarettásdobozból vékony szivart vesz elő. Rágyújt.

Gitta: Hova vinnének minket?

Gitta anyja: Sehova, lányom. Apád befolyásos ember.

A férfi idegesen felnevet. Köhögni kezd a szivarfüsttől. Elnyomja az ezüst hamutartóban. Ülnek, hallgatnak. Az ajtón csöngetnek.

Gitta apja: Vársz valakit?

Gitta anyja: Senkit.

Gitta apja: Ne nyissunk ajtót!

Az ajtón ismét csöngetnek. Kintről az egyik német katona hangja hallatszik.

Német katona: Törd be az ajtót! Itthon vannak.

Gitta apja feláll, és ajtót nyit. Hat német katona ront be a lakásba.

Kezeket fel!

Megfogják és levonszolják őket a lépcsőházon keresztül a kapuig. A kapu előtt teherautó áll. A kapuban Gitta apja védekezni próbál.

Gitta apja: Ezt nem tehetik meg velem! Én orvos vagyok. Hagyjanak békén!

A német katona, amelyik Gitta anyjának karját szorítja, megszólal.

Német katona: Hallgasson!

Gitta apja: Ezt megkeserülök. Én ismerem...

Nem hallani a mondat végét. Az a katona, aki Gitta anyja mellett áll, föbe lövi Gitta apját. A férfi összeesik a kapualjban. A teherautóban valaki felsír.

Német katona: Csend! Csendet!

A két nőt feltuszkolják a teherautóra. Gitta anyja belekapaszkodik a lányába. A zsúfolásig megtelt teherautóban kénytelenek leguggolni. Elindul a teherautó. Gitta anyja csendben sír. Gitta szája remeg, szeme száraz. Látszik rajta, hogy fel sem fogja, mi történik körülötte.

Ismét a jelenben vagyunk. Gitta feláll, a bársekrényhez megy. Egy üveg bort vesz elő. Az üveg félig van borral. Iszik az üvegből. Megszólal a telefon. Odamegy, felveszi. Nyugodt hangon beszél.

Gitta: Halló. Drága János. Valóban hagytam üzenetet. Hétfőn jöjjön be az irodámba. Meg kell beszélnünk valamit... Igen, igen. Jól mondja. Megint üzletet kötünk... Köszönöm, hogy hívott... Jól. Drága János, jól vagyok.

Leteszi a telefont. A bársekrényből vékony pezsgőspoharat, a bársekrény alatti hűtőből pezsgőt vesz ki. Kinyitja a pezsgősüveget. Visszaül a fotelba. Tölt a vékony pohárba pezsgőt s rá vörösbort.

Gitta emlékeit látjuk. Emberekkel zsúfolt vagonok mellett sodródnak a tömeggel. Anyja a lánya pulóverébe kapaszkodik, de az asszonyt ellöki egy testes férfi. Gitta lábra akarja állítani az anyját. Anyja sír. Egy német katona megy oda.

Német katona: Húzzák ki a sorból!

Gitta: Ne, ne.

Az anyja nem tud felállni. A bokáját fogja.

Gitta anyja: Ne hagj itt!

Gittát meglöki két német katona.

Német katonák: Tovább, tovább!

Gitta: Az anyám. Megvárom az anyámat.

Közben anyja feláll. A két katona felszállítja őket az egyik félig tele vagonba. A kamera mutatja, miként telnek meg a vagonok, s miként zárják le a németek. Elindul a vonat. A két nő egymás mellett áll.

Gitta: Hova visznek?

Elsírja magát.

Gitta anyja: Nem tudom. Apád azt mondta, hogy Lajost munkatáborba vitték. Lajosékat. Az egész családot elvitték.

Gitta: Mikor?

Gitta anyja: Tegnap.

Gitta: És nekem nem szóltatok.

A vagon ablakánál álló vékony férfi verset kezd mondani:

Vékony férfi: „A rakodópart alsó kövén ültem...”

Idős férfi: Meghalunk. Megölnek minket.

Vékony férfi: „Szélid jövővel... anyám tót volt, apám székely”

Gitta: Nem jók a vesszorok. Rosszul mondja. A végét előbbre hozta.

Vékony férfi: Mint a németek. Ők is előrehozták az életünk végét.

Hátul egy elkeseredett női hang. Arcát nem látni, csak hallani, mit mond.

Női hang: Nem biztos, hogy meghalunk. Miért halnánk meg. Nem, mi nem halunk meg.

A kamera mutatja az alkonyba boruló tájat és a vonatot. ■ ■ ■

■ **Marton Mária** (Budapest, 1953): megjelent könyvek: *Magánérzetek* (antológia), *Drámák*, *Fronthatás* (drámák), *Rendezte Marton Frigyes* (interjúkötet), *Istentelen század* (társadalmi regény), *Mese Lázár Ervinről* (interjúkötet), *Tájképre nincs idő* (szocialista lányregény), *Hierarcha* (Varga Imre szobrászművész életéről), *Az öröm ujjhegyén* Csukás Istvánnal (interjúkötet), *Kettős vallomás* (verseskötet).

Mi a megbocsátás?

A barátom az apja temetésén irtó üresnek érzi magát:
olyan, mint egy gödör a földben, melyben ott egy doboz,
s a dobozban a családi ékszerek:

egy ezüst karkötő, mely sose vette át a test melegét,
egy lánc, rajta a fasiszta isten arany figurája,
mely elé az árulás gyilkos aktusakor
valamennyi rokon leborul,
pofacsontnál keményebb karikagyűrűk,
és egy akvamarin-gyűrű éjjeli, megnyugtató ereje.

Üres, mint a gödör a földben,
melyben ott egy doboz,
a dobozban meg ott a fa:

Az apja tüdejének lombkoronája.
melyet megtépázott a tüdőgyulladás,
az AIDS-vírus proteinkoronája,
a hatalmas Borisz-kertben viruló fák koronái,
melyek alatt idegen férfiak szerelmét kereste,
özvegye elszáradt koronája.

Üres, mint a gödör a földben,
melyben ott egy doboz,
a dobozban meg ott az ág:

szülei szerelemtelen nyoszolyája,
a föld öklei, melyekben
ott a férfiak, akiket az apja kihasznált,
a dudorokkal teli kórházi lepedők,
melyek azután keletkeztek, hogy bevallotta:
ő is szeretett már fiút.

Üres, mint a gödör a földben,
melyben ott egy doboz,
a dobozban meg ott a nyugtalanság:

pótlékot keres, hogy fogalma legyen,
mit érez az ember, amikor boldog,
amikor a kizsigerelt bábu
latolgatja képességei alapján a boldogság esélyeit.
és nem felejt el, ahogy az apja se, hogy
titokban élni olyan, mint
egy föld alatti dobozban élni,

hogyan doboz nélkül kell folytatni.

Hogy ezt el kell mesélni másoknak is.

Újjászületés tér

A férjivécé lépcsőspirálja
a tér szintje alá merül, éjjel
az elrejtett épület olyan, akár egy dugó,
mely betömi a föld alatti lyukat.

Odabenn összetört lámpák hallgatása
facsarja az orrot: húgy, cigifüst,
Dolce & Gabbana, Orbit, alkohol,
mosott farmerek, izzadság, ondó.

Odakünn járőröző templomok,
családi házak, szülőotthonok,
házasságkötő-termek, családi hálószobák,
melyek éjjel-nappali fényüket villogtatják.

Ó, lányok, az ostromnak nincs vége!
A bűzlő sötétségbe zárt számkivetés
még több szégyent mér rájuk, s fordítva:
a szégyen is rájuk méri a számkivetést.

Miss Amerika

Miss Drag-Queen of America
lángoló fáklya helyett
műanyag mikrofont emel a magasba,
koronája mohón tornyosul a csillagok felé,
akár az éjjeli Manhattan felhőkarcolói.

A pódiumon ki-kiszabadul
a férfiasság rabságából:
csak azért, mert férfinak született, nem lesz férfi.
És nő sem akar lenni – a nagyestélyi pompája alatt
egyik nem se jelentene

semmit a másik nélkül.
Ezért minden teketória és kacérkodás
nélkül válaszolja a zsűrinek,
hogy majd akkor hord férfiruhát,
ha azok is olyan káprázatosak lesznek, mint a nőkéi.

A millió plazmaképernyő megsokszorozza szépségét –
sivatagszínű, tökéletes arcát,
a szivárványhártyákba dermedt Niagara-vízesést,
az elektronikus eksztázisban pislogó brillantint,
mely úgy csillan, mint Las Vegas végtelen fényei.

És ebben a képben mi sem modernebb,
mint régi, rossz ízlését
felszámoló sztoikus mosolya.
És mi sem reménytelenebb,
mint a fókuszon kívül rekedt valódi nőiség.

Ma éjjel az ég felé tör sziluettje,
akár egy ironikus kérdőjel, mint egy szemrehányás,
mint egy váratlanul lycrában felragyogó felismerés.
Aztán a nézők fölé lebben egy Almodóvar-filmből
lazán lenyúlt üzenettel:

Jó éjszakát... s el ne felejtétek – így ő,
és hangja sztereóban vibrál a szívekben,
hogy mindnyájan annál inkább vagyunk önmagunk,
minél közelebb kerülünk
álmainkhoz.

Farkasok

Anyám szerette megmutatni
ferde hajlamú fiacskájának, hogy mennyire undorító faszt szopni.
Elővette a fokhagymatörőt és a számba dugta. Tizennégy éves voltam,

ostya, fa, érdes sarok,
golyó, mellbimbó, fül – ha valakit szeretsz,
teste minden porcikájának ugyanaz a szent jelentése van.

Amikor bekaptam a fokhagymatörőt,
először ismertem fel a rám meredő farkast:
barna foltos, zöld szivárványhártyák, sötét karikák a szem alatt,

hosszúkas orr, deres hajcsíkok
a halánték fölött, a látszólagos nyugalom hidege,
mielőtt rád ugrana, kiszámíthatatlanul, hogy torkon ragadjon.

A takaros konyha ketrecében
anyám volt a veszett állat, a tudósok szerint
a farkasoknak van bizonyos öntudatuk. Minden ízében

reszketett a gyűlölettől,
melyet nem értett, sose érezte, mi hányta-vetette,
lökte, harapdálta egy életen át. Tekintetében az üresség rémálom volt,

de váratlan megvilágosodás is –
mintha vastag üveg választott volna el minket egymástól,
és a fojtogató üvöltés sem volt hallható, nem fáj, semmi köze sem volt hozzám.

Csak azt akartam elmesélni neked, Kraszi,
évekkel azután, hogy nyílt szíved fölfalattad velem,
és megpróbáltál kiszabadítani farkaslétem anatómiai csapdájából, csak azt akartam mondani,

még akkor nem tudatosítottam, hogy azért vágytam rád, hogy elúzzelek; azért babusgattalak,
hogy széttépjelek; nem tudtam, mennyire szerettelek, bár nem voltam képes rá, és azt se
tudtam, mennyire szerettél, hogy egyáltalán képes voltál szeretni. Most már tudom.

Bojkov Nikolaj és Csehy Zoltán fordítása

Nikolaj Atanaszov (1978): költő, a kortárs bolgár irodalom jelentős, számos díjjal kitüntetett képviselője.

Bojkov Nikolaj (1968): bolgár költő, műfordító, író. Legutóbbi könyve: *Книгата на живота* (Az Élet könyve, 2010).

Csehy Zoltán (Pozsony, 1973): költő, műfordító. Legutóbbi munkája: *Experimentum mundi (Poszt)modern operakalauz* (Kalligram, 2015).

ROSMER

Nickerson-centrifuga

A barátom ultracentrifugát forgat: összerázza,
irracionális hévvel forgatja meg a levett vért,
s ha a fehér hab kicsapódik, a fertőzés láthatóvá válik.

Gumikesztyűs kézzel teszi a centrifugába az üvegcsövet,
érzi, a vér még meleg. A meleg kémcsövek
metaforáiba most nem mennék bele. Párhuzamos

a várakozásával: hogy most igen, vagy még nem.
Ugyanezzel a kézzel nyúl hozzám is. Idegen férfiak
vérének melegét érzem az ágyékomon.

És a gumi szagát. Elképzelem, ahogy
a meleg vér koktélabjában erotikus mintáit
szövögeti a pusztulás irracionális ereje.

Savoy

Költőkkel ültem a Savoyban. Mint egy régiségkereskedésben.
Nem voltak megfontoltabbak nálam, de többet tudtak a versről.
Utánam mindig marad egy kis húgy- vagy szarszag. De legalább

egy pattanás, anyajegy vagy hiba. Folt a kárpiton. Mielőtt szépen,
jambusra fektetik a verset, megmosdatják az edzőtermekben kimért húst.
Én a szagokat szeretem, és a meleg hús is jöhet kiporcíozatlanul.

Amúgy szépek, mint két szépre polírozott szonett. Ó, empire szék,
porcelánok, üveg körasztal: a tükörkeretről egy angyalka szemez velem.
A legszívesebben, mert ez az angyalkák szokása, unott pofámba pisálna.

A vadállat

Bestiális vagyok: meztelenül fekszem, és te fotózol. Meg akarod ragadni a pillanatot: a test egy merész, állatias pillanatát, a kis hamiskodást, mely méltó a „művészetedhez”. Részemről ez csak taktika.

A hadvezér alapelve a kivárás, a fotósé szintúgy: elképzelem magam (pontosabban egy bizonyos részem) egy kiállító-teremben, a megnyitón, ahogy mellkasom töviseivel szemez egy lányos, pezsgőspoharat

szorongató fiú, és kivár, megint kivár (életvitelszerűen), várja a nagy pillanatot, hogy egyszer megérinthet egy ilyet, felsebezheti az ujját, s ha nem ájul el a vértől (mint egyébként szokása), odanyújtja a vadállat húsos ajkaihoz, hogy nyalja le.

Szögesdrót, rózsa

Amikor a vízvezeték-szerelő bejött, s alakját keretbe foglalta az ajtó (ó szentképek, melegsége!), azt hittem, van átjárás egy másik, egy szebb világba (és ráadásul az én ajtómon át!).

És máris képzelegni kezdtem, ahogy megszerel, ahogy megszerelem, elhárít, elhárítom a dugulást, a kendert körbetekerem a vaskos csövön, ahogy átzúg a csövezeten a meztelen víz.

Trikóján izzadtságfolt, nem jár le egyhamar a lefajtott szőr szavatossága. És a hangja tövises agresszió. Mint aki idejövet rózsákat zabált. Dombornyomásos, tetkós test: non-stop férfizóna. Szögesdrót, halál.

És a drótok közt szív: női név sehol. Reménytelen a megszólalás: a vágycsákó hangja csak parancsszó hangzik el, a többi nyelv a képzeletben okoz dugulást. Szerettem volna beszélni hozzá, s hagyni,

hogy magáévá tegyen. És utána hallgatni, ahogy a fürdőben dudorászva brunnyál. De a konyhába vezetem, közben a karjára tetovált szögesdrótot néztem, aztán a rózsaként elnyúló testet, ahogy a lefolyó alá fekszik, s látni engedi töviseit.

Az én apám

Az én apám nem mondta, hogy nem baj, fiam,
az én apám nem tudta, mi az a tolerancia,
az én apám nem volt türelmes, szelíd,

az én apám azt mondta, húzzak a picsába,
az én apám azt mondta, most megdöglesz, te buzi,
az én apám akkorát lekevert, hogy felhasadt

az arcom, és a metsző- és szemfogaim közül
a csuklómra folyt a vérem és ordítottam,
két percet kapsz, hogy kotródj, mondta az én apám,

hogy a cókódok összeszedd, te degenerált buzeráns,
te köcsög, mondta az én apám, te köcsög,
az én apámnak zengő baritonja volt,

kesernyés, érzéki dohányillata,
az én apám gyönyörű férfi volt,
az én apám rendes ember, három gyerek apja,

most már csak kettőé.
Kenyeret ad nekik és neveli őket,
az én apám a legjobb ember a világon.

Rosmer János (1975): költő. Verskötete 2010-ben *Hátsó ülés* címmel jelent meg a Kalligram Kiadó gondozásában. Ausztriában él.

Rosmer János

LELEPLEZÉSE II.¹

I. Intro

Kicsoda Rosmer János? Ki írta valójában a *Hátsó ülés* című verseskötetet? Ki lehet ez az elképesztő, zseniális, botrányos verseket publikáló költő? Vajon ki rejtőzik Rosmer János maszkja mögött? Egyáltalán, tényleg álnévről van szó?

II. Az álnév mint a posztmodern irodalom gyakorlóterepe

A posztmodern magyar irodalom egyik jellegzetes eljárásává a szerzői név elbizonytalanítása, az álnevek, maszkok használata vált. Az irodalmi misztifikációnak is nevezett jelenség az elbizonytalanítás stratégiáján keresztül az idegen identitás szimulációjának retorikai lehetőségeivel kapcsolódik össze. A posztmodern álnévhasználat a manipulált valóság, illetve az episztemológiai bizalmatlanság felől építi fel hatásmechanizmusait. Mindez azt eredményezi, hogy megrendül a hitelességbe vetett hit, sok esetben nem tudható, ki az életrajzi szerző, mivel álnevek tömege árasztja el az irodalmat, némely esetben pedig talált-fiktív könyvek közreadójaként jelenik meg a narrátori és (ön)életrajzi elemeket keverő elbeszélő. A posztmodern misztifikáció éppen ezért szoros kapcsolatban áll a posztmodern metafikcióval, amennyiben az álnév saját fikciós természetére utal. Gyakran leplezi le a tulajdonnév intézményesített jogi „szubsztanciális” viszonyait,² hiszen nem egy valóságos szerzőről tudósít, hanem csupán önmagáról a névről mint fikcióról, s ezzel néha olyan bonyolult, többretegű titokgépezetet hoz létre, amellyel már az olvasás megkezdése előtt elbizonytalanítja az olvasót. A szerzői név a posztmodern irodalomban a szövegvariáció³ felől érthető meg, annak játékos és hatalmi, töredezett és újraalkotott eljárásai felől, a szépirodalmi szöveg(értelmezés)be tudatosan belekomponálva, leképezve/követve a posztmodern szöveg általában véve is tudatosan többértelmű, nyitott, lezárhatatlan státuszát.

Jaroslav Šrank szerint az álnév a posztmodern irodalomban intencionális, spekulatív szignatúráként lép működésbe, vagyis eleve jelként jön létre, és ezért képes olyan tartalmaknak is helyet adni, amelyeknek a polgári név nem. Ráadásul a misztifikáció mint eljárás-

rás nemcsak a szerző valódi nevét törli el, de a nemét, nemzetiségét, szociális helyzetét is, vagyis újrakonstruálja azokat, irodalmi struktúrába helyezi, esztétikai jelentéssel látja el. Šrank megfigyelése szerint a posztmodern álnevesség az autostilizáció, az illúzió, a kamuflázs, az utánzat, a játékosság, a nemi (gynonymek és andronymek elterjedése) misztifikáció jelenségeivel hozható kapcsolatba. A posztmodern irodalom kontextusát erősíti ezeknek a szövegeknek a fokozott önreflexiója, a tudatos játékelv alkalmazása, a szerzői funkció megkérdőjelezése, az irodalom intézményesült szabályainak felrúgása és kijátszása.⁴

A posztmodern magyar irodalom maszkos költői játékeinak sorát Weöres Sándor Lónyay Erzsébet, azaz Psyché neve alatt közölt versei nyitják meg, s az 1980-as évektől kezdődően Esterházy Péter Csokonai Lilije, Hizsnyai Zoltán és mások Tsúszó Sándora, Parti Nagy Lajos Sárbogárdi Jolánja nyomán a posztmodern magyar irodalom egyik legkarakteresebb gyakorlóterepévé vált. Olyannyira, hogy hatása alól nem vonhatta ki magát a nem posztmodern technikákkal élő kortárs magyar irodalom sem. Olyan, egymástól gyökeresen eltérő kötetek/poétikák jelentek meg az álnévhasználat által, mint Lázary René Sándor, Alekszej Asztrov, Jack Cole, Caius Licinius Calvus, Kavafisz (Kovács András Ferenc álnevei), Virágos Mihály, Dumpf Endre (Parti Nagy Lajos), Sztjepan Pehotnij (Baka István), Szív Ernő, Eric Moussambani (Darvasi László), Samuel Borkopf (Talamon Alfonz), Pacificus Maximus (Csehy Zoltán), Vaszilij Bogdanov (Bogdán László), Emma Ovary (Szilágyi-Nagy Ildikó), Petrence Sándor (Nyerges Gábor Ádám), Spiegelmann Laura (Kabai Lóránt), Barna Dávid (Lanczkor Gábor), Jake Smiles és Centauri művei.

III. Homoretika és recepció

A kortárs magyar irodalomból több olyan „projekt” említhető, amely az álnév és maszk lehetőségével játszik el. A fenti felsorolásból sem hiányozhatott Alekszej Asztrov, Spiegelmann Laura, Barna Dávid vagy Petrence Sándor... Akik egy idő után Kovács András Ferenc-ként, Kabai Lóránt-ként, Lanczkor Gáborként, Nyerges Gábor Ádám-ként lepleződtek le.⁵

A kortárs magyar irodalom bizonyos szempontból legmerészebb szövegeit író Rosmer Jánost azonban a mai napig nagy titok övezi. A szerző az egyik legkiválóbb álneves költővé lépett elő, *Hátsó ülés* (Kalligram, 2010) című kötetének verseiben elképesztő nyelvi érzékenység, széles műveltségélmény vezeti el olvasóját a vad homoerotikus képzelgések és orgiák világába. „E világ és nyelv durvasága a magyar költészetben szokatlan és szinte forradalmi”⁶ – írja róla Urfi Péter. Keresztesi József szerint „éppenséggel ünnepelhetjük azért is Rosmer János könyvét, mert új tartományokat hódít meg a magyar nyelvű melegirodalom számára, a kendőzetlen testiségben megjelenő homoerotika tartományait”, de szerinte ennél tágabb érvényű, „páratlan verseskötet”-ről beszélhetünk: „Van egy páratlan verseskötetünk, van élet, van irodalom”⁷. Benkő Krisztián szerint „Rosmer János költészete a magyar irodalom eseménye: a magyar nyelvű queer líra megszületésének pillanata”⁸, Kassai Zsigmond pedig azt emeli ki, hogy „Rosmer János verseskötetének azonban nemcsak az az erénye, hogy jó. A könyvnek az a másik fontos üzenete, hogy igenis, egyre inkább van értékelhető magyar nyelvű melegkultúra, van jó melegirodalom, és hogy ennek nem kell, nem is szabad elszigeteltnek lennie. Ami jó, a perifériáról kerüljön a centrumba, jól teszik a kiadók, ha teret engednek neki, mert ez hosszú távon nemcsak az olvasónak, és nem is csak a meleg szubkultúrának, hanem a társadalom egészének is hasznára válik.”⁹ Rajtuk kívül foglalkozott a kötettel többek között Horváth Györgyi, H. Molnár Ákos, Ambrus Judit, Bán Zoltán András, Szűcs Teri, Gaborják Ádám, Bazsányi Sándor, Szabó G. László és Gondos Mária Magdolna is.

A kötet recepciójáról átfogó ismertetést közöl *Szodoma és környéke. Homoszocialitás, barátságretorika és queer irányulások a magyar költészetben* (2014) című monográfiájában Csehy Zoltán, aki Rosmer János kötetéről megállapítja, hogy az „az arányérzék és az írás rítusának olyan precizitásával párosul, amelyet épp azok a rítusok igényelnek, melyeket ez a költészet sötét perceiben megjelenít”¹⁰. Csehy egyébként a verseskötet első kritikusa, sőt kritikája szinte a könyv megjelenésének pillanatában jelent meg. Nemcsak a monográfiá-

ban, de már ebben az első Rosmer-kritikában markáns kijelentésekre figyelhetünk fel tőle: „Ha azt írnám, ez minden idők egyik legprovokatívabb verskötete, de nem a téma, hanem a benne szublimálódó drámai költészet miatt provokatív, ha azt írnám, hogy ez az utóbbi évek egyik legjobb magyar verskötete, közel jutnék valamiféle felületes igazsághoz, ha az igazság lehet egyáltalán felületes.”¹¹ Továbbá: „*Hátsó ülés* az alanyiség egy olyan fokát hordozza, mely szinte a döbbenet erejével hat, pőresége csak az önsanyargató barokk kivetkőzéséhez hasonlatos, mintha egy modern Bethlen Miklós gyónna az isten színe előtt, tudva, hogy mindenről számot kell adnia, listába szedi »vétkeiket«, és pontosan kijelöli tisztasága határait is, és még azt is tudja, hogy ehhez csak egy mocskos, de döbbenetesen pontos nyelv adatott. Mintha a szó tehetne a jelentéséről: Rosmer nem képes költő-illetmánnak állni a nyelvhez, ugyanakkor pontosan tudja, hogy bizonyos szavak nem képesek még az ő szubkulturálisan elkerített világában sem természetesen viselkedni. Az identitás nyelvbeöntésének szadomazochizmusa döbbenetesen sokkoló a posztmodern játszadozások téttelenségei közepette: itt kezdődik valami új, a szubkulturális, a monomániákus (valljuk be azért a rend kedvéért, helyenként gusztustalan, de költészetesztetikailag mindig helyénvaló) kitarulkozás ismételt férfias, téttel bíró nyelvvé avatásában. Ez a sündiszónó nyelv természetesen szúr, sebez, tüskéi óvják a lényegét. És mindamellert tökéletesen, kikezdetlenül gömbölyű.”¹²

IV. A szerző személyes vallomása

A Rosmer-projekten már hat éve dolgozom. Eredetileg egy irodalomtudományos krimitanulmányt szerettem volna írni. Az első lökést 2010-es szófiai utazásom adta, ahol Nikolaj Bojkov költővel, műfordítóval több órán át beszélgetve a Rosmer-kötetről azt tanácsoltam, hogy közösen járjunk a rejtélyes irodalmi titok végére. Nikolaj hosszas levelezésbe kezdett Rosmerrel, de tulajdonképpen teljesen eredménytelenül. Végül barátom arra a felismerésre jutott, hogy ha az álneves szerző nem akarja leleplezni magát, akkor nekünk sincs jogunk kétségbe vonni, tiszteletben kell tartanunk ezt a döntését.

Ezt az etikai jellegű megfontolást elfogadtam ugyan, de ezzel párhuzamosan már leveleztem/cseteltem Benkő Krisztiánnal, viszont észrevételei nem illettek 2010-es koncepciómba (szerinte Rosmer János Lanczkor Gábor, mert Lanczkor-intertextusok vannak a szövegben). Kikértem Gerevich András véleményét is, és közben vesztül imádtam Orcsik Roland és mások Rosmer-imádatát és a Rosmer körül formálódó kultuszt.

2013-ban aztán a beszercebányai egyetemen egy kutatói teammal sikeresen pályáztam a VEGA tudományos projektjére *Álnév és maszk az irodalomban* címmel, s ennek záró konferenciáján 2015 novemberében adtam volna elő *Rosmer János leleplezése* című kriminálteoretikus előadásomat. Sajnos a konferencia elmaradt, a szöveg máig nem készült el.

Hogy miért éppen most leplezem le Rosmer Jánost? Hogy miért nem tartom tiszteletben a szerző háttérbe vonulását? Azért, mert néhány hete Rosmer János megalkotója tulajdonképpen „coming out”-olt, csak éppen senki sem vette észre. Bizonyítékaim között ez a szöveg is szerepelni fog. A következő eszmefuttatásom voltaképpen egy hipotézis, amelynek főbb elemeit még 2010-ben alakítottam ki a magam számára, és amelynek igazságáról 99%-ban meg vagyok győződve. Az inspirációért nagy köszönet illeti Nikolaj Bojkovot.

Tehát véleményem szerint:

V. ROSMER JÁNOS = CSEHY ZOLTÁN

Argumentumaim ismertetésében időrendben fogok haladni:

1. 2010. április 30. Csehy Zoltán a *Literán* naplót ír, amelyben szenvedélyesen értekezik Rosmer János verseiről.¹³ A szöveg alatt egy komment található CRESSPAHL

nickname alatt: „De hát a Csehy úr a Rosmer János, nem? Én eddig azt hittem, a Csehy úr az. (Mert a fiatalember a napszemüveggel a könyv fülén – nehogy már ő legyen Rosmer...)”¹⁴

Eddig rendben is van. Na de az fölöttébb árukkodó, hogyan védekeznek az azonnal reagáló Csehy: „Kedves cresspahl, palyafutasom során idáig öt mas neven (is) publikáló szemellyel próbáltak azonosítani, es erre rendkivul buszke is vagyok. De sem Fulvia, sem Vadász Géza, se Vörös Alexandra, sem Centauri, sem Rosmer Janos nem en vagyok. Ha mar választanom kellene, a legszivesebben talan epp Rosmert választanom. On jocskan tulbecsuli a kepessegeimet! Es ez, szemermetlenül jól esik.”¹⁵

Csehy itt 2 hibát is vétett:

- A. Elég jól ismerem a kortárs magyar irodalmi életet, de nem tudok arról, hogy Csehyt ezzel az öt szerzővel meggyanúsították volna. Csehy itt bagatellizálni akarta a helyzetet az álnevek felsorolásával, de túllőtt a célon.
  - B. Mind CRESSPAHL, mind Csehy abból indulnak ki, hogy a Rosmer János név ál-név! Na de miből ered ez a vélekedés akkor, amikor még senki sem feltételezte, hogy álnévről, irodalmi misztifikációról van szó? Mindkét beszélő teljes bizonyossággal beszél Rosmer János fiktitivásáról, álnevességéről, miközben ez a kérdés ebben az időben még fel sem vetődött. Akkoriban jártam a Kalligram Kiadóban, ahol engem is kérdeztek, ismerem-e Rosmert, mert nem jön a tiszteletpéldányaiért, de hogy álnév lenne, fel sem vetődött.
2. A Kalligram Kiadóban kapott információk alapján (Beke Zsolt), kiderült számomra, hogy Rosmer Jánossal még senki sem találkozott, a honoráriumát nem vette föl, tiszteletpéldányaiért nem jelentkezett. Bécsből, ami Pozsonytól 60 km...
  3. Rosmer a Kalligram Kiadónál erdélyi magyar költőként jelentkezett be, aki Bécsben él. A szövegben az erdélyi nyelvhasználatnak semmiféle jellegzetes vonásával nem találkozni. Nyelvileg a *Hátsó ülés* sokkal inkább a Csehyhez hasonlóan szlovákiai (csalóközi) Vida Gergely *Horror klasszikusok* (Kalligram, 2010) című kötetével áll rokonságban.

4.

Ha a hálózatelmélet felől vizsgáljuk Rosmer kötetét, abban Csehy Zoltán nagy témái jelennek meg: antik irodalmi utalások, antik mitológia, reneszánsz, melegség – lásd fordításköteteit (Sztratón, Martialis, ógörög és latin erotikus költészet), továbbá *Szodoma és környéke* (Kalligram, 2014) című monumentális monográfiáját.¹⁶ (Csehy a kötetbe csempészte saját fordításkötetének címét is: „hermaphrodituszi lény”.¹⁷) Ezek mind Csehy Rosmer-projektjének párhuzamosan futó állomásai. A Csehy Zoltán név alá vonható szövegek azért modellálhatók különösen jól hálózatelméleti szempontból, mert többféle műfajban, a textualitás eltérő konstrukcióiban manifesztálódó életműről van szó, tele önértelmező gesztusokkal, az intratextualitás elemeivel, a leállíthatatlan dialogikus viszony lehetőségeivel. Éppen ezért hálózatelméleti szempontból egy rendkívül gazdag huzalozású, belső és külső textuális kapcsolatokat építő korpuszról van szó, amely valóságos hálózatként, szuperorganizmusként¹⁸ áll elénk.

Csehy Zoltán eltérő műfajiságú szövegei között rendkívül dinamikus hatáseffektus működésére figyelhetünk fel, soktényezős, bonyolult hálózatra, amelynek kapcsolatai nélkül kevéssé értelmezhetőek az egyébként elkülöníteni vélt tényezők. Ennek a hálózatnak éppúgy részét képezik a műfordítások, mint a saját szövegek, a tanulmányok, illetve az interjúk.

5. A *Hátsó ülés* fülszövege felsorolja azokat a helyeket, ahol Rosmer versei megjelentek. Kísérteties a hasonlóság azokkal az irodalmi lapokkal, amelyekben Csehy publikált abban az időben: *Holmi, Kalligram, Jelenkor, Bárka, Új Forrás*.
6. A *Hátsó ülés* homoerotikus szerelmi verskötet. A reneszánsz szerelmi verskötet mintázataival Csehy *Parnassus biceps* (Kalligram, 2007) című tanulmánykötetében elméleti szinten is foglalkozott.¹⁹ Ehhez a vonulathoz kapcsolódik az is, hogy a *Hátsó ülés* legtöbb verse háromsoros versszakokból áll, ami nemcsak Dantéra utalhat, de a Balassistrófára is, és azon keresztül az első magyar szerelmi verskötetre...
7. Vannak nagyon erős és gyengébb argumentációim. A 7. a nagyon erősek közé tartozó, referenciális argumentáció. A kötetben a 33. oldalon szerepel a *Lajosok* című vers, amely a külső olvasó számára fölöttébb titokzatos lehet, Ambrus Judit például ezt írja: „Hogy milyenek a Lajosok?, és mire utal a lajosozás, az nehezen felfejthető.”²⁰
Nos, hát egyáltalán nem nehezen felfejthető egy bennfentes olvasónak, aki a pozsonyi egyetemi közegben élt az 1980-as évek végén, 1990-es évek elején. A vers leírása tökéletesen illik egy konkrét személyre, kiváló szakácművészre stb. Ezt a személyt csak az ismerheti, aki a pozsonyi Komenský Egyetem bölcsészkarának magyar szakján végzett. Hogy ezt az argumentációt még jobban alátámasszam, megadom ennek a versnek a párversét is a kötetből: a 73. oldalon található *Negyvenes* című vers ugyanerről a személyről szól.²¹ Amikor ideértem az olvasással, tulajdonképpen ekkorra lettem bizonyos abban, kicsoda is Rosmer János. (Ó, azok a gyönyörű vacsorák, koktélok és beszélgetések Shakespeare-ről, Oscar Wilde-ről!)
8. Nyelvhasználati argumentáció. Nagyon ritka szavak Csehre jellemző használata, amelyekkel máshol alig, vagy szinte csak Csehy addigi köteteiben találkoztam. Ez is erős argumentáció.
  - A. Ilyen a „kivált” szó használata „főleg” értelemben: „kivált a bőr s a megkötözés izgott” (46.). A „kivált” szó a *Hárman az ágyban* (Kalligram, 2000, 2010) műfordításkötetben összesen kilencszer (!) szerepel, Csehy „kivált” kedveli tanulmányköteteiben, kritikáiban is.
  - B. A „konya” szó „lankadt” értelmű használata. Tulajdonképpen csak Csehynél találkoztam vele a kortárs magyar irodalomban, főleg fordításaiban használja gyakran, a *Hárman az ágyban* című fordításkötetében hétszer szerepel.
9. Lanczkor Gábor vagy beavatott, vagy a *Hátsó ülés* verseinek olvasása után ugyanarra a végkövetkeztetésre jutott, mint én, nem tudom – de éppen Csehy Zoltán *Nincs*

hová visszamennem (Kalligram, 2013) című kötetéről írt *Műút*-beli kritikájának egy hangsúlyos pontján, utolsó mondatában egészen váratlanul teszi fel a kérdést: „Kicsoda Rosmer János?”²²

10. Pszichológiai argumentum. Ennek során a szerző társaságában eljátszottam a leleplezés gondolatával, és a kapott reakció teljesen a koncepciómnak megfelelően alakult.

+ 1. A tulajdonképpeni „coming out”. Az *Alföld* 2016/5. számában Lapis József kérdéseire válaszol Csehy. A beszélgetés egy pontján hangzik el a vélelmezett „coming out”, idézem:

„Pacificus Maximus eredetileg egy portréhármastár első tagja lett volna. A triptichon harmadik darabja szintén elkészült, csak ezúttal valódi irodalmi életet szántam a karakternek, s ezért álnéven, mindenfajta filológiai visszautalás vagy elbizonytalanítás nélkül jelentettem meg a kötetét. Egy második (sikeresebb!) költői indulás lehetősége lett. Vagyis: elengedtem, lemondtam róla, hogy nélkülem létezzen. Ő talán a legsikeresebb művem: iszonyú lelkesen fogadta a kritika. Amint elkészül a teljes ol-tár, visszafogadom.”²³

Nos, ez az önálló „valódi irodalmi életet” élő figura nem más, mint Rosmer János. Légy üdvözölve, Rosmer János!

VI. 1%

Talán hosszú és fárasztó volt ez az okfejtés, de úgy gondolom, meg kell adni a tiszteletet a kortárs magyar irodalom egyik legizgalmasabb álnévének. Mégis, még mindig adok 1%-nyi esélyt annak, hogy nem Csehy Zoltán a *Hátsó ülés* szerzője. Ezt az 1%-ot meghagyom Rosmer Jánosnak... ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 Az írás első, rövidebb verziója *Kicsoda a zseniális Rosmer János?* címmel jelent meg 2016. június 12-én a következő oldalon: <https://nemethzoltan.wordpress.com/2016/06/12/kicsoda-a-zsenialis-rosmer-janos/> (Letöltés ideje: 2016/09/03)
- 2 Pierre Bourdieu szerint „a személynév hordozója (mondhatni szubsztanciája) annak, amit személyi adatoknak nevezünk, vagyis az adott személyhez kapcsolódó tulajdonságok (nemzetiség, nem, kor stb.) halmazának, amelyeknek polgári jogi követelményei vannak, és amelyeket a hatóság látszólag csak megállapít, valójában azonban létrehoz”. Pierre Bourdieu: *Az élettrajzi illúzió*. Ford. Berkovits Balázs. In uő: *Gyakorlati észjárás*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2002, 73.
- 3 Petres Csizmadia Gabriella az önéletrajzi szövegekben található tulajdonnevek töredezettségére, változatosságára, hatalmi viszonyaira utal: „Az önelbeszélés során a szubjektum tehát

nem a »nagybetűs Én-t« kívánja rögzíteni, hanem a személyiség sokarcúságát próbálja feltérképezni, és az önmagához való viszonyrendszerét, vagyis a sokféle identitáshoz, társadalmi szerepeihez fűződő viszonyát szeretné feltárni, amit az önartikuláció igényétől és a kontextustól függően többféle névvel jelölhet. Ezt figyelhetjük meg az én-szövegekben használt önmegnevezések változatossága esetében, vagyis a becenevek, álnevek, a család- és utónévhasználat megválasztásának kavalkádjában, illetve az önéletrajzi ragasztott megnevezésekben, névkiegészítő elemekben, amelyek az én szerepvállalásait tükrözik, és a szubjektum sokarcúságához illeszthető neveket gyűjtik egybe – ide elsősorban a társadalmi szerepkörökhöz tapadó megnevezések, illetve az énrót megbélyegző ragadványnevek tartoznak.” Petres Csizmadia Gabriella: *Hogyan is szólítam meg magam...?* Irodalmi Szemle 2014/7. In: <http://www.irodalmiszemle.bici.sk/>

- lapszamok/2014/2014-augusztus/2132-petres-csizmadia-gabriella-hogyan-is-szolisam-meg-magam (Letöltés ideje: 2016/09/03)
- 4 Jaroslav Šrank: *Pseudonym a mystifikácia v súčasnej slovenskej literatúre*. In uő: *Nesamozrejímá poézia*. Literárne informačné centrum, Bratislava, 2009. 145-228.
  - 5 Petrence Sándor és Spiegelmann Laura lelepleződéséről bővebben: <https://nemethzoltan.wordpress.com/2013/09/26/2013-szeptember-26-gyorshir-spiegelmann-laura-halott/> és <https://nemethzoltan.wordpress.com/2013/10/02/gyorshir-petrence-sandor-elobujt-a-szenakazalbol/>. (Letöltés ideje: 2016/09/03)
  - 6 - urfi -: Rosmer János: *Hátsó ülés*. Magyar Narancs 2011/20. In: http://magyarnarancs.hu/konyv/konyv_-_rosmer_janos_hatso_ules-76152 (Letöltés ideje: 2016/09/03)
  - 7 Keresztesi József: *Személy szerint*. Holmi 2011/1. In: <http://www.holmi.org/2011/01/keresztesi-jozsef-szemely-szerint-rosmer-janos-hatso-ules> (Letöltés ideje: 2016/09/03)
  - 8 Benkő Krisztián: „Illatos, férfias izmok” és „obszcné báj”. In: <http://ujnautilus.info/„illatos-ferfias-izmok“-es-„obszcné-baj”> (Letöltés ideje: 2016/09/03)
  - 9 Kassai Zsigmond: *Melegpornó helyett nyelvi örömök*. In: <http://www.litera.hu/hirek/melegporno-helyett-nyelvi-oromok> (Letöltés ideje: 2016/09/03)
  - 10 Csehy Zoltán: *Szodoma és környéke. Homoszualitás, bárátárságretorika és queer irányulások a magyar költészetben*. Kalligram, Pozsony, 2014, 702.
  - 11 Csehy Zoltán: *Ahol a tárgy fölmutatta magát*. In: <http://www.kalligram.eu/Kalligram/Archivum/2010/XIX.-evf.-2010.-junius/Ahol-a-targy-foelmutatta-magat> (Letöltés ideje: 2016/09/03)
  - 12 Uo.
  - 13 Csehy Zoltán: It's prickly. In: <http://www.litera.hu/netnaplo/it-s-prickly> (Letöltés ideje: 2016/09/03)
  - 14 Uo.
  - 15 Uo.
  - 16 Erről bővebben: Németh Zoltán: *Ágyra dőlt szöveg: műfordítás és szövegalkotás hálózati elméleti megközelítése Csehy Zoltán műveiben*. In: Hrbáček-Noszek Magdaléna (szerk.): *Mentés másként. Műfordítás és irodalmi kapcsolatok – Uchovávanie literárnych diel. Literárny preklad a literárne odkazy*. AB–ART, 2013, 159–172.
  - 17 Antonio Beccadelli: *Hermaphroditus*. Ford. Csehy Zoltán. Kalligram, Pozsony, 2001, 76.
  - 18 A hálózati elméleti gondolkodás egyik alapvető kérdése, hogy „mi az oka annak, hogy egy jól szervezett csoport hatékonyabban működik, mint egy ugyanilyen létszámú – sőt nagyobb –, egymástól független emberekből álló halmaz? Miből fakad, hogy az egész több, mint részeinek összessége? Mi az oka ennek a »többletnek«? Meglepő, hogy az egyének hatékonysága rátermett szervezéssel nagyságrendekkel növelhető.” A kapcsolatoknak, illetve a kapcsolatok rendszerének, hálózatának vizsgálata pedig az így létrejött szuperorganizmus jellegzetességeinek értelmezésében éppúgy segíthet, mint a makroszintű tulajdonságok vizsgálatában – ez utóbbiak „olyan, az egészre jellemző új vonások, amelyek a részek közötti kölcsönhatásokra és a köztük fennálló kapcsolatokra vezethetők vissza”. Nicolas A. Christiakis – James H. Fowler: *Kapcsolatok hálójában*. Typotex, Budapest, 2010, 24. és 42.
  - 19 Csehy Zoltán: *Parnassus biceps. Kötetkompozíciós eljárások és olvasási stratégiák a humanista, neolatin és a régi magyar költészetben*. Kalligram, Pozsony, 2007.
  - 20 Ambrus Judit: *A paráznság belakható katedrális*. Népszava 2011. február 19. In: <http://nepszava.hu/articles/article.php?id=395950&print=1> (Letöltés ideje: 2016/09/03)
  - 21 Konceptióm helyességét az is bizonyítja, hogy a versben felidézett személy önmagára ismert a Facebookon közzétett leleplező poszt alatti kommentárja szerint, lásd: <https://www.facebook.com/nemeth.zoltan.148>, 2016. június 12.
  - 22 Lanczkor Gábor: *Versus*. Műút 2014/45., 77. In: http://epa.oszk.hu/02300/02381/00045/pdf/EPA02381_muut_2014_45.pdf (Letöltés ideje: 2016/09/03)
  - 23 „Idegen emberek tudatában”. Csehy Zoltánnal beszélget Lapis József. Alföld 2016/5. In: <http://kulter.hu/2016/06/idegen-emberek-tudataban/> (Letöltés ideje: 2016/09/03) ■

Németh Zoltán (1970): költő, irodalomtörténész, a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem tanára. *Állati férj* című verseskötete megjelenés előtt áll a Kalligram Kiadónál.

BARÁTOM, az ismeretlen

V á l a s z o k f é l r e é r t e t t k é r d é s e k r e

ROSMER JÁNOS

Emlékszem Mészáros Sándor döbbsé tekintetére a Kalligram-könyvbemutatón, miután megkérdezte, hogy találkoztam-e már valaha Rosmer Jánossal, és nemmel válaszoltam. Azt hitte, régi barátok vagyunk a rejtőzködő szerzővel, és most már bevallhatom, jól is tudta, mégis meg kellett cáfolnom. Rosmer kérésére. Mészáros nem tudta, hogy Rosmer valójában ott áll mögöttünk. Rajtam kívül senki még csak nem is sejtette, hogy eljött a saját könyvbemutatójára, végig a közönségben ült, majd evett is egy tál pörköltet, mielőtt hazavezetett még aznap Bécsbe. Nem árulhattam el, mert egy órával korábban egy kávé fölött vallotta be, ami akkor engem is megdöbbsé, hogy a kötet ellenére továbbra sem ismeri senki a kiadóban, és nem is akar senkit megismerni, megkért, hogy ne leplezzem le, hadd maradjon meg inkognitóban. A baráti körben ketten ismertük csak személyesen, Csehy Zoltán és jómagam. A barátságunk néhány évre nyúlt vissza. A könyvbemutató óta viszont csak egyszer találkoztunk, bár sokat e-maileztünk – sőt, tudtommal verseket sem publikált azóta, legalábbis nem ezen a néven. Csak a kiléte miatt megy a kavargás, a találgatás, a spekulációk, amit mindig is élvezett, már a kötet előtt is jókat tudtunk azon röhögni a bécsi éjszakában egy-egy sör fölött, hogy valójában ő lenne egyszerre Lanczkor Gábor, Németh Zoltán, Orcsik Roland és Csehy Zoltán. Sőt, néha még én magam is. És nem utolsó sorban, természetesen, ő volt Spiegelman Laura. Szerette ezt a játékot, és semmi nem vonzotta abban, hogy felvállalja magát és kivegye a részét a pesti irodalmi életből.

Sok tévedés jelent meg a Rosmer-jelenséggel kapcsolatban, nem is akarok mindent megcáfolni, de a kezdeteket világossá szeretném tenni. Többen emlékeztek úgy, hogy én közöltem először Rosmer verseit, amikor 2006–09 között a *Kalligram* folyóirat versszerkesztői posztját töltöttem be, és így engem is beleírtak ebbe a játékos, mégis sokak által komolyan vett összeesküvés-elméletbe. Ez sajnos nem igaz, korábban már nem csak a *Holmi* hozott le Rosmer-verseket, hanem maga a *Kalligram* is. Valójában Várady Szabolcs fedezte fel, és elég hitelesen élt is egy ideig az a feltételezés, hogy a Rosmer-verseket Várady írta. Egy időben ezt sokan susorogták irodalmi összejöveteleken. Amikor először verseket kaptam Rosmertől, én is úgy kezdtem el vele e-mailen levelezni, mintha Váradynak írtam volna. Ez nem tartott sokáig.

Nem hiszem, hogy egy szerkesztőnek feladata lenne a világ előtt feltárni, egyes költők hogyan nyomulnak, néha hogyan zaklatják az embert, hogy lejöhessenek nyomtatásban.

Rosmert egyből lehoztam, ez nem is volt kérdés: szeretem a verseit. Azt hiszem, viszont elárulhatom, mert ezen azóta rengeteget poénkodtunk, és ez most már a történet kihagyhatatlan része lett – így értek össze az eredeti szálak, amiket most mindenki összevissza köti –, hogy egy időben nagyon intenzíven nyomult, meg akart ismerni, fel akart szedni, le nem szállt rólam. Melegek között ez talán természetesebb. Felkeltette az érdeklődésemet, kölcsönös volt a vonzalom, rengeteget cseteltünk és e-maileztünk, míg végül kimentem hozzá Bécsbe, és együtt töltöttünk egy hosszú hétvégét. Előtte leleplezte magát, láthattam az arcát, bár az igazi nevét nem tudom, Jánosnak szólítottam. Ő nem szeretett Budapestre jönni. Aztán gyorsan rám unt, mint a költészetre is, vagy általában az emberekre maga körül, és azóta Bécsre is. Egy ideig jóban voltunk, le is feküdtünk néhányszor, de nem ez a lényeg.

A Rosmer versek szerzősége körüli találgatásnak persze jó okot ad a rejtőzködés. Játszik is az olvasóval. Élvezte ezt az egész katyvaszt, amivé a kis magányos kötete kiforrott. Pedig az igazat sosem tagadta, így eleinte meg is döbbsent, micsoda mitológia- és elméletrendszer épül a kiléte körül. A valóság talán túl egyszerű. Egy erdélyi faluban, egy végtelenül konzervatív református családban és közösségben nőtt fel. Az apja verte őt is, az édesanyját is, a testvéreit is, akik már a saját gyerekeiket verik. Anyja halála után megszakított velük minden kapcsolatot, eltűnt, Bécsbe költözött, felvett egy új nevet, ami nem Rosmer János: az írói álneve így a harmadik neve. Nem akarta az otthoni közösséget felzaklatni a nyíltan vállalt homoszexualitásával, a megírt perverzióival, a szabadszájú szókimondásával. Nem mintha ne lett volna elég bátor. Egyszerűen nem akarta saját magát zaklatásnak kitenni, nem akarta, hogy utolérhető, megváltható legyen. Nem voltak aktivista ambíciói, nem akart személyesen senkit se meggyőzni, se kioktatni. Új emberekkel új közegben új életet élt. Lezárta a múltat, nem akarta, hogy visszacsorogjon az életébe. Sikeres régiségkereskedő lett, elég jól meg is szedte magát, jól élt, sokat utazott, bulizott, és jóképű, sármos fellépésű férfiként rengeteget pasizott. Többször bejártuk a bécsi meleg éjszakát, szerette a bőrös helyeket és a szaunákat. Egy időben egy török szeretője volt, Hakan. Nem érdekelte soha az irodalmi közeg, bár szeret olvasni, otthon, egyedül. A bujkálása érthető, de végül is a kiléte körül zajló találgatások is.

Csehy Zoltánt már jóval korábbról, a bécsi Operából ismerte. Egyszer egy előadás szünetében ismeretlenül és teljesen spontán kezdtek el a vécében Wagnerről beszélgetni, miután kiderült, hogy mindketten magyarok. Rosmer akkoriban, állítása szerint, dilettáns romantikus verseket írt, amiket az ominózus találkozás után elküldött Csehynek mint tapasztalt és befutott költőnek. Csehy a verseket elolvasta, megkritizálta, és ajánlott neki bőven olvasnivalót, ezzel vezette be Rosmert a kortárs magyar költészetbe, amit korábban egyáltalán nem ismert. Csehy így egyengette a későbbi költő útját, segített a hang-

R o s m e r J á n o s
HÁTSÓ ÜLÉS

keresésben, stílusának kidolgozásában, majd csiszolásában. Rendszeresen jártak onnantól közösen a bécsi Operába. Rosmer kettős élete, a közönségtől és ismertségtől való ódzkodása természetes volt, soha nem kérdőjelezte meg egyikünk se. Miután kiderült, hogy ismerik egymást, kétszer is megtörtént, hogy hármásban találkoztunk. Első alkalommal oldott, baráti hangulatban, hajnalba nyúlóan beszélgettünk. Sok mindenben összeillettünk.

A második találkozó már feszültebb volt. Rosmer könyvét azon a Kalligram-esten, amivel ezt a visszaemlékezést kezdtem, én mutattam be. Rosmernek nagyon nem tetszett a bemutatóm szövege, oda is jött utána, és sértetten szegezte nekem a kérdést: szerinted valóban csak ennyi van ebben a kötetben? Zavarba hozott. Kérésére nem is publikáltam a szöveget komolyabb helyen, helyette a *Company* nevű, mára megszűnt melegmagazinnak sűrítettem össze könyvajánlóvá, ott jött le. Egy ideig nem keresett és nem válaszolt az e-maileimre. Aztán egyszer egy hosszabb üzenetet kaptam tőle. Már nem nagyon foglalkoztatta a költészet, sokat dolgozott, és szabad idejében inkább utazott, sportolt, konditerembe járt. Szabadkozott, de be is ismerte, hogy már nem is olvas verseket, már más életet él, nem érdekli ez az egész írósdí, így mondta, ezzel a szóval.

A második hármastalálkozóra azután került sor, hogy egyre jobban elterjedt költői körökben az a feltételezés, hogy Rosmer János nem létezik, és különböző költőtársaimnak és barátaimnak tulajdonították a *Hátsó ülést*. A két fő gyanúsított akkoriban Németh Zoltán és Csehy Zoltán voltak. Egyfelől sokan azt hitték, hogy ez a Kalligram marketingfogása, valami belső, kiadói összeesküvés. (Bárcsak ennyi fantázia lenne a Kalligram marketingcsapatában!) Másfelől Németh gyakori szerepjátékait látták bele Rosmer verseibe. Harmadsorban erősen látszott a mentor, Csehy poétikai hatása. Az én nevem is felmerült, de a saját védekezésem meggyőző volt: ha homoerotikus verseket akarok publikálni, azt megteszem a saját nevem alatt is – miért kellene álnéven tennem? Viszont Németh és Csehy családos emberek, feleséggel, gyerekekkel, ezért kértem mindenkit, ne feszegessék ezt az ügyet, ne legyen válóper egy unatkozó irodalomtörténész spekulációinak eredménye. Megkerestem újból Rosmert: kértem, vállalja fel magát, adja végre a verseihez az arcát. Addigra már vagy tíz éve megszakította a kapcsolatot a családjával, tőlük messze élt, talán nem zavart volna olyan sok vizet ilyen távlatból a coming-out. Nem akartam, hogy akár Németh, Csehy, Orcsik vagy Lanczkor látens, kettős életet élő, titkolózó melegként legyen elkönnyelve. Akkoriban, a *Mindennapi ima* hatására sokan Lanczkor Gábort is rejtőzködő melegnek gondolták. És Krusovszky Dénes neve is felmerült a Hart Crane-ciklus nyomán.

A bécsi Savoy nevű melegbárban ültünk le három éve márciusban ezt az egészet megbeszélni, Csehy Zoltánt is elhívta Rosmer. Eleve úgy választottuk ki az időpontot, hogy az esti Travi (*Traviáta*) miatt Csehy Bécsben legyen. Mindig meglep, hogy egyesek még azt is sugdosva pletykálták, hogy látták Csehyt itt vagy ott valami melegbárban, pedig ebben nincs semmi rendkívüli, én már Grendel Lajost is rajtakaptam meleg bárban sörözgetni, ez nem támasztja alá a feltételezéseket és találgatásokat, ahogy a gyanúsnak titulált operamániája sem. Felesleges ebbe most itt belemenni, mert csak téves irány – de ez a kérdés ennek a spekulációnak a legnehezebb része: itt nemcsak egy rejtőzködő szerzőt leplez le

az unatkozó irodalomtörténész, hanem, mivel a versek egyértelműen megtapasztalt, átélt élményeket dolgoznak fel, valakit akarata ellenére megélt és eltitkolt melegséggel vádol meg. Holott a szerző az, akinek vallja magát, egy egyszerű, Bécsben élő erdélyi antikkereskedő. Legalábbis én ezt a verziót elhiszem, elhittem, engem meggyőztek.

Ezt a veszélyt hosszan ki is fejtettem Csehynek és Rosmernek, sokáig vitatkoztunk, érveltünk pro és kontra, de a félelmeimet elhessegették. Játék az egész, mondta Csehy, a felesége jobban ismeri őt annál, minthogy ezt az egész cirkuszt komolyan vegye. Spiegelman Laura miatt sem hagyta ott Garaczi Lászlót a felesége, Nagy Ildikó Noémi. A végén persze a szerzőséget Kabai Lóránt vállalta magára, talán poénból, mindenki tudta, hogy Garaczi írta. Rosmer felnevetett. Az a víziója támadt, hogy majd Németh Zoltán összehoz egy leplező tanulmányt, nehogy lelepleződjön, hogy ő írta a verseit. A jó hangulat ellenére továbbra is zavart a gondolat, hogy valaki olyan lesz leleplezve, aki nem írhatta, amit Rosmer írt. Ne aggódj, majd elviszem a balhét, mondta ismételtelen Csehy. Végül addig csúrtük-csavartuk az elképzelhető scenáriókat, mire bennem is felmerült a kétely, hogy valóban nem Rosmer írja ezeket a verseket – nem is volt egy poétikus alkat –, csak a játék részeként vállalta be ezt a szerepet.

Eszembe jutott, hogy az első kötetem megjelenése után egy idegen rendszeresen felhívott az éjszaka közepén telefonon, valami Zsuzsa, egy fiatal, zaklatott lány, aki könnyek között, elcsukló hangon, hosszan, gyengébbnél gyengébb verseket olvasott be a kagylóba és a biztatásomért könyörgött. Egy nap Karafiáth Orsolya elmesélte, hogy ő is hasonló hívásokat kap. Megvitattuk a helyzetet, és sok tanáccsal látott el. Évek múlva vallotta csak be, hogy valójában ő hívott fel, és a hangját álcázva ő adta ki magát Zsuzsának. Mondta, hogy olyan kedves voltam vele, hogy néha alig bírta elfojtani a röhögést. Megdöbbsentem, mert korábban ezt fel sem tételeztem volna, akkor hirtelen mégis összeállt a kép.

Egyre erősebb lett bennem az az érzés, hogy a Rosmer-költészet tényleg nem más, mint a szerepkedvelő Németh-életmű része, és valójában Németh írja ezeket a vad homoerotikus verseket. Belefért a poétikai víziójába, Németh szeretett játszani a nemi identitások megkeverésével. Néhány évvel korábban egy e-mailben felkérte Darabos Enikőt, mint leszbikus szerzőt, egy novella megírására. Darabos hónapokig nem értette, miért lenne leszbikus. Németh kedvelte ezeket a gender-bending játékokat.

Rosmerrel utoljára egy éve váltottunk e-mailt. Mivel régóta nem vagyok szerkesztő, ő meg már nem ír verseket, szakmai kapcsolatunk megszakadt. Sokat járt Ibizára egy időben, és annyira megszerette, hogy Barcelonába költözött. Így találkozni sem találkoztunk régóta. A kopaszodó, őszülő, pocakosodó melegségem nem illett bele az ő konditermes, kigyúrt, bőrös világába. Csehy Zoltánt kérdeztem meg két hónappal ezelőtt, amikor újfent felmerült a neve mint potenciális Rosmernek, hogy mit szól ehhez az egészhez. Csehy megint elhessegette az aggódásomat, jó poén ez az egész, mondta, és őt nem is nagyon érdekli, ki mit gondol, majd a jövő irodalomtörténészei megfejtetik, kinek is volt igaza valójában. Csehy sem beszélt Rosmerrel azóta, hogy Katalóniába költözött, de valószínűleg, mivel eddig sem izgatta, kinek tulajdonítják a verseit, ezután sem fogja.

(PS: Örömmel olvasom, hogy esszém leadása után a Kalligram szerkesztősége elérte Rosmer Jánost és sikeresen szerzett publikálatlan verseket. Vagy, ki tudja, talán Németh Zoltán vagy Lanczkor Gábor írt néhányat.) ■ ■ ■

■ **Gerevich András** (1976): költő, író, műfordító, jelenleg az amerikai Vassar Egyetemen vendégtanár. Legutóbbi kötete *Tizenhat naplemente* (Kalligram, 2014) címmel jelent meg, illetve Seamus Heaney *Élőlánc* (Jelenkor–FISZ, 2016) kötetének egyik fordítója. A szerző portréját Gordon Eszter készítette.

ROSMERIÁDA

„*Van titok.* Ám nem rejtőzködik. Más, mint az elrejtett, a sötét, az éjszakai, a láthatatlan, a leplezhető, vagyis a meg nem nyilvánuló általában – nem leplezhető. Sérthetetlen marad akkor is, amikor feltárni vélük.”

Jacques Derrida: *Esszé a névről*

Johannes Rosmer, azaz Rosmer János egy Ibsen-dráma, a *Rosmerholm* hőse, volt lelkész, kinek a felesége öngyilkos lett gyerektelensége miatt. A dráma konfliktusának alapját az újdonsült laptulajdonos, a mélyen konzervatív iskolaigazgató (Kroll) és az újító, lázadó Rosmer közötti feszültség adja. A bonyodalomhoz jócskán hozzájárul, hogy Rebeka, a megboldogult feleség barátnője, hosszú ideje Rosmeréknél él. Rebeka titokban szerelmes Rosmerba, de amikor a megözvegyült és összezavarodott Rosmer megkéri a kezét, nemet mond. Sigmund Freud szerint Rebekának büntudata van, Rosmerné halála miatt és amiatt, hogy apja megerőszakolta. A bécsi különvéleménnyel meg is érkezőnk kötetünkhöz. Mintha ez a lefojtott szexualitás robbanna szét a *Hátsó ülésen*, mert a mi Rosmerünk nem fojt le és nem szégyenlős, az tuti.

Az elmúlt évtizedben, nem kis késéssel, Magyarországon is vállalhatóvá vált a homoszexualitás, és több kiemelkedő szerző is egyre bátrabban ír a melegségről. Banális és értelmetlen lenne Rosmer verseiben a pornográfia és a nyelvi műgond szembeállítás, ezek a versekben inkább erősítik egymást, hiszen az időmértékes ütemek zakatolása izgató. A *Hátsó ülés* versei sok képet felmutatnak a meleg szubkultúra működéséből, de ki is lépnek abból és kifelé, az olvasóknak beszélnek. Egyetértek Csehy Zoltán recenziójával, miszerint Rosmer nem emeli központi versnyelvé a meleg tapasztalat heteroszexuális horizonthoz igazodó, salonképesé tette megjelenítését, mint Nádasdy Ádám, nem akar feltétlenül a jól bevált kódok üzenőrendszerén keresztül szólni, mint Dunajcsik Mátyás, noha erre is bőven van példa, mégis Rosmer inkább a konfrontáció nyelvét választja.¹ Például a megalázottság döbbenetesen könnyedén válik nála természetes létmóddá: „Buzi. Buzi. Szokni kell azért, elsőre sokkoló, ha meghallod, / amikor kedvenc tanárnőd súgja oda valakinek, akit tisztelsz. / Aztán egyre kedvesebb, főleg, ha a természet összeesküdött / elled, és nem feléd tart a szó, hanem belőled lóg kifelé.” Nádas Péter *Párhuzamos történetekben* található még rokon nyelvre (lásd Kristóf nagy próbatételes kalandját s önrefle-

xióit a margitszigeti homoszexuális társaságban). Néhány korábbi recenzius alanyi költőnek tekintette Rosmert, és a kódolt nyelv hiánya miatt felmerült bennük, hogy a Rosmer-versek írója nem is meleg.²

Nem az a kérdés, hogy kicsoda, hanem hogy hol lakik, honnan származik Rosmer János. A könyvben van néhány utalás a császárváros melegkultúrájára, például a Kaiserbründlt emlegeti, amely egy régi szauna a Kärtnerstraße közelében. Bécshez valahogy mégse kerülünk közelebb, az ókori Rómához annál inkább. Rosmer János versei sokkal közelebb állnak latin auktorok, például Marcus Valerius Martialis pajzánságához, gúnyolódó hangjához, mint a magyar kortársaihoz. A magyar irodalomba a Rosmer-féle provokatívan homoszexuális téma inkább fordításokkal szivárgott be. Például a korábban már emlegetett Csehy Zoltán fordításaival, melyek úgy hatnak, mintha abban az áporodott, homályos odúban, ahol az utóbbi húsz vagy még több évben az antik versek fordításai készültek, valaki feltépett volna egy ablakot. Csehy aktuálisnak látja Martialist, ugyanakkor aktualizálta is a nyelvét, felismerve a benne lévő ma is működő struktúrákat. Rosmer János pedig egy reinkarnálódott Martialis: „Megláttál fiuval, s kiabálsz, asszony, fenyegetve: »Hát ne találtán nincs éppen olyan fenekem?»”³

A *Három seregszemlé*t kivéve a kötetben az összes vers háromsoros strófákból épül fel, és jellemzően jambikus és trochaikus sorok váltogatják egymást, mint például a *Brent Dupuis* című szövegben is, amelynek az első szakasza trochaikus, a második kettő viszont jambikus. A verselés nem szabályos, mondhatni hanyag, de éppen elég erőteljes ahhoz, hogy hallhatóvá váljon. A háromsoros strófa a *Hátsó ülés*ben Balassi verseire utal, és egyértelműen a szerelmi költészetre. Ezek a versek azonban nem lábakból, hanem mondatokból állnak. A *Három seregszemle* a melegeknek szóló lapok és utalások terén nagyon gazdag vers: a *Playgirl* magazin különböző számait idézi meg nekünk a költő, mit idézi, testrészenként végigmegyünk minden fiún, és nem szégyelli kimondani, hogy melyiket kívánja. Az ilyen típusú seregszemle a nagy görög eposzokra utal, szinte társ nélküli a kortárs magyar irodalomban. A versekben megjelenő fiúk utáni vágy ugyan hitelesnek hat elsőre, de a seregszemlék elbeszélője valójában viccet csinál a lapokon szereplőkből, az epigrammák csipkelődő hangját használja: „Kevin Wynne piros terepjáróját mossa, s elámít, ahogy a zöld gumicső bal lábán fölkúszik, s a nyakát koszorúzza. Brandon Stauch próteuszi alkat, ártatlan eminens, akit hetekig szedsz föl, s végül a pofádba akar szarni.” Persze értelmezhetőek a szövegek gyónásként is, viszont tudva, hogy az elbeszélő fiktív személy, inkább ironikusan értelmezem ezeket a szövegeket. Az Ibsen-dramára utaló név kizárja annak a lehetőségét, hogy létezzon egy Rosmer János nevű személy.

Nem akarok úgy tenni, mintha nem hallottam volna Németh Zoltán nagy leleplezéséről⁴, de továbbra is azt kívánom, bárcsak én lennék Rosmer János. Az a kérdés mindenestre továbbra is nyitott, hogy ki áll a *Hátsó ülés* versei mögött, vagyis kicsoda valójában Csehy Zoltán. A *Nincs hová visszamennem* (a legújabb Csehy-verseskötet) kapcsán Lanczkor Gábor felteszi a magyar költészet egyik nagy kérdését: Mi áll az alanyi költészettel szemben?⁵ A válasz keresése az eddigi Csehy- (Rosmer-) életműnek az egyik legfontosabb, köteteken átívelő témája. Rosmer János maszkja mellett *Hecatelegium*ában Pacificus Maximus középkori költő alakját is megteremti. Pacificus Maximus egy nehezen megfogható alak, aki versről versre változik: a második versben Korvin Mátyásnak, „keresztény hitünk virágának” dicsőségét zengi, a harmadikban pedig már a „fényességes szultán” nagyságát. Az egyik versben vaginákat dicsér, egy másikban hímvesszőket, egy harmadikban férfifeneket. A harminchatodik versben még a feleségét is átváltoztatja: „Azt hinnéd, etióp hercegnőt vettem el aztán, / oly feketén ragyogott s illatozott a nejem. / Ámde valójában csak a kosztól vált szerezcsenné: / kátrányos bőrén folyt le szurokmocsadék.”

Csehy tudományos és költészeti munkássága szinte tökéletesen harmonizál egymással. Az életműben egész konkrétan megtalálhatóak a költészeti kötetekhez tartozó elméleti párok: A *Hecatelegium* (2006) archaizáló nyelvet, hexa- és pentameteret használó verseskötet szorosán kötődik a *Parnassus biceps* (2007) tanulmánykötethez, amely a humanista, neolatin és a régi magyar költészetet kutatja. Az *Experimentum mundi. (Poszt)modern operakalauz* (2014) a kortárs opera teljes spektrumából kínál ízelítőt. Miközben a *Homokvihár* (2010) verseskötet is tele van kortárs zenei motívumokkal, találunk benne John Cage-

partitúrát és Einojuhani Rautavaara operájáról szóló versszövegeket. A *Nincs hova visszamennem* (2013) *Skarabeusz* című versében így panaszodik: „Persze, ilyen sznob témákat, hogy opera, / kontratenor vagy arpeggio, / nem lehet versbe írni manapság, és a műveltséganyag / többet árt, mint használ, hiszen utána a semmiben / is referenciát keresnek, / de ez már bölcséleti probléma. / Az ember végül is lehet elitista, eliotista, eleai, / nem kell ahhoz homokos síkra vagy kies bércre érni, / legföljebb egy kis érzék kell hozzá, / mint a skarabeusznak, / hogy csak azért is elgörgesse a szart.”

Csehy tanulmánykötete, a *Szodoma és környéke* a kanonikus irodalomtörténet újramondása, csak egészen másképp, a szodómia, a tribádia, a homoszexualitás, a gay kultúra, a lesbizkusság és a queer szemszögéből. Ebből a kötetből csak a *Szondi két apródjának* elemzését emelném ki. A tizenkilencedik századi magyar irodalom nemzeteszményéhez erősen kötődő szövegben Csehy a két fiatal, lányos arcú apród viszonyát értelmezi. A „Bülbül-szavú rózsák két mennyei bokra” sorokban Arany a török kifejezéssel jelzi, hogy a két szép fiúra vonatkozik a rózsza mint szexuális szimbólum, ugyanakkor a mennyei jelzővel a mártírhalál sebeinek képét is előrevetíti. A *Szodoma és környékének* lehetne párdarabja Rosmer János *Hátsó ülés* című kötete.

A leleplezés nem változtat sokat azon a titkon, ami Rosmer Jánost költővé teszi. Remélhetőleg az értelmezést viszont segíti, azokat, akik a kocsis hátsó ülésén ülnek és figyelnek, amikor a tárgy felmutatja magát. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 Csehy Zoltán: Ahol a tárgy felmutatta magát. *Kalligram* 2010/06. <http://www.kalligram.eu/Kalligram/Archivum/2010/XIX.-evf.-2010.-junius/Ahol-a-targyfoelmutatta-magat> [2016. 09. 10.].
- 2 Benkő Krisztián: „Illatos, férfias izmok” és obszcén báj. *ÚjNautilus* 2010/10. <http://ujnautilus.info/%e2%80%9eillatos-ferfias-izmok%e2%80%9d-es-%e2%80%9eobszcen-baj%e2%80%9d> [2016. 09. 10.].
- 3 Marcis Valerius Martialis: *Költők, ringyók, pojiácák. Meglátással fiúval*. Kalligram, 2003.
- 4 Németh Zoltán: *Kicsoda a zseniális Rosmer János*. <https://nemethzoltan.wordpress.com/2016/06/12/kicsoda-a-zsenialis-rosmer-janos/> [2016. 09. 10.].
- 5 Lanczkor Gábor: *versus. Műút*. 2014/45. 76–77. http://epa.oszk.hu/02300/02381/00045/pdf/EPA02381_muut_2014_45.pdf [2016. 09. 10.]. ■

■ **Lesi Zoltán** diplomamunkája egy Weöres Sándor szonettjeit elemző számítógépes program volt. Élt már Sarkadon, Szegeden, Budapesten, Teheránban és Bécsben. Kötetei: *Merül* (JAK–Prae, 2014), *Daphnis ketskéi* (FISZ, 2009). A FISZ és a Jelenkor Horizontok Világirodalmi Sorozatának egyik szerkesztője. Készülő verseskötetére 2016-ban Móricz Zsigmond-ösztöndíjat kapott.

A „LENGYEL POE”

Stefan Grabiński A kancsal című novellájának összehasonlító elemzése

Stefan Grabiński (1887–1936) a két világháború közötti modernista irodalom szellemében alkotó lengyel prózaíró, a fantasztikus irodalom kiváló művelője volt. Hazájában az igényes lélektani horror egyik megalapozójaként tartják számon. Főként novellákat és regényeket írt, némelyikükből színpadi és filmes feldolgozás is készült. Életművének későbbi elismertetésében első monográfiája, Arthur Hutnikiewicz (1959)¹ és a válogatott novelláihoz utószót író Stanisław Lem (1975)² járult hozzá nagymértékben. Kanonizációján sokat lendített elbeszéléseinek angol fordítása (Lipinsky, 1993), illetve az, hogy 2012-t Lengyelországban Grabiński-évnek nyilvánították, aminek köszönhetően bizonyos műveit újra kiadták, és számos elemzés, kritika jelent meg róluk. Novelláiról és regényeiről ma már több doktori értekezés is készült, a neki szentelt rajongói oldalak száma is egyre gyarapodik. Műveit az angolon kívül németre, olaszra, portugálra, törökre, oroszra, szlovákra és csehre is lefordították. Magyarul tudtommal csak két novella olvasható tőle, a *Kísértethistória*³ és a *Tengerparti villa*⁴, mindkettő Adamecz Kálmán fordításában.

Grabiński műveit, elsősorban azok témavilágát, atmoszféráját, visszatérő motívumait és műfaji hagyományelemeit gyakran hasonlítják E. A. Poe és H. P. Lovecraft történeteire. Az előbbi íróval vont párhuzam olyannyira tartósnak bizonyult, hogy otthon és külföldön egyaránt csak „lengyel Poe”-ként emlegetik őt. Ehhez hozzájárult az is, hogy maga Grabiński nem egy alkalommal szólta elismerően Edgar Allan Poe al-

kotásairól, mindenekelőtt a fantasztikus irodalomba tartozó novelláiról, miközben saját, hasonszórú történeteit e hagyomány folytonosságának részeként határozta meg. Egy 1927-ben adott interjúban úgy fogalmazott, hogy inkább Poe, mint E. T. A. Hoffmann műveihez kötik rokoni szálak. A német romantika jeles alkotóját elbeszéléseinek szerkezeti fogyatékoságai miatt marasztalja el: a drámai feszültség nála a romantikus ironia túlzott érvényesítése folytán gyakran elenyészik. Poe-t pedig éppen a narratív konstrukció kidolgozottsága okán tartja jelentősebbnek.⁵ Az amerikai szerző ott szerepel a rá legnagyobb hatást gyakorló külföldi szerzők névsorában is.⁶ Hozzá fűződő viszonyát egy neki szentelt, 1931-ben megjelent esszében részletesebben is kifejtette.⁷

Tanulmányomban Stefan Grabiński 1922-ben megjelent *Zez (A kancsal)*⁸ című novelláját elemzem, melyet szintén gyakran hoznak összefüggésbe Poe-val. Mivel egy hasonmástörténetről van szó, a novella ismertetése után először Lubomír Doležel erre vonatkozó elméleti tipológiáját vázolom fel, majd alkalmazom a szöveg bizonyos tematikai és narratív sajátosságainak megvilágításához. Ezután, ennek eredményeire is támaszkodva, Edgar Allan Poe *William Wilsonja* (1839) felől veszem szemügyre a szöveget, mérlegre téve a hasonló és a különböző vonásokat. Értelmezésem sajátos közép-európai perspektíváját az adja, hogy az eredetin kívül tekintetbe veszem a novella szlovák⁹ és cseh¹⁰ fordításának némely megoldását, illetve a fordítók (Tomáš Horváth és Libor Martinek) történethez fűzött kommentárjait is.

A kancsal című novella ismertetése és interpretációs dilemmái

Mivel az elemzendő alkotásnak nincs magyar fordítása, ezért a megszokottól részletesebben foglalom össze a cselekményét, narratív szerkezetének és karakterábrázolásának főbb jegyeit. A szöveget saját fordításomban idézem, s ahol szükségesnek tűnik, szögletes zárójelben adom meg az eredeti vonatkozó szöveghelyeit.¹¹

Szerkezet és portré

A novella cselekménye négy meghatározó szerkezeti egységre tagolható. A címszereplő külső és belső jellemzésével indul, mely egyúttal, közvetetten, az elbeszélő portréját is felvázolja. A második szakasz a kancsal ember halálának körülményeit meséli el, a harmadik pedig ennek az eseménynek az elbeszélő személyiségére és lelkiállapotára tett hatását ecseteli. A negyedik, befejező szekvenciában a narrátor ismeretlen eredetű zajok nyomába ered, ami végül szobája falának megbontásához, majd a halottnak hitt címszereplő váratlan felbukkanásához vezet. Az utolsó három mondat pedig egy újabb fordulatot hoz a kancsal ember és az elbeszélő viszonyának megítélését illetően, ami aztán az egész történet újragondolására készíti az olvasót.

A novella első néhány bekezdése a címben „kancsalként” emlegetett ember leírását foglalja magába. Hangsúlyozni kell, hogy egy sarkított, egyoldalúan beállított portréről van szó, a férfi egész külső megjelenése, sőt már a neve is („Józef Brzechwa. Micsoda egy név!” 2.), első pillanattól kezdve szinte zsigeri visszataszítást, sőt undort vált ki az elbeszélőből. S miután egy kicsit jobban is megismeri őt, ez a nyugtalanító érzése csak fokozódik, s egyre inkább rettegésbe vált át.

Nem tudni pontosan, hogy kicsoda Józef Brzechwa, és honnan jött: „Rám akaszzkodott, nem is tudom, hogyan és mikor” (1.) – olvassuk a nyitómondatban. Származásáról, családi háttéréről, baráti kapcsolatairól és foglalkozásáról nem kapunk felvilágosítást, a névtelen narrátor csupán „undorító fiziognómiáját” (2.), tolakodó természetét és provokatív viselkedését részletezi. Kancsalságát rögtön az elején kiemeli: „Kancsalított. Különösen kellemetlenül nézett a jobb szemével, mely üveges tekintettel meredt ki a vörös szempillák alól. Téglavörös pírral borított, kicsi, ronda arc, mely állandó, enyhén ironikus grimaszba torzult, mintha így, e szálnalmas módon bosszulná meg saját maga csúfságát és utálatosságát.” (1.) A kancsal tekintet a novella egyik kulcshjelölője, mondhatni végigvonul a történeten, s minden fontosabb forduló-

pontnál találkozunk vele, ezért a későbbiekben még visszatérek rá. Brzechwa figurájának másik meghatározó tulajdonságeggyüttesét az állatias attribútumok képezik. Felálló, kis hegyes bajusza egy mérgező bogár csápjaira emlékezteti az elbeszélőt. Ruganyos teste és halk, észrevétlen járása a macskához teszi őt hasonlatossá. A pókra is emlékeztet bizonyos tekintetben, mivel az elbeszélő úgy érzi, hogy élvezetét leli abban, hogy – őt idézve – „eredménytelenül próbálom kiszakítani magam abból a hálóból, amit egyre szorosabbra fon körém” (2.). Az a mód pedig, ahogy ráakaszodik az elbeszélőre, s követi őt a társasági élet helyszínéire, egy élősködő vagy egy pióca viselkedését idézi fel. Ebbe az irányba mutat egyébként a szlovák és a cseh fordító döntése is. A „przypil się do mnie” (rám akaszzkodott, belém kapaszkodott) szókapcsolat első, igei elemét mindkettlen a rátapadást, odaszívódást nyomatékosító kifejezéssel adják vissza (szl. *prisal*, cs. *prísál*), ami szorosan kapcsolódik egy szívókorongokkal megtapadó élősködő képzetéhez.

Ami a narrátor számára a leginkább bosszantó a kancsal ember viselkedésében, az kárörvendő tapintatlansága és provokatív vitázó hajlama. Egyáltalán nem tiszteli a privát szférát: mindenhova követi az elbeszélőt, befurakodik annak baráti körébe, sőt azoknak a hölgyeknek a hajlandóságát is sikerül megnyernie, akikkel ő bizalmasabb viszonyt ápol (2.). S hiába próbál később már menekülni előle, a kancsal ember mindenhol rátalál: „Ki írja le a meglepetésemet ezekben az esetekben, amikor egy idő után egyszer csak, mintha a földből nőtt volna ki, megjelent Brzechwa, és nyájasan gúnyolódó mosollyal az arcán fejezte ki a kellemes találkozás felett érzett örömét.” (2.) Brzechwa minden alkalmat megragad arra, hogy mások előtt zavarba hozza az elbeszélőt. Ezt pedig azzal tudja leginkább elérni, hogy „brutális iróniával” (2.) mond el lent neki. Homlokegyenest az ellentétét állítja annak, amit ő; kigúnyolja azt, amit a másik értékesnek tart, és fordítva, s bármifajta lelkesedését „cinikus nyugalommal” (3.) igyekszik letörni. „Lelkes rajongója voltam mindennek, ami személyes, eredeti, egyedi és önmagába zárt – míg Brzechwa, ellenkezőleg, gúnyt űzött minden individualizmusból, amit a beképzelt félműveltek kimérájának tartott” (3.).

Ezek után nem meglepő, hogy kiderül róla, a művészetek hidegen hagyják, ellenben szenvedélyes sportrajongó¹²: főként az úszásban, vívásban és a lövészetben tűnik ki. Kiváló fizikai adottságai mellett intelligens is, szellemes, szarkasztikus aforizmák gyakorisága jellemzi beszédstílusát. A vita lételeme, viszont nem igazán tűri, ha ellentmondanak neki, ami miatt aztán számos botrányra és „becsületbeli ügye” van, de minden párbajból győztesként kerül ki. Érdekes módon egyedül az elbeszélő sértegetéseit, provokatív célú megjegyzéseit nem veszi fel, s minden ellene irányuló támadását tréfával

üti el. Az elbeszélő nincs igazán tisztában ennek a kivételezésnek az okával: „Láthatóan kompenzációt látott ebben, amely joggal illet meg engem állandó gúnyolódásért és vég nélküli követésért. Különben lehet, hogy más, mélyebben rejlő oka volt – nem tudom.” (3.)

Egy alkalommal azonban már nem bírja tovább a gúnyolódását, és pofon vágja Brzechwát. A férfi erre megrándul, falféher lesz, s az elbeszélőnek egyedül ekkor sikerül elkapnia a kancsal tekintet „különös acélos csillogását” (3.). Amaz azonban gyorsan legyőzi indulatát, s egy meghökkentő kijelentéssel próbálja nyugtatni az elbeszélőt: „Hiába ragadtatta el magát. Ez nem vezet sehova. Ön nem sérthet meg engem, mint ahogy én sem önt. Teljességgel úgy van ez, kedves uram, mint amikor valaki saját magát akarja felpofozni. Mi ketten egy rendszert alkotunk.” (3.) A rejtélyes értelmű mondat egyrészt a történet későbbi alakulását vetíti előre, az alakmásmotívum egy lehetséges értelmezését is felkínálva, másrészt Brzechwa egy korábbi állítását is új megvilágításba helyezi. Az individualizmussal kapcsolatos vitában ugyanis ezt mondja: „mindnyájunkban több individuum lakozik, és a sílány koncért, az úgynevezett lélekért marakodik” (3.).

Az incidens azonban nem marad következmények nélkül. Az elbeszélő szerint ezután a tanúk közül senki sem akart közösséget vállalni Brzechwával, aki erre tombolni kezdett, botrányt botrányra halmozott, míg nem pisztolypárbajra kényszerítette legnagyobb ellenségeinek egyikét. Az elbeszélőt kéri fel segédjének, aki ezt azonban visszautasítja, s a másik félnek áll a szolgálatába – annak ellenére, hogy az felettébb unszimpatikus a számára.¹³ Brzechwát fejlődés éri, s pillanatokon belül meghal. Előtte azonban még vet egy utolsó pillantást az elbeszélőre: „Emlékszem az utolsó pillantására; rám szegeződött: elferdült volt, keresztüldöfött, paralizálta az akaratomat. Rögtön utána kilehelte a lelkét. Elmentem, mert tovább már nem nézhettem ördögien eltorzult arcába. De az a maszk már sosem tűnik el az emlékezetemből, kitörölhetetlen vonásai mélyen belém égtek, és szörnyű kancsalságának ferde tekintete örök nyugtalansággal tölti el a lelkemet.” (4.)

Megszállottság és „lelki elektrolízis”

Brzechwa halála annyira megviseli az elbeszélőt, hogy nem sokra rá megbetegszik: agyhártyagyulladásra. Mintegy három hónapig tartó lábadozás után gyógyul csak meg, hála a kitartó orvosi gondoskodásnak. Jelleme azonban gyökeresen megváltozik, gondolkodásmódja ellentétes irányt vesz, ha tetszik – az elbeszélő kifordul önmagából. Mindaz, amiért valaha rajongott, már nem hozza lázba, sőt gúnyosan fordul el tőle. „Gyakorlati, »egészséges« emberré váltam, már-már emélyítően normálissá, mindenfajta excentrikus ellen-

ségévé, és – ami a legfájóbb volt nekem – gúnyolódni kezdtem valamikori ideáljaimon. Az irónia, a rosszmájú nevetés és a csipkelődés ettől fogva átütött minden mozdulatomon és szavamon, tetteimet a hazugság hálója fonta körül.” (4.) Úgy érzi, hogy egy idegen lény szállta meg, egy jövevény [przybysz], akit hol settenkedő tolvajként [jak złodziej wkradł się], hol betolakodóként [intruz], hol élősködőként [pasożytną naróślą], hol pedig rejtett, titkos ellenfélként [z ukrytym mym wrogiem] emleget. Tehetetlennek és kiszolgáltatottnak érzi magát vele szemben, mivel az befurakodik legrejtettebb gondolataiba is, s igyekszik a saját képére formálni őt. Ez az érzés aztán fizikai és erkölcsi önutálat-hoz vezet nála, „undorítósnak” és „karikatúrisztikusnak” (4.) érzi magát. Egyre kevesebbet jár társaságba, szinte teljesen elszigetelődik az emberektől: bezárkózik a szobájába, s minden erejét arra összpontosítja, hogy fölülkerekedjék új énjén, s megint régi önmaga lehessen.

Az elbeszélő gigantikus erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy elkülönítse és visszafogja magában a „másikat” (ilyenkor úgy érzi, mintha egy gömb egymást vonzó két felét akarná erőnek erejével szétválasztani, 4.), s amikor ez nagy nehezen sikerül, tollat ragad, és írni kezd: „Írtam, mint az örült, visszafojtott lélegzettel, kezem száguldott a papíron, hogy elmondhassam, mit gondolok és mit érzek, hogy a világ ideális nézőtere előtt rögzítem, más vagyok, mint amilyenek egy óra vagy akár egy perc múlva látszani fogok.” (5.) Ez az írás-terápia azonban csak ideiglenes eredményt hoz. A két félgömb újra egyesül, az arcán cinikus mosoly jelenik meg, s széttépi mindazt, amit írt: „fájdalmas nyögések közepette darabokra téptem a kéziratot, megta postam a teleírt oldalakat, egész íveket semmisítettem meg...” (5.). Idővel sikerül valamelyest tökéletesítenie ezt az általa „lelki elektrolízisnek” (5.) nevezett meditatív technikát, s egyre hosszabb ideig izolálnia rosszra bujtogató démonát (olyannyira, hogy rövid időre újra emberek közé merészkedik), de ez sohasem jár tartós eredménnyel.

A személyiségváltozás lélektani önreflexióra készíti az elbeszélőt, aki igyekszik magát diagnosztizálni: „Éreztem, hogy itt nem lehet szó valamilyen kétéhasadásról [rozdwołajaniu się] – hamarabb megkettőződésről [zdwojenie], valamiféle átkozott keveredésről, hogy egy betolakodó költözött belém.” (4.) Azt, hogy e meghökkentő metamorfózisnak valamilyen módon köze van Józef Brzechwához, nem mondja ki, de viszonylag korán utal rá, mégpedig a kancsalság motívumán keresztül: „Valahányszor csak legmélyebb énemmel összhangban akartam eljárni, és viszatérni az emberekhez és a világhoz fűződő korábbi álláspontomhoz, egy parancshoz hasonló erő eltérített egy új, elviselhetetlen útra, valamilyen belső vihogó hang feszítette a mellkasomat, s a távolban felvillantak az ördögi kancsalság [piekielny zez] ferde kontúr-

jai...” (4.). Az ördögi, szó szerint „pokoli” attribútum emlegetése egyrészt szintén visszautalásként is olvasható, hiszen az elbeszélő Józef Brzechwát még életében „gonosz léleknek” és „démonnak” nevezi [uważać go za swego złego ducha czy demona, 2.]; másrészt előrevetítésként is, mivel később a másik én felülkerekedésének egyik jelévé a kirobbanó „pokoli nevetés” válik [wybuchalem pieklnym śmiechem, 7.].

Kísérteties zajok és sokkoló zárlat

A belső küzdelem akkor lép új szakaszába, amikor a narrátor ismeretlen eredetű zajokra lesz figyelmes a szobájában. Mintha a fal mögül jönnének. Először csak „akusztikus illúzióknak” (6.) tartja őket, később a szomszédban lakó „csendes és örökké hallgató agglégényre” fogja a dolgot (uo.), végül azonban bizonyosságot nyer a számára, hogy másik irányból, a ház baloldali részéből származnak, mely feltételezhetően egy „vak szobát” (uo.) [pokój ślępy] rejt magában. Az elbeszélő leírásai egy csapdába szorult lény képzetét keltik, amely nyugtalanul és kétségbeesetten jár-kelel, bolyong a fal mögötti üregben, mintha kaparászná belülről, s olykor fájdalmas görcsökben fetrengene, mert nem tud kiszabadulni onnan.

Csakhamar rájön arra is, hogy akkor hallja a rejtélyes eredetű zajokat, amikor régi énjének sikerült visszafognia, ideiglenesen elhallgattatnia a betolakodó újat. Amint visszazökken megkettőződött, hasadt tudatállapotába, már elhallgatnak. Az új élmények legalább annyira ébresztenek benne kíváncsiságot, mint fogva-cogtató, jeges félelmet (6.). Miután kifigyelte a szokásait, elhatározza, hogy rajtaüt az „agyafúrt bestián” (7.). Saját magasságának megfelelő négyzetet rajzol krétával a fal ominózus részére, lekaparja a vakolatot annyira, hogy utána már csak egy határozott ütés kell az áttöréséhez. S amikor régi énjét elég erősnek érzi magában, s tudata megtisztul az idegen befolyásoktól, vártalanul körbepillant, s a nyomban felhangzó kaparászó zaj irányába ugrik. Az odakészített csákánnyal hatalmas rést üt a falon. Egy sötét, dohos üreg válik láthatóvá. Belép, s a lassan oszló félhomályban az elé táruló iszonytató látványtól kiesik a szerszám a kezéből:

„Az üres helyiség sarkában, a két fal közé szorulva egy emberi alak görnyedt, és belém mélyesztette kancsal, zöldes színű tekintetét. A pillantás magnetikus erejének engedve közelebb léptem hozzá... Az alak fölegyenesedett, megnőtt... felkiáltottam; Brzechwa volt az...”

Némán, szótlánul állt, és finoman mozgatta a bajszát. Hirtelen felém hajolt, a mellkasomnak támaszkodott, és... belépett, nyom nélkül oszlott szét bennem... [wszedł, rozplynął się we mnie bez śladu]

Kábultan, mint egy automata ragadtam magamhoz a lámpát az asztalról, és visszaugrottam a résen át. Hi-

ába. A helyiség üres volt. A plafonon pókhálók lengedeztek, a falakról a hideg nedvesség könnyei folytak...

Egyszer csak felhangzott a rekedt, sípoló, durva hang...

– Mi ez? Mi ez?

S akkor rájöttem: a saját nevetésem volt az.” (7.)

Lehetséges olvasatok

Az előbbieken úgy igyekeztem összefoglalni a történetet, hogy nem kérdőjeleztem meg a mondottak igazságértékét, azaz: a névtelen férfit megbízható elbeszélőként kezeltem. De vajon tényleg méltó-e a bizalomra? Hihető-e minden tekintetben az, amit olvastunk? Ne tegyünk elhamarkodott kijelentéseket, mérlegeljünk inkább a szövegre jöhető magyarázatokat. Úgy vélem, alapvetően három lehetséges olvasat ütköztetéséről beszélhetünk. Az egyik irodalmi mezbe öltöztetett pszichológiai esettanulmányként értelmezi a történetet, a másik fantasztikus novellaként, a harmadik pedig lélektani bűnügyi történetként.

A pszichológiai vagy pszichoanalitikus olvasat szerint a narrátor egy lelkileg felettebb labilis egyén, aki skizofrénia közeli állapotban leledzik, ezért erős fenntartásokkal fogadható csak el, amit mond. Józef Brzechwa valójában nem létezett, a felbukkanásáról, zaklatásáról, haláláról és visszatéréséről szóló elbeszélés csak a beteg elme kitalációja volt. Vagy ha létezett is valaki ilyen néven, az korántsem bírt olyan tulajdonságokkal és képességekkel, amilyenekkel őt az elbeszélő – valóságtorzító meséjében – felruházta. A visszataszító férfi nem hús-vér személy, csupán a névtelen elbeszélő lélektani kivetülésének tekinthető – hasadófélben levő személyiségének másik felét jelképezi, a vele való küzdelem pedig önazonossága megőrzését célozza meg. Esetleg tudatalattiját, személyiségének árnyoldalát, tükörképét szimbolizálja. Egy ilyenféle allegorizáló olvasat megfosztja a novellát minden nyugtalanító, rejtélyes vonásától, amennyiben a freudi, jungi vagy lacani mélylélektani elmélet terminusaiba fordítja le kérdésszerű, kételyeket ébresztő szöveghelyeit. Így jár el Katarzyna Badowska, aki az önazonosság megőrzéséért folytatott harcként olvassa *A kancsált*, hangsúlyozva annak eredendő kivitelezhetetlenségét: „az elbeszélő a lehetetlenre vállalkozik: saját természetének alantas és szegyenletes elemeit akarja kitörölni, és megmenteni azt, ami benne magasztos, nemes és megismételhetetlen”¹⁴. Brzechwa szerinte a narrátor énjének „deformált, karikírozott változata”¹⁵. Állandó ragaszkodása, az a körülmény, hogy szinte árnyékként követi az elbeszélőt, a személyiség sötét, alantas, primitív oldalának feleltethető meg, analogikusan a jungi értelemben vett árnyékszemélyiség, a „sötét testvér” fogalmának.¹⁶ A kancsalság a hasadt személyiség szinonimá-

ja, „az összefüggés hiányát, az inkohereciát, a különös kettőséget szuggerálja”¹⁷. Nem más, mint az „a járulékos, nem kívánt perspektíva”, amely a belső élet rutinjának, lelki-mentális rendjének és az önazonosság határainak megbontásához vezet. „Nem a test hibás; a belső »kancsal«.”¹⁸ A hangok hallucinációk, melyek mögött a lelki széteséstől való paranoid félelem húzódik meg. A vak szoba a tudatalatti szimbóluma, az ismeretlen eredetű hangok és Brzechwa „szelleme” pedig a tudat fala mögött megbúvó sötét, rejtegetett erők ekvivalense.¹⁹

A fantasztikus olvasat nem pszichológiai prekonceptiókhoz igyekszik hozzáilleszteni a történetet, hanem egy, a szöveg által előirányozott műfaji hagyomány háttérében vizsgálja azt. Az olvasó ilyenkor megengedi, hogy egy olyan lehetséges világba nyer betekintést, melyben más törvények uralkodnak, mint a megszokott, „hétköznapi” nevezett világban. Ami azt is jelentheti, hogy a priori nem zárható ki sem a lélek-vándorlás, sem a különleges képességű emberek létezése. Éppen ezért nem tekinti egyértelműen eldöntöttnek az elbeszélő beszámíthatatlanságát, és a különös események magyarázatát sem okvetlenül keresi észlelési anomáliákban vagy lelki zavarokban. Mindezeket elfogadva elképzeltető, hogy József Brzechwa létező személy volt, aki meghalt, majd a lelke a történetmondóba költözött. Lehet, hogy nem éppen úgy, ahogy azt az elmondta (betegsége és önelemző vallomásai azért óvatosságra intenek), de mégiscsak megtörtént – pontosabban történt valami, ami így (is) magyarázható.

Amennyiben az oszló holttest váratlan felbukkasát valóságként fogadjuk el (azaz nem allegóriának vagy természetfeletti fordulatnak tekintjük), felvetődik egy kriminológiai olvasat lehetősége is. E szerint a narrátor nem mondott igazat Brzechwa halálának körülményeiről. Titokban ölte meg őt, nem nyilvános párbajban, s a „vak szoba” gyilkos tette áldozatának rejtkehelye volt. A falbontás a lelkiismeret-furdalás sarkalta önleplező cselekedet, a zárlat pedig a hálottal való pszichopatologikus azonosulás gesztusa.

Mivel egy megbízhatatlan narrátor szubjektív beszámolóját olvassuk, nem dönthető el egyértelműen, hogy mi a történetvilág keretei között elfogadott valóság, s mi a ferdítés, a csúsztatás vagy elhallgatás tárgya. Grabiński szövege többértelműségével tűnik ki: felkínálja mindhárom interpretációs lehetőséget, anélkül azonban, hogy bármelyiket is privilegizálná. Felveti a személyiség sokarcúságának, bizonyos értelmű megsokszorozódásának kérdését, de a különös, nyugtalanító eset egyértelmű, tisztázó magyarázatával adós marad. Erre is utal Krzysztof Grudnik, amikor azt írja: „*A kancsal* az önazonosság és az individualizmus problémáját veti fel, de nem jut el annak artikulálásához. A hős egy másik, idegen, megkettőzött személy létezését ismeri fel magában, a szerző azonban nem próbál

választ adni az illető természetére vonatkozó kérdésre.”²⁰ Hozzáteszi, hogy erre majd csak későbbi munkáiban kerül sor (legrészletesebben *A Czelawa-probléma* című novellával foglalkozik). Ezzel mintha a novella fogyatékoságát nyomatékosítaná. Én viszont, vele ellentétben, épp ebben az eldöntetlenségben látom a szöveg erős oldalát, hogy nem átlátszó allegóriát nyújt, hanem nyitott, újraolvasásra serkentő narratív képletet.

Mindhárom olvasati lehetőség esetében kulcsfontosságú mozzanat Brzechwa ontológiai státuszának kérdése. Vajon valós személyről van szó, pusztán hallucinációról vagy egy halott szelleméről? Bármelyik eshetőséget fogadjuk is el, megállapítható, hogy a labilis elbeszélő számára a kezdetben idegen, visszataszító egyén (nevezzük őt így) az események előrehaladtával egyre inkább ismerőssé válik, egyre inkább *magára ismer benne*, míg végül „egyesülnek”. A történet az alkati, gondolkodásbeli különbözőség fokozatos felszámolódását, viszi színre, azaz, a végpont felől nézve, a lelki hasonlóság térnyerését. *A kancsal* tehát beilleszthető a hasonmástörténetek kiterjedt tradícióval rendelkező sorába. De melyik típussal is állítható leginkább párhuzamba? Erre a kérdésre Lubomír Doležel tanulmánya²¹ segítségével igyekszem válaszolni, mely egy lépéssel közelebb visz bennünket a Poe-kapcsolat megértéséhez is.

Grabiński novellája a hasonmástörténetek tükrében

Doležel szerint a hasonmás tematikus mezője három rokon területre vagy altémára oszlik, amelyek irodalmi hősök neveivel különíthetők el egymástól:

1. *Orlando-téma*: Egy és ugyanazon szereplő két vagy több alternatív lehetséges világban létezik. Különösen elterjedt a mitológiákban, ahol a reinkarnáció formáját ölti. Feltételezi a szereplő vándorlását az egyik fikciós világból a másikba, miközben a határok jól elkülöníthetőek kell, hogy legyenek. A szereplő megőrzi identitását, bizonyos tulajdonságai viszont (akár olyan alapvetőek is, mint e típus nevét adó Woolf-regényben a nem) változhatnak.

2. *Amphytrion-téma*: Különálló identitással rendelkező szereplők viszonyáról van szó, akik csak külső, fizikai vonásaikban hasonlítanak egymásra, olyannyira, hogy megkülönböztethetetlené válnak a környezetük számára. Ezért számos esetben összekeverik őket, ami bonyodalmakhoz vezet, s nem egy fantasztikusnak tetsző vagy komikus helyzetet szül. Amint fény derül azonban arra (általában valamilyen testi jegy alapján), hogy nem egy, hanem két személyről van szó, a fikciós világ korábban megingott rendje megerősítést nyer, s visszatér minden a megszokott

kerékvágásba. Fontos megkülönböztető jegye ennek a típusnak, hogy az „ikrek” konfrontálására egy fikciós világon belül kerül sor.

3. *Dvojnyik-téma*: Ez a szó szűkebb értelmében vett hasonmástéma, mely ugyanannak a szereplőnek két alternatív megtestesülésén alapul, mégpedig egyugyanazon fikciós világ keretei között. Az ilyen történetekben – az előbbi két típustól eltérően – már alapfeltételként jelenik meg a szereplő személyiségének meg-
hasadása. A szereplő és hasonmásának együttélése lehet szimultán (a két alak ilyenkor fizikai kontaktusba vagy párbeszédbe is léphet egymással, mint pl. Dosztojevszkij címadó regényében) vagy eltérő téridőben megvalósuló (ilyenkor nem nyílik lehetőség a találkozásra, klasszikus példája ennek a *Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete*).

Doležel osztályozása rugalmas. A három téma jellemzése után számba veszi az átmeneti formákat is, hiszen bizonyos esetekben nem dönthető el egyértelműen, hogy az adott történet melyik altémának az aktualizációja. Számolni kell az Amphytrion és a Dvojnyik között ingadozó, bizonytalan identitású szereplőkkel. Az Orlando- és a Dvojnyik-téma metszetében jönnek létre az olyan szereplők, akik egy reinkarnációt követően egy másik szereplő alteregójává válnak, alapvetően változtatva meg annak tulajdonságait. Ide tartoznak a különféle megszállottak, akikbe mások (általában visszajáró halottak, szellemek, démonok) lelke költözött. Végezetül az Orlando és az Amphytrion közötti sávban találjuk az olyan szereplőket, akiknek „jellemstruktúrája ellentétes vonásokat tartalmaz, vagy életük radikálisan eltérő stádiumokból áll össze”²².

A cseh teoretikus ezután a szűkebb értelemben vett hasonmástéma (Dvojnyik) megvalósulási formáit és narratív tényezőit veszi közelebről szemügyre. Ezek közül is hármat emel ki: a generálás módját, a hasonlóság mértékét és a hitelesség fokát.

A szereplő megkettőződésének, tehát a hasonmástéma generálásának a módja alapján háromféle esetet különböztet meg:

1. *Fokozatos összeolvadás*. Két olyan szereplő fokozatos közelítése egymáshoz, akik a történet kezdetén még önálló személyiségekként jelentek meg. A folyamat betetőzéseként a hasonló tulajdonságjegyek halmozásával elérik a tökéletes doppelgänger stádiumát. Ilyennek tekinthető E. A. Poe *William Wilson* című elbeszélése, melynek az elbeszélője egy idő után egyre inkább azt érzi, hogy a rá külsejében, nevében és életkorban is hasonlító fiú rejtélyes módon kezd behatolni az ő személyiségébe. E másik Wilson meggyilkolása a történet végén éppen ezért aztán egyben öngyilkosság is.

2. *Kettős manifesztáció*. A hasonmástéma generálásának másik módja az, ha egy autonóm identitással rendel-

kező szereplő két különálló manifesztációra hasad szét. Szerinte ez történik *Az orrban*, ahol a címben jelzett testrészt a személynek, tehát a viselőjének a helyettesítőjévé, hasonmásává, vagy Andersen *Az árnyék* című meséjében, melyben egy ember árnyéka leválik a „gazdájáról”, önállósodik és a helyébe lép.

3. *Metamorfózis*. A szereplő átváltozás útján be-
következő megkettőződésének legismertebb példája Stevenson említett kisregénye.

A hasonlóság mértéke a dvojnyik két megtestesülése között „a tökéletes hasonlóságtól az abszolút ellentétig terjed”²³. Az előbbit Dosztojevszkij, az utóbbit pedig Stevenson műve példázza (Hyde fizikai és morális értelemben is ellentéte Jekyllnek).

A hasonmásfigura fikciós létmódja az őt megjelenítő és kommentáló autentifikációs narratív eljárások függvénye. A skála „a teljes autentikusságtól a tökéletes ambiguitásig terjed”²⁴. Stevenson kisregénye az előbbi végpontot képviseli, mivel a hasonmás létezését egy külső, pártatlan tanú is megerősíti. Dosztojevszkij főhősének, Goljadkinnak a hasonmása ellenben „a fikciós lét határán egyensúlyozik; lehet autentikus hasonmás vagy csupán a patológikus elme puszta halucinációja”²⁵.

Lubomír Doležel fenti elméletéből kiindulva Grabiński novellájáról a következőket állapíthatjuk meg. *A kancsal* története az Orlando- és a Dvojnyik-téma metszetében generálódik, részben tehát a *William Wilson* képviselte mezőben. Ami azt jelenti, hogy ötvözi a személyiség önidentikus átváltozásának és radikális meghasadásának narratíváját. Az elbeszélő funkciót is ellátó főszereplő és hasonmásának viszonyát alapvetően a fokozatos összeolvadás jellemzi (az elbeszélő a novella zárlatában eggyé válik a hasonmásával), miközben azonban a lengyel szerző a cselekmény első harmadában a metamorfózis eljárását is alkalmazza, kiegészítve azt a megszállottság motívumával. A két alakot, mindenekelőtt a gondolkodásmód és az értékrend tekintetében, az abszolút ellentét jellemzi (az elbeszélő fizikai külsejéről nem kapunk semmilyen leírást, így aztán nem tudjuk megítélni, mennyiben hasonlított hozzá a másik). Az átváltozást követően ez az ellentét kezd oldódni, s a szembeállítás helyett egyre inkább a hasonlóság, a részleges egymásban foglaltság tapasztalata válik uralkodóvá. A hasonmás létezéséről beszámoló narrátor megbízhatósága kétséges, kezdettől fogva láthatóan elfogult, s agyát megtámadó betegségéről is szó esik. A történetben nincs olyan külső tanú, aki a hasonmásról viszonylag pártatlanul nyilatkozhatna, ezért a zavarba ejtően nyitott, többértelmű zárlat után az ambiguitás élménye-érzése válik uralkodóvá az olvasóban. Akárcsak Goljadkin története esetében, a hasonmás itt is egyaránt lehet valós személy vagy a tudathasadással küzdő narrátor hallucinációja, elméjének puszta kivetítése.

A William Wilson és A kancsal: a két novella egymás tükrében

A motívumtörténet háttérben végzett elméleti alkalmazás tehát Edgar Allan Poe *William Wilson* című novellája közelébe terelt bennünket, ami csak igazolja a szlovák és a cseh fordítók véleményét. Mindketten utalnak ugyanis rá, de nem fejtik ki, miben is áll ez a párhuzam. Tomáš Horváth a cselekmény ismertetése után azzal zárja mondandóját, hogy kijelenti: „Valóban eredeti variációja ez Poe hasonmásvallomásának, a *William Wilson*nak.”²⁶ Összefoglalása hajlik ugyan a pszichoanalitikus olvasat felé, de mégsem tekinti egyértelműen zárt allegóriának a történetet: „Brzechwa, a főszereplő-elbeszélő gonosz démona lehet, hogy csak hallucináló tudatának hiposztázisa”²⁷. (Kiemelés: B. K.) Libor Martinek a következőképpen összegzi a szereplők egymáshoz fűződő viszonyát: „az elbeszélő és Brzechwa egy kettős pszichikum két pólusát képviseli, és a másik szereplő halála után ez az elbeszélő testébe helyeződik át. Nem volna azonban Grabiński, ha *A kancsal*ban nem lepne meg egy merész poénnal.”²⁸ Hogy miben is áll ez a poén, mely összefügg a *William Wilson*nal, ezt sajnos nem világítja meg.

Látható tehát, hogy mindkét fordító a hasonlóság jelzése mellett hangsúlyozza a lengyel szerző szövegének egyedi vonását is, azt, hogy egy újszerűen elmesélt, meglepő elemeket is tartalmazó történetvariációról van szó. Ennek bizonyítása azonban alaposabb és árnyaltabb összehasonlító szövegelemzést igényel. A következőkben az elbeszélői helyzet, a szereplői viszonyrendszer és a térábrázolás jellegzetességei szempontjából vetem össze a két novellát²⁹.

Az elbeszélés körülményei

A *William Wilson* egy halálközeli³⁰ állapotban íródi vallomás, mely magyarázat, önigazolás és bizonyos mértékben mentegetőzés is akar lenni. A narrátor célja az, hogy megvilágítsa elképzelt hallgatósága számára saját erkölcsi lezüllésének, gonosszá válásának körülményeit. „Rólam minden tisztesség, mint valami köpeny, egyetlen szempillantás alatt szakadt le (...) Hogyan – milyen események érlelték meg, ezt akarom nektek elmondani.” (182.) A közönség megszólítására már a felütésben sor kerül („Engedjétek meg, hogy ezúttal William Wilsonnak nevezem magam” 182.), s a kontaktusjelző kiszólásokra később is van példa: „Bocsássátok meg, hogy nagy nyomorúságomban – hajh, ebben a kimondhatatlan nyomorúságban – egy kis vigaszt is keresek...” „Ne vegyétek tehát rossz néven emlékeimet.” (Mindkét idézet: 184.) Ezek a látzólag elképzelt dialóguspartnerhez intézett, bár alap-

vetően önmagához szóló kijelentések olykor apologetikusak is. Mielőtt a narrátor belekezdene az iskolás évek eseményeinek összefoglalásába (ebben az időszakban bukkan fel először a hasonmása), igyekszik magát ellenállhatatlan erejű kísértések áldozataként beállítani, ami aztán kétségessé teszi az elmesélendő történet valóságosságát: „És az életem, mondjátok meg, nem volt-e *álomélet*? És nem halok-e most meg úgy, mint a legvadabb és legképtelenebb *látomások* titokzatosságba és rejtelmekbe üzött áldozata?” (183. Kiemelések: B. K.) [„Have I not indeed been living in a dream? And am I not now dying a victim to the horror and the mystery of the wildest of all sublunary visions?” 151.] A mentegetőzés része az is, hogy az élénk képzelet, a „fékezhetetlen szenvedélyek” és a „rossz hajlamok” eluralkodását származására fogja, s a gének kiszolgáltatottságaként találja.³¹

A kancsal elbeszélője jóval kevesebbet árul el magáról, mint a *William Wilson*é. Jóformán csak azt tudjuk meg róla, hogy egy élénk társasági életet élő, feltételezhetően agglegény fiatalemberrel van szó. Amerikai pandanjával ellentétben sem személyisége és temperamentuma formálódását befolyásoló családi háttéréről, sem ifjúkoráról nem tesz említést. Itt is egy múlt idejű, retrospektív elbeszéléssel van dolgunk, melyben egy érintett személy belső átváltozásának történetét mondja el, stílusából azonban hiányzik mind az apologetikus hajlam, mind a dialogizáltság. A helyenként zaklatottságba váltó érzelmi felfokozottság hangja és az önelemző hajlam azonban mindkettejük beszédmódját jellemzi.

Az írás paradoxona

A *William Wilson* második mondata azt sugalmazza – az írás ideje egybeesik az elbeszélés idejével: „Nem szükséges, hogy a tiszta fehér lapot, amely itt hever előttem az asztalon, valódi nevemmel beszennyezzem.” (182.) Az írás pillanatának és az emlékezés jelenének reflektálására később is sor kerül: „Most, hogy ezeket a sorokat írom...” (183.); „ami most emlékezetemben oly élénken és mélyen jelenik meg, mint a karthágói régi pénzekben a felirat” (186.); „most a meglepetés erejével, részleteiben gazdagon a változó érzések egész világát kelti fel” (uo.). Persze mondhatjuk rá, hogy ez pusztán retorikai fogás, a történet olvasóiként mi már egy befejezett szöveget, egy „teleírt” oldalt kapunk, hiszen a narrátor egy múltbeli eseménysor utólagos felidézésében érdekelt. Mindennek fényében viszont felettebb zavarba ejtő a novella zárata, hiszen az elbeszélő halálát jelenti be. A haldokló hasonmás veti a szemére fenyegető, s immár telt hangon a következőket: „Győztél, és én eltűnök! Ettől a pillanattól kezdve te is halott vagy. Halott a Világ, az Ég és a Remények számára. Bennem éltél, és tudd meg, hogy holtomban –

néz erre a képre, amely a te saját képed is – milyen teljességgel meggyilkoltad önmagadat!” (202.)³²

Ha szó szerint vesszük a másik Wilson szavait (tekintsük őt akár valódi, létező személynek, akár csak hallucinációnak), akkor a történet nem íródhatott volna meg, azaz egy önmegsemmisítő, lehetetlen lehetséges világgal³³ van dolgunk. Elvégre, „normális” esetben, senki sem lehet saját halála elbeszélője.³⁴ Az idézett mondat keltette ellentmondás úgy válik csupán feloldhatóvá, a racionalitás és a valószerűség keretei között magyarázhatóvá, ha a másik megölését allegorikaként kezeljük, s nem tényleges, hanem jelképes halálként fogjuk fel.³⁵ Mintha efelé mutatnának az első bekezdést lezáró mondatok és az előbbi idézet között tapasztalható ismétlések, gondolati egyezések is: „Nem haltál-e meg már örökre a világ számára? Virágai, becülése, aranyos vágyai számára – és nem lebeg-e sűrű, nehéz, határtalan felhő *reményeid* és az ég között?” (182. Kiemelés: B. K.) [„– to the earth art thou not forever dead? to its honors, to its flowers, to its golden aspirations? – and a cloud, dense, dismal, and limitless, does it not hang eternally between thy hopes and heaven?” 151.] A narrátor önmagához intézett szónoki kérdései a haldokló hasonmás szavait idézik, parafrázeálják, ami csak úgy lehetséges, ha maga túlélte ezt a pillanatot, tehát nem ténylegesen, hanem csak jelképesen halt meg. Persze tudatosítani kell, hogy a ciklikus zárlat természetéből és a narratív tudat tételezett hasadtságából következően viszonylagossá válnak a kezdet és a vég, az előbb és az utóbb pólusai, tehát úgy is magyarázhatjuk az említett egybeesést, hogy a hasonmás utolsó mondatai Wilson szavait visszhangozzák.

Az írás reflektálása s e művelet ellentmondásossága megjelenik Grabiński novellájában is, bár közvetettebb formát ölt. Miként korábban szó volt róla, az elbeszélő a másikkal vívott belső küzdelem részeként, a kiegyensúlyozottabb pillanatokban, írni kezd. Azért, hogy igazolja a világ előtt, ő más, mint amilyenek majd később látszani fog. E szándékában kétségkívül emlékeztet a *William Wilson* elbeszélőjére, aki szintén metamorfózisának hátterét kívánja nyilvánosságra hozni. Másrészt viszont lelkiállapota ingatagabb, legalábbis a terapeutikus célzatú írás folyamán önmomból hajlamok vesznek rajta erőt, s végül – ahogy azt korábban idéztem – megsemmisíti, amit írt. Poe története felől nézve a dolgot, logikusan vetődik fel a kérdés, hogy az általunk olvasott novella, mely megfelel a fenti jellemzésnek, vajon szintén ennek a tevékenységnek a terméke-e? Ha elfogadjuk, hogy az elbeszélő minden ilyen szövegét széttepte, akkor aligha; persze emellett gondolhatunk még arra az eshetőségre is, hogy ez kivételesen túlélte a pusztítást (elismerem, ez már némiképp spekulatív magyarázat, melyet explicit módon nem erősít meg a szöveg, ugyanakkor nem is zár ki).

A kancsal nem részlegesen keretes kompozíciójú novella, mint Poe-é, a zárlat viszont legalább annyira ellentmondásos, és elbizonytalanító hatást kelt a szövegek elkülöníthetetlensége miatt. Úgy tűnik, a befejezés mintha azt a pillanatot rögzítené, amikor Brzechwa átveszi az irányítást az elbeszélő személyisége fölött: megszűnik a kettősség, a másik nevetésének hangja összeolvad az elbeszélő saját hangjával. Ez esetben viszont – s itt van a paradoxon – a történet nem íródhatott volna meg, hiszen annak első harmada Brzechwa váratlan fölbukkanásáról, zaklatásáról és haláláról szól. Vagy arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a történetet – utólag – Brzechwa mesélte el, írta le, mint egy „eljátszva” a másik szerepét. Kicsit erőltetett magyarázat, elismerem, mely a pszichologizáló fantaszitikum köztes sávjába utalja a szöveget; viszont azért nem vethető el minden fenntartás nélkül, mert nem tudjuk, hogy a befejezés végpontot rögzít-e vagy egy lezár(hat)atlan folyamat ideiglenes állapotát. Ez függőben marad (ti. hogy a két személyiség közti hintajáték folytatódik-e vagy sem), a lehetséges válasz kívül esik a fikciós világ keretein.

A hasonlatosság fokozatai

A főszereplő és hasonmása közötti hasonlóság eltérő mértékű a két novella esetében. Míg a két Wilson között név, születési dátum, testalkat, arc és hanghordozás tekintetében is egyezés mutatkozik (193.), addig a lengyel novella narrátora és a kancsal ember között sokkal kevesebb átfedést találunk – pontosabban: a rendelkezésünkre álló adatok alapján csak a ketten közötti különbségek válnak szembeötlővé, szinte kizárólagossá. Ezek azonban az egymást kölcsönösen kijelölő, éppen ezért szorosan összetartozó ellentétpárok differenciái. A másik William Wilson ráadásul kiválóan tudja utánozni az elbeszélő járását, mozdulatait, sőt a hangját is – ez utóbbit csak tompa suttogás formájában. A hasonmás elkülönöződésére csupán egyszer kerül sor, igaz, akkor ez az élmény olyannyira felkavarja a narrátort, hogy nyomban ott is hagyja az intézményt. Arról az éjszakai látogatásról van szó, melynek eredményeként a hasonmás egy másik, a nappaltól eltérő arcát pillantja meg: „Nem ilyen – nem *ilyen* volt nappal, ébrenléte óráiban!” (192.) Grabiński még egyet csavar a főhős–hasonmás reláción. A tragikus kiemenetű párbaj után ugyanis a névtelen elbeszélő lesz Brzechwa hasonmása, legalábbis nézeteit, gondolkodásmódját és magatartását tekintve (az esetleges külső, testi hasonlóságokat szövegbeli információk híján nem tudjuk felmérni). Mindkét novella főszereplőjének valódi nevét homály fedi, de különböző okból. A Poe-novella elbeszélő hőse utálja a nevét, ezért is folyomodik az álnév használatához.³⁶ *A kancsal* elbeszélője sem

árulja el a nevét, de ennek okát külön nem fejt ki, mint ahogy saját nevéhez fűződő viszonyáról sem nyilatkozik. Viszont már a történet elején megvetéssel beszél Brzechwa nevének ingerlő, durva hangzásáról. Nem tudhatjuk ugyanakkor, hogy az egyezik-e saját nevével.

A hasonmás cselekvésmotiváló szerepe eltérő a két novellában. Poe története inkább adja magát egy morális allegóriai olvasatra, mint a Grabińskié. Ezt erősíti már a Chamberlain *Pharronidájából* származó motívó³⁷, s legfőképp a narrátor kijelentése: „erkölcsi érzelke, ha tehetsége és világismerete nem is, sokkal magasabb színvonalon állott, mint az enyém; és hogy ma jobb és boldogabb ember volnék, ha többször megfogadtam volna tanácsát, és engedtem volna jelentőségteljes suttogásának...” (191.). Wilson hasonmása az elbeszélő jobbik énjét testesíti meg, ő a lelkiismeret hangja, aki mindig a kritikus pillanatokban szólal meg, illetve bukkan fel. Tanácsai és váratlan megjelenésével kieszközölt közbeavatkozásai segítő szándékúak, és ha leleplezést vagy megszégyenülést vonnak is maguk után, a helyes útra való terelés eszközei.³⁸ Ennek nem mond ellent az a tény, hogy az elbeszélő ezek után „ördögi másomként” (199.), „össellenségem és rossz szellememként” (200.) emlegeti a hasonmását, hiszen saját terveinek megghiúsítóját látja benne. (Az erkölcsi értékek relativitását egyébként Wilsonék iskolai előjárójának álszent viselkedése is példázza³⁹, aki mintegy a főhős és hasonmása közti kapcsolatot tükrözi vissza.) A *kancsal*ban nem erkölcsi értelemben sarkított polarizációról beszélhetünk, hanem inkább világnézeti alapú, életfelfogások radikális különbözőségéből eredő *szimmetrikus szembenállásról*. Brzechwa, a másik Wilsonhoz hasonlóan, váratlanul bukkan fel és tűnik el, célja azonban – az elbeszélő legalábbis így érzi – a másik kiprovokálása és megszégyenítése.

Az előbbi különbségekből eredően aztán eltérő érzelmi viszony fűzi hasonmásához Wilson, mint a Grabiński-novella hőseit. Az előbbi ambivalens módon viszonyul hozzá: „önző és önfejtő ellenségeskedés, amely azonban távol állott a gyűlölködéstől, és némi tisztelet, több csodálat, félelem és a nyugtalan kíváncsiság egész világa rejtőzött benne” (188.). Az utóbbi viszont egyértelműen negatívan, elutasítón, s mindenfajta baráti vagy familiáris érzés hiányzik belőle. Közös viszont mindkettejükben a félelem. Wilson hasonmása merész ellenkezése láttán bevallja: „minden hengegő nagyzoláson mellett, amellyel a többiek előtt viselkedését fogadtam, *titokban félttem tőle*, és attól tartottam, hogy nemcsak erősebbnek érzi magát, de erősebb is nálam” (187. Kiemelés: B. K.). Brzechwa alattomos lopakodása és provokatív kancsalítása láttán megfagy az elbeszélő ereiben a vér, „megmagyarázhatatlan rettegés” és „határtalan kétségbeesés” (2.) lesz úrrá rajta.

Mindkét hasonmásot valamilyen testi fogyatékoság jellemzi. A másik Wilsonnak „hibás volt a beszélőszer-

ve, és hangja nem emelkedett túl *az igen tompa suttogáson*” (189.).⁴⁰ Brzechwa pedig kancsalított. Ez a kancsalság az élettelenesség attribútumait hordozza (kőszerű, fagyos, acélos), miközben, talán éppen ezért, szinte bénító félelmet kelt az elbeszélőben, aki többször is úgy érzi, hogy szinte keresztüldöfi ez az egyébként megbabonázó tekintet. Amikor halála után felidéződik emlékezetében Brzechwa, akkor is elsősorban ezt a kancsal tekintetet látja, ez a testi jegy mintegy a viselőjének helyettesítőjévé válik. Tanulmányom elején említettem, hogy a lengyel cím (*Zez*) kancsalságot jelent. Grabiński tehát magát a jelenséget, a szemhibát helyezi a középpontba, és nem az érintett személyt. Az angol fordító, Mirosław Lipiński követi őt ebben, amikor *Strabismusként* adja vissza a címet⁴¹, viszont a szlovák és később a cseh fordító is kancsal személyként ülteti át. Azért fogadtam el inkább ezt a változatot, mert nyomatékosabb teszi egy ilyen hendikeppel rendelkező alak létezését, tehát nem utalja azt rögtön az allegória elvont tartományába, ugyanakkor nyitva hagyja, hogy ki is ez valójában (Brzechwa vagy az elbeszélő maga).

Felvetődik a kérdés, hogy a kancsalságot pusztán testi fogyatékosággként értékeljük-e vagy valaminek a tüneteiként, tehát jelként. Idéztem már Katarzyna Badowska véleményét, aki – pszichoanalitikus előfeltevéseiből következően – a kancsalságban a hasadt személyiség állapotát, a belső koherencia hiányát látta visszaköszönni. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a *széttartó tekintet* a megphasadság szélére sodródott személyiség *szétfeszülő erőit* tükrözi. Általánosabb szinten viszont véleményem szerint utalhat a kettősségre és rajta keresztül a megkettőződés jelenségére, amennyiben egy kancsal ember jobb és bal szem két különböző képet lát, kettős látás jellemzi, ami gyakran együtt jár a térlátás hiányával is. Ez pedig szorosan összefügg az elbeszélő „lelki elektrolízisnek” nevezett meditációs technikájával, melynek során hallani kezdi a szoba bal oldali fala mögül jövő hangot. Ennek lokalizációja kezdetben nehézségeket okoz neki, hiszen amíg a másik, belülről elhatalmasodó hang visszazorítására összpontosít, nem tudja egyúttal az őt körülvevő teret is érzékelni, tekintetével befogni.

Amennyiben viszont kitekintünk Grabiński más novelláira is, olyan újabb jelentésárnyalatokkal gazdagodik ez a motívum, ami rezonál a *kancsal* karakterére is. Az egzotikus környezetben játszódó *Füsttelep* (*Osada dymów*) címűben egy vad indián törzs kancsalító tagjairól esik szó, akik üldözőbe veszik a két főszereplőt. *Az elemi lények bosszújában* (*Zemsta Żywiołaków*) pedig egy rejtélyes lények által megszállott tűzoltó tébolytól eltorzult arcán találkozunk vérből forgó, kancsal tekintettel. A kancsalság tehát Grabiński „szótárában” a vadságot és az örületet is asszociálja. Az előbbi a kriminológiai, az utóbbi pe-

dig a pszichológiai olvasat szempontjából lehet fontos filológiai adalék.

Az egyik legszembetűnőbb különbség a két novella között a hasonmás halálának ütemezése. Grabińskinál ez jóval hamarabb, még a novella első harmadában bekövetkezik, s utána kettejük lélektani küzdelme veszi kezdetét, Poe-nál viszont csak a zárlatban éri őt utol a vég, ami egyúttal pontot tesz vegyes érzelmekkel teli kapcsolatuk végére. Innen nézve *A kancsal* bizonyos értelemben mintha a *William Wilson* folytatását adná – persze csak abban az esetben, ha az utóbbiban a hasonmás pusztulását nem tekintjük egyenértékűnek és egyidejűnek az elbeszélő halálával. A Brzechwa „feltámadását” megörökítő kísérteties zárójelenet viszont újfent a Poe-novella befejezését hozza játékba, amennyiben ezt is az elbeszélő jelképes halálaként értelmezhetjük: elveszíti a küzdelmet a hasonmással szemben, aki beléköltözik, és átveszi az uralmat. Legalábbis erre utal a már idézett mondat: „Hirtelen felém hajolt, a mellkasomnak támaszkodott, és... belépett, nyom nélkül oszlott szét bennem...”. Ezután hangzik fel a másik rekedt, durva hangú nevetése, amiben az elbeszélő saját hangját ismeri fel. Így a novella utolsó szavait („a saját nevetésem volt az”) egyaránt rendelhetjük (még) a narrátor és (már) Brzechwa szólamába is.

Érdekesnek, s némileg meglepőnek tűnik mindezek fényében Libor Martinek megoldása. Ő a következőképpen fordítja a megszállás pillanatát rögzítő mondatot: „opřel se o mou hruď a... odešel, rozplynul se beze stopy...”⁴² Azaz: „a mellkasomnak támaszkodott, és... elment, nyom nélkül eltűnt” (szó szerint: szétoszlott, felszívódott). A cseh fordításművet olvasva tehát kevésbé válik nyomatékosná a – Grabiński számos más történetében is kulcsfontosságú – lélekvándorlás mozzanata, mint az eredeti („wszedł, rozplynał się *we mnie bez śladu*”), a szlovák („a vstúpil, bezo stopy sa *vo mne rozplynul*”)⁴³ vagy az angol verzió („leaned against my chest, and – *entered me, vanishing inside without a trace*”) esetében. (Mindhárom kiemelés: B. K.)

A hasonmás státusza

De miféle lény is akkor a hasonmás a két történet világában? Személy, szellem vagy pusztá projekció? Kulcsfontosságú kérdés ez, amit az is mutat, hogy a *William Wilson* eddigi értelmezései alapvetően a hasonmás státuszát illető kérdésben különülnek, különböznek el egymástól, s a szöveg szó szerinti vagy allegorikus értelmű olvashatóságának dilemmájára vezethetők vissza.

Az egyik olvasati hagyomány szerint pszichológiai vagy pszichopatológiai allegóriáról van szó. A hasonmás valójában (csupán) az elbeszélő tudatának kivetülése, személyiségének elfojtott része, felettes énje, akit hiába próbál hatalma alá hajtani.⁴⁴ A másik

értelmezés szószólói nem tekintik ennyire egyértelműnek képzeleti, tudati létmódját, s inkább a szöveg szándékos eldönthetetlenségét hangsúlyozzák, kapcsolatba hozva azt a fantasztikum és a kísértetiesesség fogalmaival. A kezdetben valós személynek tetsző másik Wilson egyre inkább kísérteties (uncanny) vonásokat ölt fel.⁴⁵ Szerintük a történet befejezése után is nyitva marad a kérdés, hogy a hasonmás csak projekció-e vagy egy kísértet (G. R. Tompson⁴⁶), illetve hogy projekció-e vagy reális személy (Todorov⁴⁷). A harmadik, újabb véleményt Lynn Langmade képviseli.⁴⁸ Ő szó szerint olvassa a szöveget, a hasonmást pedig az elbeszélő ikertestvérének tartja (erről az eshetőségről egyébként említés történik).⁴⁹ Langmade az elszakított, majd újra egymásra talált ikrek mitológiai és irodalmi toposza felől, annak aktualizáló újraírásaként értelmezi Poe művét, kitérve emellett valós esetekre is⁵⁰, miközben maga sem kerül el – a részéről egyébként bíralt – allegorizálást, csak éppen a pszichoanalízis szótárát a politikai gazdaságtanárra cseréli le: a két Wilson küzdelmét az elsőszülöttségi jog privilégiumainak megőrzéséért folytatott harcra mint meséli újra, s ezt az individualizmus és a kapitalizmus bonyolult viszonyrendszerébe helyezve vizsgálja. Javára legyen mondva azonban, hogy nem oltja ki teljes mértékben a korábbi olvasatokat, csak éppen a maga preferenciái felől hozza őket játékba.

A magam részéről leginkább Tzvetan Todorov értelmezésével tudok azonosulni: „nehéz eldönteni, hogy ez a hasonmás hús-vér ember-e, vagy csak a személyiség egy része, tudatának megnyilvánulása”⁵¹. Később, a haldokló hasonmás szavait kommentálva megjegyzi: „E szavak mintha tökéletesen megfejténék az allegóriát; ám szó szerinti értelmük is jelentős. Nem állíthatjuk, hogy tiszta allegóriáról van szó; az olvasó inkább habozik az értelmezésben.”⁵² Ugyanezt már elmondtam *A kancsallal* kapcsolatban is: tudniillik, hogy eldönthetetlen – Brzechwa valóban létező személy-e vagy csak kitaláció. A két összevetett novella osztozik ebben az ambiguitásban. Az elmondottakhoz még azt tenném hozzá, hogy Wilson hasonmása – minden valószínűtlen egyezés ellenére – inkább tűnik személynek, legalábbis kezdetben, mint Brzechwa, aki a párbajban bekövetkezett halála után csupán hangként, s nyomában feléledő emlékképek formájában üldözi őt. Grabiński tehát – írói poétikájával összhangban – lélektani(bb) síkra tereli szereplő és hasonmás párharcát.

(El)rejtett terek

A gótikus tradíció újraírása szempontjából fontos szerepe van Grabińskinál a helyek poétikájának. Miként arra többen is rámutattak, a lengyel szerző felhasználja a fantasztikus irodalom és a horror legismertebb to-

poszait (kísértetjárta kastély, ház és szoba, elhagyatott kunyhó, lepusztult, romos épületek), miközben azonban hangsúlyossá teszi a főhős lelkvilága és a külső tér közötti interakciót.⁵³ Novellái és regényei tereinek meghatározó attribútumai a rejtélyesség, a rettegés és az átmenetiség. A horizontális és vertikális irányú mozgás két világ – az ismert, hétköznapi életvilág és az emberi tudás határait meghaladó (túl)világ közti átjárással egyenértékű. Szimbolikus érvénye van ezért a külső és belső, zárt és nyitott, familiáris és nyilvános tereket elválasztó határok (bejárat, küszöb) átlépésének, ami gyakran a metafizikai vagy szexuális értelemben vett beavatás aktusát ölti fel⁵⁴, illetve, a lélektani perspektíva dominanciájából adódóan, a valós és képzeletbeli terek (álom, vízió) egymásba hatolásának. Az ajtók, az ablakok, a lépcsők és a folyosók ama másik oldal, az ismeretlen tartományba való behatolás kitüntetett pontját képezik, átjárókként működnek, a falak, a padlás, a kémény és a pince pedig a múlt titkaival terhesek, tehát elrejtő, megőrző funkciójuk van.

A *kancsalban* az otthonos, ismerős (heimlich) tér kísértetiessé, hátborzongatóvá (unheimliche) való átalakulását figyelhetjük meg, amely összefügg a hasonmás fölbukkanásával. Az elbeszélő saját lakásában, tehát egy zárt és familiáris viszony által meghatározott helyen néz szembe démonával. A kint, társaságban eltöltött idő csupán említődik, nincs különösebb kihatása erre a küzdelemre. Első pillantásra egészen más tulajdonságokkal tűnnek ki a *William Wilson* terei. A bentlakásos iskola, ahol először bukkan fel a hasonmás, kezdettől fogva egy félelmetes, gótikus labirintus képzetét kelti (a szó építészeti és irodalomtörténeti értelmében egyaránt), különös architektúrája, az osztálytermek kinézete, kietlen, lepusztult udvara, óriási vaskapuja és köd borította tornyai egyaránt ezt a benyomást erősítik bennünk. A cselekmény időben⁵⁵ és földrajzilag is lokalizált („Anglia egyik sűrű kis városkájában” 183.), s a főszereplő az intézmény elhagyása után számos további egyetemi és világvárosban is megfordul (Eton, Oxford, Párizs, Róma, Bécs, Berlin, Moszkva). A hasonmással való végső leszámolásra Rómában, egy nápolyi herceg rendezte álarcosbálon kerül sor. Grabiński története nélkülözi mind az időbeli, mind a földrajzi meghatározottság jeleit, és sokkal inkább egy helyhez kötött, mint a nagy távolságokat áthidaló térváltásokkal jellemzett *William Wilson*. Ez a különbség azonban valójában arra vet fényt, hogy a lengyel szerző e tekintetben is Poe kiváló tanítványának bizonyul: a történelmi és kulturális referenciák elhagyása ugyanis az amerikai mester írásmódjának jellegadó vonásai közé tartozott, különösen a gótikus regény hagyományelemeinek poétikai újrahasonosítását illetően.⁵⁶

Van azonban a két novella között a térpoétika vonatkozásában egy érdekes egybeesés. Grabiński a sa-

ját története koncepciójához igazítva dolgozza fel, alakítja át a rejtekszoba Poe-nál is fellelhető motívumát. Az angol iskola tanteremének három sarkában kis házikók, azaz „nyolc vagy tíz láb széles és hosszú bódék” (185.) találhatók, ahol a tanárok tartózkodnak a szünetben. A diákok nagyobb hálószobáiban is vannak hasonló fülkék. „Ilyen kis sarkocskában [„one of these small apartments” 157.] lakott Wilson is” (ti. a hasonmás, 192.). Itt keresi őt fel egy éjszaka az elbeszélő, hogy bosszúból megtréfálja (feltételezhetően, hogy rájesszen). Erre azonban nem kerül sor, mert amikor félrehajtja az ágy körüli függönyt, s ráirányítja a lámpa fényét az alvóra, elborzad: „A lámpa sugarai élénken megvilágították az ágyat, és tekintetem Wilson arcára esett. Ránéztem, és rögtön jéghideg, tompa, bénító érzés fogott el. Mellem zihált, térdem összecsupkolt, egész valómat oktalan, és mégis tűrhetetlen borzalom fogta el. Lélegzet után kapkodva, a lámpát önkéntelenül is közelebb tartottam arcához. Vajon ezek a vonások – ezek a vonások *William Wilson vonásai voltak-e?*” (192.)⁵⁷ Az idézett részlet nagyon emlékeztet a Brzechwa holttestét feltáró falbontásos jelenet koreográfiájára. Ebben is a terek egymásba ágyazódása figyelhető meg, miközben az addig rejtett, nyirkos és pókhálók fedte sarokszóba a kripta és az átváltozás (vagy a megszállás) helyévé lényegül át. Így, e fordulaton keresztül csempészi vissza Grabiński a történetbe az addig hiányzó gótikus atmoszférát.

Fölfigyelhetünk ugyanakkor arra is, s ez újfent a lengyel szerző invenciózus írásmódjára vet fényt, hogy *A kancsalban* más Poe-allúziókon keresztül is konstruálódik a cselekménytér. A holttestet rejtő fal, illetve padló motívuma legalább három olyan novellát juttathat eszünkbe, melyeknek egyes szám első személyű elbeszélője egy névtelen gyilkos. *A fekete macskában* egy alkoholista férj falazza be indulatból megölt felesége holttestét a ház alagsorában, az *Egy hordó amontillado* főszereplője a kegyetlen bosszú részeként élve falazza be áldozatát egy föld alatti pincébe, *Az áruló szívben* pedig a szoba padlója rejtja a földarabolt hulla maradványait (egyébként Grabiński Poe-esszéjében mindhárom történetről említést tesz). *A kancsal* szerzője nem a föld alatt, hanem a lakás szintjén rejtja el a holttestet (mint *Az áruló szívben*), de nem a padló alá, hanem a fal mögé (mint a másik két novellában). Míg Poe-nál valóságos hullákról van szó, addig Grabiński történetében, a fent kifejtett okokból, ezt nem állíthatjuk teljes bizonyossággal. A kriminológiai olvasat elfogadása esetén megállapíthatjuk, hogy a külső, mások által is érzékelhetőként leírt, valójában azonban belső hangok vezetnek a tett lelepleződéshöz; *A kancsal* narrátora *ballani véli* a fal mögüli kaparázást, miként *Az áruló szív* a földarabolt öregember szívének dobogását.

A kancsal mint a lengyel William Wilson?

Nehéz ellenállni a kísértésnek, hogy a hasonmás-tematikát ne vetítsük ki az elemzés nyomán megfogalmazható konklúziókra is. *A kancsal* annyiban és abból a szempontból tartható a *William Wilson* hasonmásának, ha ezt a viszonyt nem pusztán szolgai imitációként vagy utánérzésben kimerülő áthelyezésként fogjuk fel, hanem egy olyan szövegközi párbeszédként, melynek kimenete egy, a pretextus elemeit alkotó módon új-strukturáló elbeszélés. Grabiński elemzett műve nem csak bizonyos közös motívumok jelenléte miatt hasonlít a Poe-éra (abban is), hanem sokkal inkább a hagyománykezelés módjában, abban, ahogyan szelektál, átvesz elemeket és azokat újszerű módon kombinálja. Úgy, ahogy tette ezt a *William Wilson* szerzője E. T. A. Hoffmann⁵⁸ és mások hasonmástörténeteivel, illetve általában véve számos más szépirodalmi, tudományos és publicisztikai alkotással.⁵⁹ Grabiński életművének másik poétikai jellegzetessége, amiben szintén rokonítható Poe-val, a variabilitásra való hajlam. Megfigyelhető nála, miként amerikai kollégájánál is, hogy ugyanazt a tematikát nem egy esetben többféleképpen is feldolgozta. A hasonmásmotívum például *A kancsalon* kívül legalább négy további történetben játszik kulcs-

szerepet. *A Problemat Czelawy* (A Czelawa-probléma) két különálló testben élő személyiség esetét dolgozza fel.⁶⁰ *A Cień Bafometa* (Bafomet árnyéka) című regényében két személyiség él egy testben. *A kancsal* – miként láthattuk – a kettő között foglal helyet. *A Czad* (Korom) című novella záró epizódjában egy visszataszító és félelmetes androgün lény egyesíti magában két korábban megismert szereplőt, egy vénember és egy fiatal lány testi és lelki vonásait. *A Willi nad morzem* (*Tengerparti villában*) címűben pedig a főhős – számára is megmagyarázhatatlan indítatásból – halott barátjának a mozdulatait és beszédmódját kezdi imitálni. A történet végén kiderül, hogy az illető gyilkosság áldozata lett, s ez a xenomímiának is nevezett tudatalatti szerepjáték bírja végül beismerő vallomásra a lelkiismeret-furdalástól gyötört tettest.

Lubomír Doležel írja idézett tanulmányában: „Egy téma akkor marad élő, ha képes új, esztétikailag hatékony variációkat generálni.” (10.) Azt hiszem, ugyanez elmondható egy írói életműről is. Poe azért is maradhatott élő nemcsak a lengyel, hanem a világ más nyelvű irodalmaiban is, mert Stefan Grabiński nagyra becsült kollégája műveitől ihletetten, azok egyes tematikus összetevőit és elbeszélő eljárásait kreatívan újrahasznosítva tudott „új, esztétikailag hatékony variációkat” létrehozni. *A kancsal* egyike ezen meggyőző példáknak. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- Hutnikiewicz, Arthur: *Twórczość literacka Stefana Grabińskiego (1887–1936)*, Toruń, Państwo-wo Wydawnictwo Naukowe, 1959.
- Lem, Stanisław: *Posłowie* = Grabiński, Stefan: *Niesamowite opowieści*, Kraków, 1975.
- Polisz, 1995, ősz, 32–37.
- Napkút, 2003/4. Online: http://www.napkut.hu/naput_2003/2003_03/053.htm – Letöltés dátuma: 2016. 1. 17.)
- U autora Demona ruchu. Wywiady własny „Wiadomości Literackich”*, Litteraria Copernicana, 2013/1, 265. A Grabińskival készült interjú eredetileg 1927-ben jelent meg (*Wiadomości Literackie*, 1927, 10. szám, 1. oldal).
- Rozmowa ze Stefanem Grabińskim*, Litteraria Copernicana, 2013/1, 275. Eredeti megjelenés: Świat Kobiety, 1931, 14. szám, 308, 313.
- Grabiński, Stefan: *Książę fantastów = Uő: Wichrowate linie (Utworky rozproszone)*, Jakub Knap szerk., Kraków, Agharta, 2012, 304–319.
- A novella címe szó szerinti fordításban *kancsal-ságot* jelent. Hogy akkor miért emlegetem mégis *A kancsal*-ként, arra az elemzésemből majd fény derül.
- Grabiński, Stefan: Škulavec, ford. Tomáš Horváth = Uő: *Šialená záhrada*, Bratislava, Európa, 2010, 131–144.
- Grabiński, Stefan: Šilhavý, ford. Libor Martinek = Uő: *V domě Sáry a jiné povídky*, Praha, VOLVOX GLOBATOR, 2012, 17–29.
- Grabiński, Stefan: *Zez*. Hivatkozott forrás: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/grabinski-na-wzgorzu-roz-zez>. Az online hozzáférhető, jegyzetekkel, szómagyarozatokkal is kiegészített szöveg a szerző novelláinak 1980-ban kiadott kötete alapján készült (*Nowele*, Kraków, Wydawnictwo Literackie). A novellára csupán oldalszámokkal hivatkozom.
- Az elbeszélő ezt is némi megvetéssel és gúnnyal jelenti ki róla: tipikus sznob sportrajongónak titulálja (3.).
- Ezért mondhatja a halálesetet elbeszélő szakasz elején: „Hirtelen hunyt el, erőszakos halállal, és közvetlenül én miattam.” (3.)
- Badowska, Katarzyna: *Sobowótórowość, bliźniaczość, podwójność – „ja” wobec „ja” w małych formach prozatorskich Stefana Grabińskiego*, Litteraria Copernicana, 2013/1, 105.
1. m. 104.
1. m. 104–105.
1. m. 104.
1. m. 107.
- Uo.
- Grudnik, Krzysztof: *Tożsamość katoptryczna w nowelistyce Stefana Grabińskiego*, Litteraria Copernicana, 2013/1, 78.
- Doležel, Lubomír: *Strukturální tematologie a sémantika možných světů: případ dvojníka*, Česká literatura, 1999/1, 1–13.
1. m. 8.
1. m. 9.
- Uo.
1. m. 10.
- Horváth, Tomáš: *Strašidelná fantastika a modernizmus: psychologické horory Stefana Grabińského = Ivana Taranenkova – Michal Jareš (szerk.): Strach a hrůza. Podoby hororového žánru*, Bratislava, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2011, 36.
- Uo.
- Martinek, Libor: *Borovice na skále – Stefan Grabiński = Grabiński, Stefan: V domě Sáry a jiné povídky*, Praha, VOLVOX GLOBATOR, 2012, 596.
- A Poe-novellát Pásztor Árpád fordításában idézem (Poe, Edgar Allan: *William Wilson = Uő: Az Usher-ház vége*, Szeged, Lazi Kiadó, 2008, 182–

- 203.). Az eredeti szögletes zárójelben idézem a *The Collected Tales and Poems of Edgar Allan Poe* (Wordsworth Editions, 2007) alapján. Mindkét szövegre csak oldalszámokkal hivatkozom.
- 30 „Halálom közeledik, és az árnyék, mely megelőzi, lelkemre borítja minden enyhet adó lepét.” (182.)
- 31 „A nemzetség, amelyből származom, minden időkben könnyen felhevülő vérenek és képzeletének adta tanúbizonyosságát; (...) S ahogy éveimmel előbbre haladtam, öröklött tulajdonságaim is velem együtt nőttek, barátaimat nyugtalanították, engem pedig sokszor meggyötörtetek. Fékezhetetlen szenvedélyek, makacs akaratosság önimádó rabja lettem.” (183.)
- 32 [„You have conquered, and I yield. Yet henceforward art thou also dead – dead to the world and its hopes. In me didst thou exist – and, in my death, see by this image, which is thine own, how utterly thou hast murdered thyself.” 165.]
- 33 Eco, Umberto: *Az értelmezés határai*, ford. Nádor Zsófia, Budapest, Európa, 2013, 320.
- 34 Poe a *Monsieur Valdemar kóresete tényszerű megvilágításban* című novellájában pont egy ilyen paradox megnyilatkozást visz színre. Lásd a műről adott elemzésemet (*Test, beszéd, iszonyat*). Kalligram, 2013/10, 87–96.)
- 35 Az ilyen olvasatoknak régi és tartós hagyománya van a Poe-recepcióban. Ezt követi a novella egyik magyar értelmezője is, aki a lacani pszichoanalízis és a dekonstrukció néhány kulcsfogalma és belátása felől olvassa, azaz allegorizálja a történetet. Szerinte Wilson azzal, hogy megöli a Másikat, „megöli a szimbolikus rend reprezentánsát, megsemmisíti szimbolikus jelölhetőségének (persze az ént uralni akaró) fel-tételét. Azaz, a romantika formakészlete szerint, a hasonmását, akitől elszakadni akar, s aki folyvást visszakényszeríti őt szubjektivitásának szimbolikus-nyelvi korlátaiba. De ugyanolyan nevű alteregójának megölésével persze (...) önmagát (függetlenségre vágyó szubjektumát) is megsemmisíti.” Eisemann György: Poe-tica = Uő: *A folytatódó romantika*, h. n., Orpheusz Kiadó, 40.
- 36 „Ebben az elbeszélésben William Wilsonnak hívom magam – olyan nevet választottam, amely nem sokban tér el valódi nevemtől.” (187.)
- 37 „Mit mondhatnék róla? Mit szól a sötét lelki- ismeret, / Ez a kísértet, utamon?” 182. [„What say of it? what say (of) CONSCIENCE grim, That spectre in my path? 151.]
- 38 „Wilson elutasítja hasonmásának tanácsait, amivel saját maga erkölcsi halálát idézi elő” – fogalmaz Patrick Labriola: *Edgar Allan Poe and E. T. A. Hoffmann: The Double in „William Wilson” and „The Devil’s Elixirs”*, *The International Fiction Review*, 2002/1–2. Online: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/ifr/article/view/7718/8775> (Letöltés dátuma: 2016. 1. 16.)
- 39 „Ez az ájtatos arcú, áhítattal telt szent ember sugárzó papi öltönyében, gondosan hajporozott, merev és tekintélyes parókával fején, ez ugyanaz az ember, aki savanyú képpel, foltos ruhában, kezében botot suhogtatva drákói szigorral büntet bennünket? Ó, rettenetes paradoxon, megfoghatatlan rejtély!” (184.)
- 40 [„above a very low whisper” 155.]
- 41 A novella angol fordítása a világhálón is elérhető: <http://weirdfictionreview.com/2012/07/strabismus/>.
- 42 Grabiński, Stefan: Šilhavý... 28.
- 43 Grabiński, Stefan: Škulavec... 143.
- 44 A novella lélektani indíttatású interpretációs hagyományáról Tracy Ware ad jó összefoglalást: *The Two Stories of „William Wilson”*, *Studies in Short Fiction*, 1989/1, 43–48. Újabb, a recepció vonatkozó megállapításaival kritikusán számot vető ilyen szempontú elemzés: Moores, D. J.: „Oh Gigantic Paradox:” *Poe’s „William Wilson” and the Jungian Self*, *Edgar Allan Poe Review*, 2006/1, 31–48.
- 45 Schöpp, Joseph C.: „Vast Forms That Move Fantastically”: *Poe, Freud, and Uncanny*, *Poe Studies/Dark Romanticism*, 2006/1–2, 50.
- 46 Thompson, Gary Richard: *Poe’s Fiction: Romantic Irony in the Gothic Tales*, Madison, University of Wisconsin Press, 1973, 167.
- 47 Todorov, Tzvetan: *Bevezetés a fantasztikus irodalomba*, ford. Gelléri Gábor, Budapest, Napvilág Kiadó, 2002, 63–64.
- 48 Langmade, Lynn: *The Wilson Duplex: Corporatism and the Problem of Singleton Reading in Poe’s „William Wilson” (or, Why Can’t You See Twins?)*, *Poe Studies*, 2012/1, 5–39.
- 49 „Wilson a legtávolabbról sem volt rokonságban a családdal. De ha testvérek lettünk volna, akkor csak ikerestvérek lehetünk...” (188.)
- 50 Tanulmányát két olyan megtörtént eset ismertetésével kezdi, amelyek egymás létéről mit sem tudó, születésüktől fogva külön családoknál nevelkedett ikerpárok váratlan és szinte csodaszámba menő egymásra találásáról szólnak.
- 51 Todorov, Tzvetan: *Bevezetés a fantasztikus irodalomba*. . . 63.
- 52 I. m. 64.
- 53 Żuławski, Stanisław: *Nowe przestrzenie grozy u naśladowców Grabińskiego*, *Biuletyn Carpe Noctem*, 2012/1, 21.
- 54 Krzyżinska-Nawrocka, Eliza: *Granice Grabińskiego*, *Biuletyn Carpe Noctem*, 2012/1, 17. A horizontális és vertikális térképzés részben hasonló szemiotikájára mutat rá Poe novelláiban Miriam Fernández-Santiago: *Edgar Allan Poe’s Narrative Use of Literary Doubling = Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2013/1, 76–78.
- 55 Az 1800-as években játszódik, amit abból tudunk, hogy William Wilson és hasonmása 1809. január 19-én született – akárcsak Edgar Allan Poe.
- 56 Erről lásd: Perry, Dennis R. – Sederholm, Carl H.: *„The House of Usher” and the American Gothic*, New York, Palgrave Maxmillan, 2009.
- 57 Az eredetiben hiányzik a kiemelés: [„Where these – these the lineaments of William Wilson?” 158.]
- 58 Labriola, Patrick: *Edgar Allan Poe and E. T. A. Hoffmann: The Double in „William Wilson” and „The Devil’s Elixirs”*. *The International Fiction Review*, 2002/1–2. Online: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/ifr/article/view/7718/8775> (letöltés dátuma: 2016. 1. 16.)
- 59 Arról, hogy E. A. Poe írásmódjának szerzői identitásról és eredetiségről alkotott elképzeléseinek mennyire fontos összetevőjét képezte az idegen szövegforrásokkal való manipuláció (átvétele, részleges kitérés, parafrázis, kivonat, átírás, rekontextualizálás), Stephen Rachman tanulmányában olvashatunk érdekes eszmefuttatást: „Es läst sich nicht schreiben”: *Plagiarism and The Man of the Crowd = Shawn Rosenheim – Stephen Rachman (szerk.): The American Face of Edgar Allan Poe*, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, 1995, 49–91.
- 60 Grabiński saját bevallása szerint a novella írása idején nem ismerte, nem ismerhette R. L. Stevenson vonatkozó, témájában és problémafelvetésében rokon regényét. Véleményét idézi: Mazurkiewicz, Adam: *Nowelistyka Stefana Grabińskiego wobec tradycji grozy*, *Litteraria Copernicana*, 2013/1, 48. ■

Benyovszky Krisztián (1975): irodalomtörténész, kritikus, a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének oktatója. Legutóbbi kötete a Kalligramnál: *Fosztogatás. Móricz-elemzések* (2010). Új kötete *A Morgue utcától a Baker Streetig – és tovább* címmel idén ősszel jelenik meg.

KÉPEK ÁLTAL

a kortárs képzőművészet és a mediálisan megtermelt idegenség beszélő viszonyáról

(NEM) FÉLNI

A napjainkat olyannyira jellemző információs verseny közepette finoman szólva is konjunktúráját éli a „migránstéma” (anak minden toposzával és eposzi kellékével együtt), internetszerte és az ún. valós térben egyaránt, a közbeszéd egyre inkább uniformizálódó fórumairól nem is beszélve – határokon (anyaországon, Lajtán, Óperencián) innen és túl, gyors tempóban és mégis alig észrevehetően alakítva-torzítva, keresztül-kasul szöve (drága anya)nyelvünket, észlelésünket, a világra való rálátásunk kereteit, mikéntjét. A polgár (újmagyarul: az ember) lassan, de biztosan kezdi megszokni (vö. a béka és a fokozatosan forrósodó langyos víz esete), hogy digitális protéziseink révén inflacioner módon (magyarán nonstop) zúdulnak ránk a fullhádé minőségű képsorok hón szeretett lebensraumunk, az Európai Unió Erőd határait és integritását „fenyegető” tényezők (menedékkérők; muszlimok; migránsok; mindenkori másíkok stb.) invazív viselkedéséről, legjobb esetben is vulgárhuntingtonista tézisekké laposítva ezt a rendkívül szerteágazó (humanitárius, geopolitikai, gazdasági, ökológiai és nem utolsó sorban médiaipari) probléma- és tünetegyüttest.

A pozsonyi Kunsthalle *Félelem az ismeretlentől* című kiállítása erre az égetően aktuális jelenséghalmazra kívánt rávilágítani kortárs képzőművészeti pozíciók szerepeltetésével, azzal a merész, ám kétségkívül dicséretes szándékkal, hogy bemutassa, mennyiben képes a képzőművészet a problémakört – nyilvánva-

lón a média által kínált szokványos narratívákon kívül helyezkedve, illetve azokkal szemben – egy más fénytörésben, higgadt és revelatív módon láttatni, (re)kontextualizálni, akár kritikai vizsgálat tárgyává is tenni.

A tárlat igazi tétje mintha a következő lenne: szembefordulni a nyilvánosságot özönvízszerűen elárasztó hagyományos képekkel, és egyfajta eredendő bizalmatlansággal kezelni a világhálón, a tömegmédiá csatornáin és a közbeszédben sorjázó képi tartalmak gamadáját. Ami a legtöbb munkában tetten érhető, az éppen a folytonos éberség, a klasszikus képekkel (és „képhasználatokkal”) szembeni kritikai reflexió és távolságtartás igénye, a képeket előállító, terjesztő és fogyasztó szubjektumok felelősségének problematizálása, tudatos előtérbe helyezése. Az, amivel szemben a művek többsége meghatározza magát, nyilvánvalóan a nap mint nap hatalmas mennyiségben újratermelt spektákulum – illetve a média véráramában keringő, zsigeri indulatainkra apelláló, pusztá látványanyaggá sűrített, a mediális nyilvánosság infotainment-szerű világába való betagozódottságuk révén már-elevenmanipulatív képsorok kommersz érdekek mentén mozgatott univerzuma.

Számos bemutatásra került pozíció a konvencionális képzőművészeti praxisok és az aktivizmus határmezsgyéjén mozog – nem egy esetben részvételiségre építő, projektalapú kezdeményezésről (vagy annak dokumentációjáról) van szó, amely a hagyományos

képeket (fotókat, videókat) kellő távolságból, reflektálva, adott esetben nyersanyagként, kulisszaként, további kritikai vizsgálatok terepeként tárja elénk. A legtöbb munka esetében érezhető a szándék, hogy a bemutatandó problémászeletek semmi esetre sem kvázi vitrinbe zárva, rögzített exponátumokként, reflektálatlan hatalmi pozícióból szemlélve jelenjenek meg. Ugyanakkor akadnak kimondottan szenzibilizáló kísérletnek mondható munkák is (a legmarkánsabb példa erre a cseh **Lukáš Houdek** konténera, melynek zsúfolt és sötét belsejében pár pillanatra egy menekültekkel teli, klauszrofób térben találhatjuk magunkat). Az alábbiakban felvillantunk néhány izgalmasabb, releváns(nak vélt) és/vagy kiemelésre érdemes pozíciót a huszonkét, zömmel közép- és kelet-közép-európai művész (és művészcsoport) mintegy negyven alkotásából, melyek **Lenka Kukurová** kuratori koncepciója alapján álltak össze egy anyaggá.

Elsőre **Artur Żmijewski** videójába botlunk: egy modellértékű kísérlet dokumentációját látjuk, melynek alapszabályait, keretrendszerét maga a művész szabta meg. Egy elhagyatott gyárhelyiségben (valahol Lengyelországban) négy, egyenként háromfős frakció kezd a megadások szerint működni: egy idős, elkötelezetten katolikus hölgyekből álló csoport, a zsidó fiatalok közösségének képviselői, baloldali aktivisták klubja, valamint egy szélsőjobboldali fiatalokat tömörítő szervezet tagjai. Első körben mindegyik csoport megtervezi saját szimbólumvilágát, lógóját, jelmondatát, valószínű hazi oltárokat hozva létre. A következő felvonásban a háromfős alakulatok engedélyt kapnak arra, hogy belátásuk szerint szabadon átalakíthassák (re-

tusálhassák) a másik három „szentély” bármelyikét. A kezdeti spontán eszmecsere és párbeszédkísérletek fokozatosan kudarcba fulladnak – a képromboló gesztusok és viszontgesztusok (retusálások, kivágások, átrajzolások és -ragasztások) egyre inkább a káros felé sodorják a felek közt fennállt kezdeti entrópiát. Az egymás mellett sarjadó (sőt egymást is tápláló, gerjesztő) párhuzamos radikalizálódásokat látva elsősorban egy olyasmi tanulság kínálja magát, hogy éppen a közösségek által létrehozott képi szignatúrák, az önreprezentációk szimbólumvilágainak kizárólagossága, apodiktikus, kvázi-szakrális és totem-jellege az, ami ellehetetleníti a valódi párbeszéd és horizont-összeolvadás kialakulását.

Akad néhány meglepően gyenge és tét nélküli alkotás is, amely némileg kilóg az amúgy jórészt igen erős és átgondolt munkák sorából. Így például **Katerina Šedá 2016** című installációja, amely több tucat pólyaszerűvé alakított, rikító narancssárga gyermek mentőmellény szorosan egymás mellé rendezett kollekcója. A mű szimbolikája eléggé könnyen, már-már plakatív módon adja meg magát az értelmezésnek. Amúgy kifejezetten meglepő, hogy Šedá, aki rendszerint tudatosan nem fétistárgyakat, artefaktumokat hoz létre, hanem inkább új kommunikációs formákat és tereket, szociális kapcsolatokat és szinapszisokat termel és alakít, eseményeket generál (majd dokumentál), ezúttal egy szomorúan aktuális, megrázó, ugyanakkor – horribile dictu – csinosra arranzsált, látványos és kimondottan szép műtárgyegyüttest hozott létre. Íme a kollektív borzalom sikkos, mutatós, finomra retusált, már-már Instagramra kínálkozó mementója.

Artur Żmijewski (PL), *Ők* (2007), videó, 26'30", a szerző és a Peter Kilchmann Galéria gyűjteményéből

Kateřina Šedá (CZ), 2016 (2016), installáció

Šedá művének szomszédságában egy hangsúlyosan nem művészi gesztus, egy járulékos, kurátori intervenció kapott helyet. Egy méretes molinón Európa úthálózata látható, a hátoldalán levő felületen pedig egy videoanimáció fut körbe: a kontinens országai és államalakulatai az ókortól egészen napjainkig – folyton változó határok és területsíkok, enklávék és exklávék véget nem érő rajzása. Maga az elgondolás (a tranzitrendszer, az úthálózat idegrendszereszerű dúc- és vonalrengetege – valamint a territóriumok színfoltjainak szembeállításai) érdekes és izgalmas kontrasztot eredményez. Összességében viszont mégiscsak egy durván anakronisztikus modelltől van szó, hiszen a homogén satírozású színmezők évszázadokon át mocorgó patchworkje azt sugallhatja, hogy az „államot”, illetve azt, amit ma államnak nevezünk („institutionalized territorial state”, Theodor Meyer után), egy eleve adott, már az ókorban is rögzítettnek vélt kategóriának, egy-fajta abszolútumnak feltételezzük.

Aztán ott vannak persze a kötelező körök – a társadalomkritikus képzőművészet nemzetközileg jegyzett szupersztárja, **Dan Perjovschi** pár vonalból összeálló vizuális epigrammái (ez esetben nem falfirkák, merthogy a tömény szatírával teli rajzok picit alibisztikus, bár nyilván költséghatékony módon, fehér fóliákra nyomtatva lettek a falra ragasztva), vagy

Dan Perjovschi (RO), *For the moment* sorozat (2015), rajz, print

éppen **Tomáš Rafa** hosszúra eresztett, lassú sodrású, szinte vágatlan video-híradása a lipcsei izlámellenes Pegida-tüntetésről, valamint a röszkei határátkelő szögesdrótfalán túlrekedt menekülttömegeket, illetve az „ostromállapotként” tálalt eseményeket mutató pillanatsfelvételei. A torokszorogató, a nyomort és a totális létbizonytalanságot látványként, esztétikumként artikuláló, zsigeri érzelmeinkre apelláló képsorok kvázi-pornográf jellegét azzal kívánta ellensúlyozni a kurátor, hogy a fotók mellé egy-egy cetlit akaszthatunk saját képaláírás-javaslatunkkal – így aztán fokozatosan gyűlnek a felhasználói hozzászólások színes papírkái, akár csak egy webes fotóriport alatt az anonim kommentárok: íme, így kell egy problematikus művet fazonra szabni, a fullhádé látványpornót érzékeny, angazsált, participatív projektté átpofozni.

A kooperatív, hagyományos alkotói praxisok és az aktivizmus határán egyensúlyozó kezdeményezések közül leginkább **Tobias Zielony** „alkotását” emelném ki: valójában egy újságról van szó, amelyet a művész néhány Afrikából és a Közel-Keletről Európába menekült személlyel közösen adott ki. A minimalista küllemű, ugyanakkor nagyon is igényesen megtervezett lap – a főszerkesztő szerepébe bújta Zielony fotói mellett – a menekültek cikkeit, személyes reflexióit, egymással lefolytatott beszélgetéseit tartalmazza. Zielonyéhoz hasonló vállalkozás a cseh **Eliška Vrbová** projektje is.

Tomáš Rafa (SK), *Cím nélkül / Címmel* (2015), fotógráfiasorozat

Anna Witt (AT), *Sétálni falakon át* (2015), multimédiális installáció

A művész – az általa kiadott kis költségvetésű, fénymásolt „menekültújság” mellett – egy saját terepgyakorlat eredményeit is rögzíti. Utcai járókelőket kérdez a „migránshelyzet” kapcsán – a részben megmosolyogtató, részben vérfagyasztó válaszokat a művész egyenként megismételve az arcunkba visszahangozza, minden egyes választ más hangszínnel, külön-külön átélve, látszólag azonosulva azokkal – miközben a vélemények szinte mindegyike érezhetően a mi-ők el-lentéppár mentén épül fel.

Anna Witt videoinstallációjában egy, a közelmúltban Németországba menekült szír fiatalember és egy több évtizede az NDK-ból nyugatra szökött német hölgy meséli egymásnak meghurcoltatásának történetét, a földrajzi környezet, a határátkelések, a kiszolgáltatottság és az államapparátus jelentette akadályokkal folytatott küzdelméről vallva. Mindezt egy lipcsei szálloda személytelen tereiben, párbeszédszerűen, egymást kérdező és szerepeltetve (vagy narrálva), helyenként a pszichodráma eszköztárával. A két darab monitor felületén összeálló történet- és emlékfragmentumok képileg rendkívül visszafogott, purista módon jelennek meg: a páros rekonstrukció és traumafeldolgozás képeit rideg dokumentarista módon, rögzített kameraállásból látjuk. A háború és a borzalom (önkéntelenül is exotikumká dermedő) képei eközben, mintegy kulisszaként, egy elsőre nehezen áttekinthető paravánegyüttes felületein kaptak helyet, melyek anyagát a két alany közösen válogatta össze különféle újságok és magazinok tudósításaiból.

A cseh **Nová Večnost** csoport *Štěstí je volba – A boldogság választás kérdése* című objektje az auschwitzi koncentrációs láger hírhedt bejárati kapujának parafrázisa, majdnem hű mása (csupán a kapu feletti felirat különbözik az eredetitől). A kapitalizmus *happiness is choice* vezérszlogenje az egyre nagyobb méreteket öltő és az élet egyre több szférájában elharapózó kizsákmányoló logika mellett és a globálissá duzzadt humanitárius krízisek közepette szinte ugyanannyira per-

Birgit Rüberg (DE), *Út a fény felé* (2011-2012), multimédiális installáció

verz módon torz és üres frázissá silányul, mint a modernizmus *Arbeit macht frei* imperatívuszának végletekig álságos szerepeltetése a haláltábor kerítésrácsán. Hasonló kicsengése van **Birgit Rüberg** munkájának (*Reise ins Licht / Út a fény felé*), bár ennek szimbolikus üzenete sokkal nyersebben, húsba vágóbban fogalmazódik meg. Egy provizórikus jellegű fóliasátor terében gyermektestekre szabott, viharvert mentőmelvények lógnak, mint afféle szedett-vedett vásári kellékek. Csakhogy Katerina Šedá steril műtárgykollekcijával ellentétben mindegyikük használt példány – Leszbosz szigetén partra sodródott, hús-vér emberek

Nová Večnost / Új örökkévalóság ETERNITY (CZ), (Pavel Karous, Helens Sequens, Adam Stanko), *A boldogság választás kérdése* (2016), objekt

Mario Chromý (SK), *Menetelő család* (2012), objekt, Milan Dobňák gyűjteményéből

(gyermek) által hátrahagyott leletek, reliktumok. A mellénykék felületét hímzett mondatok „díszítik” – közismert, citátumgyanus szentenciák, hangzatos szalóigék és közmondások, melyek kényelmi pozícióból megfogalmazott bölcsességei a történetek kontextusában filléres frázisokká fakulnak.

Mario Chromý rendkívüli metaforikus erővel bíró installációja (*Rodina na pochode / Menetelő család*) egy bizarr, polipszerű, fej és törzs nélküli képződmény. A menetelő (és/vagy rugdalózó) lábak, bakancsok, tornacsukák és túsarkú cipők alkotta, gömbölydeden görögő, arctalan alakzat, mintegy hólabdaként a legkülönbélebb aktörököt képes magába szippantani: a radikális fasiszta kemény magtól kezdve a keresztény-konzervatív értékrendért aggódó „jóhiszemű”, „polgári” tünnetőig. A csápos-ostoros test innen is, onnan is egy térbelivé terjesztett horogkereszt-konglomerátumnak tűnik, s mint ilyen, szépen szemlélteti, hogy a militáns, átpolitizált, vulgárideológiákkal terhelt nyelv normarendszere révén a különféle egyéni indulatok

reflektálatlan, emésztetlen felhalmozódása a csoportos agresszió falanxszerűen zárt és expanzív alakzataivá nőheti ki magát. Mindezt úgy, hogy nem egy aktív centrum irányít és radikalizál, hanem a vezérideológia által uralt diskurzív tér saját szerkezetéből fakadóan képes a növekedésére, önmaga megszervezésére, reprodukálására.

Pavína Fichta-Čierna projektjében (amely egy szociológusok és pszichológusok bevonásával készült te-repmunka eredménye) a bőszi menekülttábor újra-létesítésének apropóján helyi lakosokat kérdeztek a menedékkérőkhöz való viszonyukról, fenntartásaikról. A rögzített válaszadásokhoz további két hang-nyag párosul, melyekben az interjúalanyok jórészt a pszichodráma eszközeivel próbálnak kapásból meg-fogalmazott meggyőződéseikre és rutinszerű, olykor pusztá beidegződések által irányított válaszaikra reflektálni. Az egymásra rétegződő hangszavok bizonyos időközönként értelmezhetetlenül kusza, kakofon su-sogássá sűrűsödnek. A falon eközben egy közvéle-mény-kutatás szövegszerűsített eredményeit olvashat-juk (a megkérdezettek véleménye az ország menekült-politikájáról, a be- és elfogadás feltételeiről, mikéntjé-ről): rendre ugyanaz a válasz három-három különbö-ző megfogalmazásban (más-más módon artikulálva, torzítva) – néhány határozószót variálva, illetve a szö-vegtettek szintaxisában rejlő manipulatív lehetőségek-vel játszódva (van úgy, hogy egy kérdés a megelő-ző kérdés új köntösben való meg- vagy átfogalmazá-sa). Az első látásra-hallásra befogadhatatlan mennyi-ségű, logikai buktatókkal és ellentmondásokkal teli információhalmaz, no meg a kérdések és válaszok tu-datos, szándékosan bonyolított permutációja a min-dennapjainkat jellemző képözön és információs túl-kínálat társadalmi tüneteit, illetve a mindebben rejlő veszélyforrásokat tematizálja.

Oto Hudec (SK), *Egy nappal a légitámadás után* (2013-2016), rajz

Oto Hudec (SK), *Táj* (2016), installáció

A tömegmédiainformáció-tengerében és a reálpolitikai kompromisszumok talaján elsikkadó felelősségtudatról, illetve a közkeletű mítoszok mögött meghúzódó partikuláris érdekekről beszélgethető **Oto Hudec** intervenciója is: a white cube-szerű steril tér hófehér falára vasalt szürkésfekete képsorozat a szlovák fegyvergyártás hall of fame-jét (vagy éppen szégyenfalát) tárja elénk – több más kelendő fegyvertípus közt az *Agát* nevű kazettás löszert ábrázolva, melyet Szlovákia egészen a közelmúltig nagyobb mennyiségben exportált a Közel-Keletre, jórészt Szaúd-Arábiába. A gesztus nyilvánvalóan azzal a kényelmes mítosszal igyekszik leszámolni, miszerint a közel-keleti háborús konfliktusok bonyolult szövevénye a „nyugati” nagyhatalmak ügye, Szlovákiát pedig, mint afféle félperiferikus, a fejlett gazdaságok szorításában levő apró országot, nem terheli semminemű felelősség (érdemes tán megjegyeznünk, hogy ezen tények éppen a kiállítás ideje alatt kaptak a sajtóban is az eddigiekhez képest jóval nagyobb nyilvánosságot).

Hudec másik munkájának középpontjában – „menetirányban” ez lenne a kiállítás utolsó darabja, adott esetben szó szerint zsákutcászerű vége – nem is annyira a (szűkebb értelemben vett) műalkotás áll, mint

inkább a műhöz való hozzáférés exkluzivitása, bizonytalan és problematikus volta. A tulajdonképpeni műtárgyhoz (értsd: az élményhez, a megtermelt kulturális javakhoz) ugyanis egy magas, zárt cölöpkerítésen át vezet az út, melynek ajtaja egy előre megadott algoritmus szerint nyílik (vagy éppen zárul be, akár napokra is), mégpedig teljességgel véletlenszerűen, a látogató számára sem ismert kritériumok mentén, melyeket a művész a kiállítást megelőzően rögzített. Így aztán tényleg mintha a vak véletlenre lenne bízva, hogy megadatik-e a hozzáférés lehetősége (kétszer néztük meg a tárlatot: először gond nélkül sikerült átjutni, másodjára viszont nem jártunk szerencsével – hiába kéreltük a mediátor lányt, az sehogysem volt hajlandó elárulni, mégis mi volt a kód, ami aznap arról döntött, hogy kívül rekedtünk a kerítésen). ■ ■ ■

■ **Csanda Máté** (1986): művészettörténész, művészeti író, kurátor, a Düsseldorf-i Képzőművészeti Akadémia és a Bécsi Egyetem abszolvense. Elsősorban a köztéri művészet érdekli, illetve képzőművészet és köztériség, művészet és politikum kapcsolatrendszer és egymásra utaltsága. Pozsonyban él.

Strach z neznámeho (Félelem az ismeretlentől) – Kunsthalle, Pozsony, 2016. március 18. – július 31.

Marad a rozsdafarkú

A legutóbbi, 2002-es verseskötete, *A megfelelő nap* óta csak még inkább kiszélesedett Oravecz Imre öregkori lírájának visszafogott látványvilága, a puritán nyelviségű költeményekben megragadott élet- vagy léthelyzet kopár alaptapasztalata. Mondhatni, már csak a madarak maradtak neki Szajlán, például a *Tavaszi* című költeményben megemlégett, „fájó, szomorkás” énekű rozsdafarkú – mint Bodor Ádám *Verhovina madarai* című regényének legvégén (amelynek utolsó mondata: „Megjötték a rozsdafarkúak”). Immár műnemi párhuzammal, a Tandori-féle elvárásolt madárbirodalom lírai helyzetértékelései helyett itt, a *Madárnapló* ciklust magában foglaló *Távozó fa* című kötetben, a madarakat megfigyelő, bennük sajátos vigaszra lelő, öreg és magányos férfi szikár ünnepélyességű búcsúverseit olvassuk: a beszélő egyrészt elbúcsúzik az élettől, másrészt elválik jóval fiatalabb társától, harmadrészt pedig elszakad apró gyerekeitől. A tar szerkezetű létlátülethez megfelelő költői nyelvet találni: jókora nyelvi feladat.

Ez a költői nyelv nem szóképekből épül (mint például az öregedő Juhász Ferenc barokkos pompájában), hanem mondat- és gondolatalkazatokból, fesszes nyelvi rítusokból, amelyek közül a leggyakoribbak: a rámutatás, a felsorolás, az ismétlés és a nyomatékosítás. Ebbe a költői nyelvbe még az alkalmi esetlegességek, stiláris törések is beleférnek, például az olyan – szépirodalmi közegben óhatatlanul fülsértő – szavak, mint a „pozitív” (*Action gratuite*), a „dominál” (*A látvány dicsérete*) vagy a „produkálják” (*Újdonságok*). A nyelvi műveletek során Oravecz Szajlája újra felkerül (pontosabban nyomatékosan újrajelzi, hogy már jó ideje felkerült) a magyar olvasók szépirodalmi térképén Tolnai Ottó Magyarakanizsája és Nádas Péter Gomboszege mellé. A nógrádi tájék, a magára maradt férfi „más lett volna az öregség” sóha-

Oravecz Imre: *Távozó fa*
Versek 2005–2014
Magvető, Budapest, 2015

ját kihangsúlyozó akusztikai tér: kiváló terepévé lesz az öregedés, a természet, a tél és az alkony szorosan összekapcsolódó toposzainak (mint a *Tölgyek alatt* Arany Jánosánál).

A költemények poétikai dísztelensége, olykori esetlenségei nyomán felmerül a kérdés: vajon mi volna itt a vers minimuma? A válasz persze minden egyes esetben, minden egyes költemény esetében más. Van, amikor Oravecz pusztán a címmel megemeli a nagyon egyszerű vershelyzetet – például az apa és kisfia egyik hétköznapi beszélgetését közlő *Bizalomban*. Van, hogy konok részletezéssel készíti elő a torokszorító leütést – mint az *Egy látóhatási nap felidézésében* az elkülönített záró sort: „...kisfiam, aznap megint segítettél élni”. Van, hogy bátran vállalja a szentimentalizmust, a közhelyességet – például az egyetlenegy sorból álló *Csillagban*: „Szeretete csillag magányom éjszakájában.” Van, hogy jól működő rendszert fejleszt az egyhangú felsorolásból – például a *Ne-lista* vagy *Milyen lesz?* című darabokban. És

van, hogy nagyon egyszerű szerkezetű nyelvi játékok, egyfajta elmúlás-játékok folytat – például a *Távlatban*: „Pár év előtti fényképeket nézegetek (...) lehet, / hogy ha majd meghaltam, / azaz vigasztalódom...”; vagy az *Esélyben*: „Megfeledkeztem róla, / hogy feltettem főni a kutyák ételét (...) jó esélyem volt rá, / hogy azoknak a gázrobbanásban életüket veszített / magányos öregeknek a sorsára jutok, / kik a hírekben szerepelnek”. De van úgy is, hogy az adott szöveget az öregedés (mint elfogadandó testi-lelki folyamat) egyik járulékos mozzanatából fakadó nézőpontváltás teszi versszerűvé – például az *Olvasás* vagy a *Téli öröm* című darabokban, az előbbiben az olvasási szokás kényszerű megváltozása („...valaha nem tudtam este úgy elaludni, / hogy ne olvassak előtte az ágyban [...] most nem tudok úgy olvasni, / hogy el ne aludjak”), az utóbbiban a fűtés-sel való ügyeskedés kettőssége (takarékoskodás = fázás) kapcsán.

Oravecznél, mint mindig, úgy most is a személyesség és annak (mint nem talált, hanem eleve adott tárgynak) megtisztítása vezet a hosszúságuktól független nagyszabású versek nyelviszémleleti erejéhez. És míg például egykor az *1972. szeptember* című kötetben a szerelemhiány hangos szenvedélyét csodálhattuk, addig itt a társatlan öregség csendes tapasztalatának leghétköznapiabb részleteibe nyerünk bepillantást. Hiszen a halálközelség vagy inkább halálközéltetés nézőpontjából jókora hangsúlyt és élességet kapnak még a legapróbb jelentéktelenségek is: „Utoljára álmodsz, utoljára kelsz fel, / utoljára lépsz ki az udvarra (...) már minden év, nap, óra az utolsó” (*Utoljára*); vagy: „Kimostam a kutyák és a macska etetőedényét, / dolgoztam készülő regényemen, / lenyírtam az udvaron a félt kiégett füvet (...) mintha mindent utoljára csináltam volna” (*Jó nap*). A kifejezés akár sutaságig menő esetlegességeit azonban bőven igazolja a kifejezendő fájdalom léptéke. Amennyiben a jól ki nem fejezhető fájdalom gyakran csakis a rossz kifejezésekben képes mégiscsak valahogyan – dadogva, ügyetlenül, megejtően – kifejeződni. A fájdalom fontosabb fájdalom kifejezésénél – és erre csakis a fájdalom kifejezé-

sének sutaságai, bántó kihegyeződései képesek rámutatni.

Az olvasó ízlését vagy jóérzését teszi próbára a kötet egészéhez méltó nyelvi-szemléleti egyszerűséggel megfogalmazott, ámde egyúttal indulatos, ítélkező gesztusok. Például a *Tájékozódás* profetikus léptékességében: „...ha tudni akarom, / hogy jelen van-e még a Gonosz a világban, / csak embertársaim arcára nézek”. Vagy éppen megütközhetünk a fiúgyerekek iránti érzéseket a feleség, egyáltalán a másik nem iránti érzések fölébe helyező, már-már a vérségi férfisövetség felsőbbrendűség-tudatáig erősödő retorikán a *Szezelem* és a *Társ* című rövidke versekben – amelyek közül az utóbbi éppenséggel a szöges ellentétét állítja *A megfelelő nap* történetesen ugyanezt a címet viselő költeményének. Tehát a *Társ* egyfelől (a 2002-es kötetből): „Öregségemre megértem, / hogy van kivel megosztanom ételem, ágyam, magányom”; és a *Társ* másfelől (a 2015-ös kötetből): „Egész életemben kerestem, / és a fiámban találtam meg, // lehet, hogy egy nő, egy idegen nem is lehet.” A *Matyi* című ciklusba került versekben szóval meg legnyersebben a fiatal feleségétől elhagyott és kisfiától megfosztott öreg férfi panasza, amely ugyanakkor nem mentes a felháborodásában vagy kínjában vádaskodó, személyes sérelmeit kicsinyesen felhánytorgató, sebzett lélek – morálisan kétes voltával együtt is érvényes – szólamaitól. De ez nem feltétlenül baj. Hiszen, tudjuk jól, ilyen az ember, ilyenek vagyunk mindnyájan, ilyen sérülékenyek és kisszerűek. Ilyen *tud lenni* a saját egyszemélyes fájalmába szerelmesedett, vérig, sőt zsigerig sértett én (mint az egykori, nagyon más hőfokon beszélő *1972. szeptember* úgymond lírai hőse). Vagy mondjuk a *State of affairs* című, fákát tolvajló cigányemberekről szóló, kényes témájú és logikájú angol nyelvű költeményt (végkövetkeztetése: „I cannot resent this publicly without being labelled racist”) is nehezen tudnám elképzelni magyar nyelven.

És ha nem valamiféle függelékként érzékeljük az angolul írt verseket tartalmazó utolsó versciklust, akkor eképpen írhatnánk le a kötet szerkezeti ívének fokozatait: az öreg és magányos lírai személy belső-külső világát

leíró első három ciklus (*Téli éjszaka; Helyreállítás; Távozó fa*) után áll a feleségét és vele együtt gyermekét elvesztő férfi panaszciklusa (*Matyi*), amelyre következik a madárversek ciklusa (*Madárnapló*), benne az emberek világát meghatározó fájdalom körén túli természeti világ, annak vigasztaló látványa (például a párját a halálból visszanevelő sárgarigóé a *Baleset* című darabban). Az elidegenedett emberi világon túli madárvilág idegenségén túl nyílik a másik nyelv idegensége a záró ciklusban (*December, morning*). És hogy miért kell idegen nyelven szólnia az idegenség tapasztalatának? Talán egyfelől azért, hogy minél erősebben érzékeljük, hogy sem a versek beszélője, sem az ő néhány felmenője, sem a fia nem tudtak berendezkedni az amerikai kultúrában (ahogyan az *End of the dream* című költeményben olvashatjuk). Másfelől meg az angol nyelv idegenségének tapasztalata mintegy mesterségesen jelzi, sőt fokozza a lé-

tezés idegenségének irodalmilag kiélésíthető alaptapasztalatát – tömör fogalmazással a *Challenge* című versben: „Living makes me feel lonely, / living and writing make me feel more lonely, / living and writing in English in Hungary / make me feel the most lonely / but I cannot resist the challenge.”

A kötet legelső és legutolsó verseinek (*Alkony – The ultimate reason*) keretlátványa: az alkonyi fények és árnyak összjátéka, a tájban megmutatóköző közelségek és távolságok finomszerkezete. Csakis a természetben lehet otthonra, megnyugvásra a *Távozó fa* veszteségekkel, csalódásokkal, fájalmakkal és sértettségekkel terhelt „távozó fája”. ■ ■ ■

■ **Bazsányi Sándor:** irodalomkritikus. A PPKE BTK Művészettudományi Intézetének munkatársa. Legutóbbi kötete a Kalligramnál: „Ez tréfa?” *Kosztolányi Dezső Esti Kornéljáról* (2015).

SZABÓ LOVAS EMŐKE

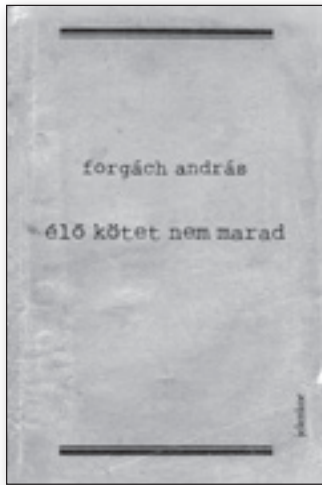
„...nem ideje semminek.”

[Petri György: Zátony]

Ellentmondásos, hisztérius közéleti/történelmi emlékezetünknek, emlékezési módszereinknek „hála” a történelmi tragédiáink, mint például az ügynökkérdés és a szervezés traumái a mai napig feloldatlanok, feldolgozatlanok maradtak. 2014-ben Forgách András számára kiderült, hogy 1985-ben elhunyt édesanyja, Avi-Shaul Bruria III/I-es ügynök, azaz kém volt, és hogy PÁPAINÉ név alatt jelentett. A szerző ennek a ténynek a feldolgozását kísérli meg *Élő kötet nem marad* című könyvében. A kötet – megjelenése előtt – ugyanolyan versenyfutást kezdett az idővel, mint 2002-ben Esterházy Péter *Javított kiadása*. Mindkettő esetében ugyanarról volt szó: hogy a szülő(k) ügynökvoltának leleplezése a fiúra maradjon, a gyerek, a családtag

Forgách András:
Élő kötet nem marad
Jelenkor Kiadó, 2015

szólalhat meg előbb, az ő apa- és anyaolvasata, és ne az ügynevezett *közvélemény*. Számos körülmény is visszaköszön a történetben: az anyaregény, az *Élő kötet* előtt pár évvel megjelent *Zehuze a Harmonia Caestishez* hasonlóan állít emléket Bruria alakjának, és az Esterházy-történetre való finom utalások is jelen vannak a regényben: „(...) fölbukkan egy bizonyos PÁPAI, aki egy eléggé holdkóros javaslatl élte, a szakmában *mézcspadának* nevezik, és ebben megígérte, hogy egy rokonunk majd elcsábít egy ifjú angol történészprofesszort, ezer kartács

és bomba!, sikoltanám, papa, ne beszélj hülyeségeket!” (166.)

Akárcsak a *Harmoniát*, Forgách András könyvét sem lehet elhelyezni a megszokott, leleplező ügynökregények tengelyén, nem dolgozik klisékkel, és egy sokkal szélesebb ollót nyit a történet és a szereplők bibliai, antik mitológiabeli, egzotikus, vagy éppen puskiní párhuzamainak. Nem csupán Pápainé Bruria története ez, hanem elsősorban a történetek feldolgozásának története.

A három fejezetből álló könyv tulajdonképpen négy részre tagolható. Az első a nyolcvanas évek eleje *besúgó-ope-rettjének* idillikus színpadképével indul: Pápainé három tartótiszt elvtársal ünnepli a születésnapját a budapesti, Batthyányi téri Angelika cukrászdában, amely *köztudomásúlag – azaz nyilván jelentésekkel alátámasztottan – ellenzékiességükről hírbéd* írók találkahelye volt. Az idillt csak a szöveg lábjegyzetében dokumentált jelentések zavarják némileg: a Pápainé következő feladataul adott kém munkáról, a találkozó költségről, de még a kapott ajándékról, azaz az ügynök 1000 forint értékű „tárgyjutalmáról” is, amiről később kétségkívül születtek újabb és újabb „legendák”, azaz magyarázatok a családnak a jutalomtárgy, –összeg származását illetően. Érdekes, hogy az erkölcsiiséget és mindenfajta jó ízlést nyilvánvalóan felszámoló ügynökrendszer és a „Hivatal” mekkora műgonddal dolgozza ki a jutalmazási rendet:

„– az ellenséges körből beszervezett ügynök esetében, amíg az volt társai-ra dolgozik, csak kivételes esetben cél-

szerű alkalmazni /»lelkiismereti problémát« okozhat/ .” (188.)

A második rész két helyszínen, a hajdani Podmaniczky, később Rudas László utcai Belügyminisztérium útlevélosztálya, majd a Kerék utca 22. köré szerveződik.

Az első két szövegegységnek éppen az épületek a központi motívumai. Budapest világháborúk utáni térkép-terepasztalán elhelyezkedő épületeinek ciklusokban elbeszélte történetei a magyar történelmi emlékezet működésének történetét tükrözik. Az épületek leírásaiban a teljes regény társadalmi, politikai mozgásai tükröződnek: a budai Angelika cukrászda békebeli, meghitt alagsori boxaiban, a vele szemben lévő Szent Anna barokk templomában, a háttérben a téli Duna „ezüstösen csillogó hajzainak” kulisszáival, majd – megjelenítve a világháborúk után újjáépített nagyváros eklektikáját – a Belügyminisztérium szabadkőműveseknek épült, dupla tünpanon és üres kőbaldachin díszítette székelyében, az útlevélosztály monumentalításában is fojtogató irodáiban, vagy a Kerék utca háromszobás lakása lehallgatásának technikai nehézségeiben. (A zseniális grafikus munkának hála a 2015-ben megjelent kötet borítója finoman rezonál a Rákosi-korszak idejével. A többszörösen összehajtogatott, az eredeti dokumentumok másolatát és Bruria fotóit tartalmazó külső borító a házkutatók elől újságpapírba rejtett, csomagolt konspiratív könyv érzetét kelti.) Közben mintha a szereplőknek, a fiatal Forgáchnak és az ügynök szülőknek sem lenne a várossal, a saját élettereikkel kapcsolatban semmiféle komplex képtapasztalata, vagy a történetek összefüggéseiről bármiféle tudása. Jó példa erre az író útlevelének átvétele során a minisztériumi hosszú-kás iroda meghatározhatatlan mélységű falbeugrójában lévő elvtárs hallgatózása, vagy Pápainé (látszólagos?) tudatlansága, aki azt hiszi, hogy fia lakásából a tisztok a szomszéd házat figyelik meg. (Holott Petri Györgyöt hallgatták le.) „A főhadnagy habozott. Anyyira átlátszónak érezte, amit elő kellett adnia, de ilyen rövid idő alatt nem tudtak jobb legendát kiagyalni a kollégákkal, amit meghallva csak a hülye nem jött rá, hogy valójában miről

is van szó. (...) Pápainé úgy tett, mint aki nem érti. A játszmák egymásba folytak. (...) Ha jól játszsa meg, hogy nem érti, az azt jelenti, hogy nagyon is érti, és ha úgy tesz, mint aki érti, attól még nem biztos, hogy érti. Az volt a cél, hogy mindkét eset fennálljon. Segítsen, anélkül, hogy értené.” (65.)

A harmadik részben, szinte a könyv mértani közepén megfordul a szöveg, a fő szervező elv itt Bruria jelentésekből megismert betegsége és halála, lábjegyzetelve a fiú/írói reflexiókkal. Sántha József *Revizor*-beli kritikájában (*Hamlet csak egy van*, 2015. 12. 04.) a fiú kommentárok „alpáriságát”, a „hiszterizált fiú kitöréseket” és az objektív tekintet hiányát rója fel, mint a könyv varázstalanításának és ponyvásításának eszközt.

De ki mondja, hogy az igazán traumatikus valóságokkal való szembenézés során mindig a pátosz az uralkodó hang, s hogy egy egész életnek a *tudás után* való újraolvasása egy más, jóval fájdalmasabb és immár örök érvényű perspektívából objektív lehet? És egyáltalán, lehetséges, hogy ez a mélyen érintett, a történet legbelsejéből kifelé szóló írói/elbeszélői – emberi – attitűd az egyetlen legitim módja a besúgásról való beszédnek.

A szöveg negyedik egységének központi motívuma Pápainének mitológiai alak(ok)ká váló metamorfózisa, és történetének, izraeli utazásainak egyfajta deheroizált Rákosi-kori odüsszeiává váló transzformációja. A különböző – kevésbé kötött – versformákkal való kísérletezés a metamorfózis poétikai aspektusát is a játékba hozza, mégsem vonja el a figyelmünket a politikai kontextustól:

„Kínokba dermedt szénalázás

taknyacsurgó

Hazát áruló szomorú lélek

A senki földjén határőrökkel csevegve

És folyton attól tartva rajtakapják

Beletanult egy ronda bikkfanyelvbe

Ami senkivel tovább nem megosztható

Mert visszavágyott számőzöttként

A világba ahonnan vétegett

Így szervezte meg az utazásait

Sehr praktisch sehr geschrickt sehr mit

mondjak

még

Utólag belegendolva

Bármilyen érthetetlen mégis valahol
érthető
Bár tudnám hogy hol ez a *valahol*
(148.)

Vagy másutt:

„fon sző szúr éjszakákon
át sző szövö a képet
a rákot bele a
a Szörnyet bele a
amíg nem jut tűjével a
holdfényes lakótelepre
a betontoronyhoz
amelynek ablakain
megcsillan a fény”
(152.)

Bár a történet Pápainé beszervezésének és férje személyének, betegségének kapcsán sok mindent megvilágít, az anya alakjának zavarosságát és kikémlelhetetlenségét, az identitás mibenlétét nem tisztázza az ötödik, egyben záró ciklus sem. Ebben a „legendák” leplezte világban ez az egzotikus anyamozaik az izraeli halva- és csokoládécsomagokból, angol, de főleg héber nyelvi alakzatokból, majd a jelentések nyelvi hibáiból rakódik össze. „Kikémleltem anyámat.” (184.) Az átváltozás itt is szervesen jelen van, mégpedig a kémkedés *mesterségéhez* szükséges aprólékos színészi fogások leírásaiban.

A könyvről való beszéd természetesen nem lehetséges anélkül, hogy megemlítenénk Forgács Péter *Jelentés* című kiállítását, amely egy időben nyílt a könyv bemutatójával, azon belül is a *Pápainé és fiai* címet viselő installációt. Mind a könyv, mind pedig a kiállítás lényegében ugyanazt a dolgot kísérli meg: Pápainé Avi-Shaul Bruria és a családtörténet újratemetését, tükröztetését a jelenben. És a megismerés, ez az újfajta, megszerzett tudás akkor lehet érvényes, ha egyes tényeket, mozaikdarabokat hatalmasra nagyítva is megvizsgálunk.

Az *Élő kötet nem marad* mottója, a Prédikátor Könyvéből vett idézet szerint „...ideje van a hallgatásnak és ideje van a szólásnak”. És ideje van a történelmi traumák feldolgozása érdekében a kollektív felelősség vállalásának.

■ Szabó Lovas Emőke (1988): a pozsonyi Comenius Egyetemen végzett magyar-esztétika szakon. Királyhelmecen él.

GYÜRKY KATALIN

HAZULRÓL HAZA

„...nem tudom, áldásként vagy átokként fogjam-e fel ama tulajdonságot – adottságomat? –, hogy ha valamilyen hiányt tapasztaltam magam körül, aminek nem feltétlenül kellett volna léteznie, fogtam magam, és – most, záróra előtt már egyre inkább úgy látom: a kelletténél többször – igyekeztem azt, amint tehettem, megszüntetni” (151.) – olvashatjuk a József Attila-díjas szlovákiai magyar költő, író, művelődéstörténész és szerkesztő Tóth László *Határsértők* című kötete egyik fejezetének elején.

Az ebben a bekezdésben vázoltakat a kötet egészére nézve szimbolikusnak érzem: amikor Tóth László a saját életét – személyes sorsának, valamint írói-irodalmi munkásságának állomásait, fejlődéstörténetét – íróársai és barátai életéről írott „futamok és rajzok” segítségével, vagyis az ő tükrük által, de korántsem homályosan, kívánta ebben a munkájában felvázolni, több vonatkozásban hiánypótló munkát végzett.

Egyfelől irodalomtörténeti szempontból. Mert bár a kötet prologusát képező *Előjáróban* című részben leszögezi, hogy „a következőkkel korántsem irodalomtörténetet írok, nem íróportrékat rajzolok emlékezésem alapjánairól” (11.), a könyvet végigolvasva, s a benne többször előforduló, egy-egy szerzőnek az irodalomtörténeti összefoglalókból való kimaradását jelző bekezdésekből nyilvánvaló, hogy Tóth László olyan szerzőkről ad itt – önmaga életén, életeseményein átszűr – képet, akik a hagyományos és kánonképző(nek vélt) irodalomtörténet-írásba ilyen-olyan oknál fogva nem fértek bele.

Például arról a Thurzó Gáborról olvashatunk itt „futamokat és rajzokat”, akinek „írói pályájában és életművében a 20. század második harmada magyar irodalmának jelentős törekvései sűrűsödnek össze, nemzedékének – a *Nyugat* harmadik nemzedékének – az arcában máig jól felismerhetők az

Tóth László: *Határsértők*
Önarckép – másokban
Gondolat, Budapest, 2015

ő erőteljes vonásai is” (65.). Ennek elenére „Kulcsár Szabó Ernő elhíresült, 1993-as irodalomtörténetébe például az említés szintjén sem fért bele, de a 2007-es *A magyar irodalom történeteinek* is csak két névsorolvasásában említi őt Györffy Miklós azon írók között, akik számára az 1970-es évekre »szinte nem maradt más elbeszélő, mint tulajdon életük» (uo.). De hasonlóan járt az őt körülvevő világ kaotikus állapotával szemben művei által, segítségével folyton harmóniára törekvő, a „diszharmonia fényűzését” (137.) egy pillanatra sem megengedő Fodor András is, akit a „Kulcsár Szabóéknál is vitatottabb *A magyar irodalom története* (...) nem a költői törekvéseivel és teljesítményével összefüggésben, hanem csak Bartók kapcsán, illetve a naplójából vett két, az 1960-as évek irodalompolitikájára utaló idézettel említi” (142.). Vagy ebbe a sorba tartozik az a Csiki László, akinek „ha versei méltán képviselik kora magyar költészetének legjobb színvonalát, ugyanez elmondható szépprózai műveiről is. Miként ugyanez állít-

ható róla esszéistaként és drámaíróként nemkülönben. Mindennek azonban – miért is lenne ez természetes? – sem a Kulcsár Szabó-féle, sem a Szegedy-Maszák Mihály főszerkesztette irodalomtörténetben nincs nyoma.” (288.)

Nincs nyoma, s ennek a „nyomtalanságnak”, irodalomtörténeti „helynélküliségnek”, „otthonalanságnak” a kötetbe gyűjtött szerzők „hontalansága”, illetve konkrét és átvitt értelmű, folyamatos „határsértése” is lehet az oka. A szerző az íróbarátainak ezekre a közös pontjaira, tulajdonságaira kíváloan ráérezve – a saját „hontalanság-érzetéből” és „határsértéseiből” is táplálkozva – építi fel a könyvét. Így az első, Weöres Sándornak szentelt fejezet – amelynek főszereplőjével Tóth Lászlónak ugyan nem volt alkalma személyesen találkozni, de „akinek univerzális vagy inkább kozmikus? személyisége és lírája megbonthatatlan márványtömbként” (24.) van jelen Tóth életében –, illetve az utolsó, a kötet egyetlen még élő személyéről, Kelet-Közép-Európa szellemiségének tudoráról, Fried Istvánról szóló rész közé egy olyan, tizenöt szerzőt bemutató fejezetet ékel, amelynek résztvevőit nemcsak az köti össze, hogy egyként Tóth László barátai voltak, s hogy egyikük sincs már közöttünk, hanem az is, hogy életük során többször „hontalanként”, „határsértőként”, vagy épp „hontalan határsértőként” – akár magyarországi-ként, akár kisebbségi léthelyzetbe szorulva – egész életművükkel a magyar irodalom, ha nem is egységességéért, de egyként létezéséért dolgoztak, kelet-közép-európai létjogosultságáért harcoltak.

A „hontalannak” nem mondható, hiszen végig Magyarországon élő és alkotó, ám a kisebbségi magyar irodalom ügyéért mindvégig kiálló Mészöly Miklós is épp emiatt kerülhetett bele ebbe a fejezetbe. Ezért Tóth László a vele való személyes találkozásáról, a Mészöly otthonában többedmagával tett látogatásáról nem véletlenül nyilatkozik így: „Hivatkozott látogatásunknak, emlékszem, volt egy ilyen vonatkozása is – azaz mi nem csupán a 20. századi magyar epika prózapoétikai vízvonalát tudott *Az atléta halála* vagy *Saulus* szemünkben ötvenvalahány évesen is klasszikus-

nak számító szerzőjének dolgozószobájában ültünk nála, hanem, mondjuk, a husáki éra posztstálinista viszsza rendeződése ellen fellépő csehszlovákiai Charta ’77 röpirata és polgári ellenzéki mozgalma melletti magyar értelmiségi tiltakozás egyik szervezőjének, aláírójának a lakásában is” (104–105.), aki nemcsak a csehszlovákiai eseményekben volt jártas, hanem felesége, Polcz Alaine jóvoltából beható Erdély-ismerettel és érzékenységgel rendelkezett, s akinek az „1960-as évek elejétől a délvidéki – jugoszláviai – magyar írókkal, irodalommal, lapokkal is szoros kapcsolata volt, s ismert kötődése a nyugati magyar emigrációhoz is” (106.).

S így szerepelhet a Tóth Lászlónak tükröt tartó „futamok és rajzok” között az a „hontalannak” szintén nem nevezhető Nagy Gáspár is, aki számára a magyar irodalom jobb, pontosabb megértése érdekében „Közép-Európa, a közép-európai horizont egyébként – akárcsak Mészöly Miklósnál – ugyan csak alapvető programként jelenik meg szintén már a kezdettől” (351.). S ha Mészöly kisebbségi magyar irodalmak iránti érdeklődése, átvitt értelemben vett „határsértése” arra volt „jó”, hogy műveit betiltsák a környező országokban, Nagy Gáspár közép-európai mivoltunk felkarolásával és hirdetésével bizony már konkrétan is „határsértőnek” számított az akkori hatalom szemében: „Amikor Nagy Gáspár az 1960-as–70-es évek fordulóján, illetve az új évtized vége felé földrajzi és szellemi értelemben először vette nyakába Közép-Európát, a térséget még a kommunizmus marxi-engelsi *kísértete* járta be, s ha mindent – vagy legalábbis minden lényegeset – meg akart ismerni, nemritkán »határsértéseket« is el kellett követnie, *tiltott határátlépéseket* kellett tennie, és nem mindig maradhatott meg a természetes kulturális tájékozódás kellemes turistaútjain.” (355–356.)

S amíg Tóth László Mészölytől és Nagy Gáspártól ezt a közép-európai szemléletet, perspektívát (is) tanulta, nemzedéktársai nagy többségének, a tőle pár évvel idősebb, ma már mind a túlvilágról „szemlélődő” íróbarátainak szintén e középső fejezetbe gyűjtött élete még kevésbé emlékeztetett

„kellemes turistaútra”. Mégpedig a legtöbbször a „hontalanság”: a seholtthon nem levés, az állandó idegen-ségérzet, valamint az ezekből következő konkrét határsértések okán. S mivel Tóth László – budapesti születésüként még kisgyermekként egy csehszlovákiai kis faluba kerülve, majd Pozsony után 1986-ban Budapestre visszatelepülve, s 2005-től ismét Szlovákiában élve – maga is „hontalan” barátai sorát járja, a mások által megélt idegen-ségélményt, a „hazulról haza jövök, hazát mégse találok” érzését magán átszűrve valóban szívszorító portrékban tárja elénk. Egy görög tragédia hősnőjének sorsával felérő életutat mutat be például annak a Hervay Gizella költőnek a példáján, aki Romániából Magyarországra települve – útja során volt férje, Szilágyi Domokos öngyilkosságának és fiuk, Kobak halálának súlyát magával cipelve – végül szintén az öngyilkosságba menekült, s akinek a *Hová mégy?* kérdésre adott nevezetes válasza volt a „Hazulról haza”. Vagy Csiki László portréjából megtudhatjuk, hogy mit jelentett a „szekú” elől valakinek az „ép eszét mentve”, fejvesztve menekülni, vagy Hornyik Miklósnak – akinek e kötet címét ihlető *Határsértés* című könyvét ismét egy hiánypótlást végezve maga Tóth László adta ki Ister nevű magánkiadójában – az épp teljesen szétesőben lévő Jugoszláviából kényszerűen Magyarországra telepedni. Annak a Hornyik Miklósnak, akinek élete paradoxona egyfelől az volt, hogy „ő az a jugoszláviai magyar, akinek ars poeticája, státusa, egzisztenciája, hogy ő nem jugoszláv” (240.), de ha ez önmagában még nem volna elég, vele kapcsolatban feltehetjük a kérdést, hogy vajon Magyarországra „áttelepedve nem maradt-e többek szemében mégis kívülálló?” (241.). Hornyik paradoxonjaira, de az összes többi, állandóan menekülő barátjának élethelyzetére adott válaszként egyöntetűen ajánlhatta volna Tóth László az 1987-es, az *Élet és Irodalomban* megjelent, sorstársai körében (is) kultikussá váló *Úgy nézzenek ránk* című versét, amelyet végül Csiki Lászlónak ajánlott, s amely a szerző 1986-os budapesti visszatelepülése utáni élményéből, a szülővárosában hivatalosan „hontalannak” titulált státu-

Hornyk Miklós Kormos István Mészöly Miklós Mikola
 György Sziveri János Thurzó Gábor Weöres Sándor
 Fodor András Fried István Hervay Gizella Hornyk Miklós Kormos István
 Simonffy András Somlyó György Sziveri János Thurzó Gábor
 Weöres Sándor Fried István Hervay Gizella Hornyk
 Miklós Oszwald Árpád Simonffy András Somlyó György
 Csiki László Deák László Fodor András Fried István
 Mikola Anikó Nagy Gáspár Oszwald Árpád Simonffy
 Sándor Zalabai Zsigmond Csiki László Deák László Fodor
 András Fried István Mészöly Miklós Mikola Anikó Nagy Gáspár Oszwald
 Árpád Weöres Sándor Zalabai Zsigmond Csiki László

szából is táplálkozott. S mivel az itt olvasható „futamok és rajzok” a portré-alanyokkal való baráti kapcsolatokat is elének tárják, a szintén a barátai által megélt tragédiák tükrében Tóth László személyes tragédiáira is fényt vetnek. Az áttelepüléshez szükséges állhatatlanságára, a válásai történetére, vagy épp három hónapos kislánya elvesztésének borzalmára, amely után a kötetben szintén helyet kapó Deák László baráti és bajtársi e-mailje adott neki erőt a továbbéléshez.

Az íróbarát-sorsok, s bennük, általuk Tóth László személyes sorsának felvázolása pedig sohasem nélkülözi – s itt az irodalomtörténeti hiány betöltésének újbóli létjogosultsága – az író és költőbarátok műveinek szakszerű, lényegre tapintó elemzését sem. Mert ha valaki azt gondolja, hogy a meseirodalom művelése esetleg csak mellékvágány egy író életében, az például az itt szereplő Kormos István-portréről rájöhet ennek jóval mélyebb, az adott léthelyzetben akár életet mentő funkciójára is. A Vackorság, a Vackorköltés mint (műfaji) „határátlépés” bizonyos élethelyzetekben való megváltó szerepére.

S mindezt egy újabb hiánypótlás keretében: Tóth László a barátaival a kapcsolatot legtöbbször Budapesten mint a kisebbségi létből való menekülés helyszínén tartotta. S találkozásai, eszmecsereik általában olyan, ma már nem létező, lebontott vagy átépített helyszíneken – magánlakásokban, szerkesztőségekben, kocsmákban – zajlottak, amelyek most, a 21. század második évtizedében sokak számára már hírből sem ismertek. Tóth kötetén ezen helyszínek pontos felvázolásával, egy hely miliőjének pontos érzékelésével így olyasfajta (hiánypótló) város-történeté is válik, amely sajátos idő- és térbeli utazást is biztosít a portrék olvasói számára. Álljon itt tehát – cikkek zárásaképpen – egy helyszínrajz az akkori magyarországi irodalmi élet egyik központjáról, a „hazuról haza” érkezők, a mindig „hontalanok” kultikus találkozóhelyéről, melynek elolvasása után garantálom, hogy nemcsak a helyszínen történetekre lesznek kíváncsiak, hanem a teljes Tóth László-kötet iránt is érdeklődni fognak az olvasók:

„1987. június 5-én, déltájban, a magyar fővárosban, ebédre igyekeztem a Vigadóhoz tartozó, azóta már lebontott, a patinás, a boldog békeidők nyugalmát árasztó és azok gazdagságáról valló építészeti környezetből égbekiáltó ízléstelenségével kirívó, ráadásul addigra már eléggé elhasználódott, tízemeletes, Vörösmarty téri beton-, vas-, üveg- és papírmásmonstrumba, a pesti utcanyelv Elizélt palotájába, ahol akkori jó szokásom szerint, (első pesti) munkahelyem, a Zöld Ferenc vezette Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének (MKKE) abban székelő igazgatósága mellett, az ugyanott helyet kapott Magvető Könyvkiadó-beli barátaimhoz is szándékomban volt bevezetni. (Az épületet aztán a rendszerváltás után a telekre pályázó újkapitalisták az 1990-es vége felé lebontatták, hogy a helyébe egy új, immár csillogó-villogó, ám elődjénél nem kevésbé környezetidegen – elizéltebb? – beton-vas-üveg konstrukciót emeljenek.)” (263.)

■ ■ ■

■ Gyurky Katalin (1976): irodalomtörténész, színikritikus, Debrecenben él. Fő kutatási területe az orosz és a kelet-közép-európai próza, a klasszikus szövegek modern alkotásokra gyakorolt intertextuális hatása.

TÓTÁGAS

A 25. SZÁMLA és KOKAIN

P ityergős őszi esőben irányítom kicsit szomorkás hangulatú lépteimet a romkocsmáövezetben megbúvó törzskocsmám irányába, azzal a szilárd elhatározással, hogy végre megkezdem a Magyar Mámor történetéről szóló sorsdöntő előadás-sorozatokat, de...

de még idáig sem juthatok szokásos bevezetőmben, mivel tenyereembe simuló törzskocsmám úgynevezett ajtájában a FIZETŐPINCÉR áll, akárha GÁBRIEL, a Paradicsom őrzőangyala lenne, aki egyben Magyarország védangyala is, legalábbis a Szabadság téren, a német megszállási emlékmű tetején, de akinek szobrát a millenniumi emlékmű, a Magyar Történetfilozófiai Mámor eme irtóztató monumentuma oszlopának makkján szintén megcsodálhatjuk, ha ugyan el lát bárki is oda, abba a hazába, a rettentő magasban.

És szól, de nem az angyal, hanem a FIZETŐPINCÉR, aki a Szent Korona és a Kettős Kereszt helyett általában egy súlyos számlát tart vala a kezében: – Mostantól e hely, mint egykor SZÉCHENYI ISTVÁN grófnak a döblingi elmetébolyda, megszünt *asylum*ként szolgálni tisztelt FILOLÓGUS uram és ivócimborái számára. Az úgynevezett önkormányzat úgy döntött, hogy nem passzol a rendszerébe eme elavult, kockás terítős, kézműves vegán fasírt és „újragondolt” disznópörkölt helyett házikosztot nyújtó, kívül zöld, belül barna vendéglő. És helyzetemet, és ezzel az Önökét is szerfölött súlyosbította, amikor macacsul megtagadtam, hogy szerepeljek a *legjobb kocsmáhu* nevű úgynevezett honlapon. De hogy ne érezze ma-

gát kiközösítve a szellem Paradicsomából, az új bécsi háziúr, Herr NEMETSCHKEK gondoskodott egy friss bérleményről, melybe tisztem most FILOLÓGUS uramat haladéktalanul elvezetni.

És már indulunk is, már repülünk, de mivel a képzelőerő szárnyán szállunk – melynek révén, mint ideálom, DAVID HUME úr írja, az ember tetszés szerint átrendezheti és megváltoztathatja az ideáit –, voltaképpen a következő másodpercben, azaz mondatban már ott is termünk.

És e kis utazás alatt eszembe ötlik ama 2013-as augusztus, annak is 25-ik napja, midőn először hangzott fel nyomtatásban a kiáltás: „Meg kellene írni egyszer a Magyar Mámor történetét!”

És aztán következett NOÉ vendéglőjének romkocsmá-övezeti megalapítása, KRÚDY szavai mentén, aki szerint „Legalól, a föld mélyében bizonyára Noé ül, aki először volt részeg a világon, és Noé vendéglője felett következnek a föld színe alatt a többi vendéglők és vendégek, akik a bor miatt nem tudnak a süllyedő vendéglőkből kimenekülni.” Aztán a továbbiakban, mint egyik törzsvendégünk, a nagytermészetű és bakunyinista SZTAREC említette, a szó és a tett egységbe forrt, különös tekintettel a Cári Magyar Borbizottság történetét megéneklő két számlára, 2014 és 2015 fordulóján. És a szárnyatlan repülés közben eszembe ötlik a Második Számla is, és az összes magyar történetfilozófiát összefoglaló négy szócskát, „Nem boldog a magyar!”, melyre fatálishan rímel a „Milyen lehet négy deci?!” nevezetes és ugyancsak négy-

szavas kérdése, SZINDBÁD és a róla regényt író MÁRAI SÁNDOR gondja, melynél infernalisabb mélységű problémát még nem lökött felszínre a fröccsök öntözte magyar agy.

És továbbá felködlik fröccsöspoharak gyöngyharmatos üvegén át, hogy noha már sikerült is berendeznem kispolcomon a Mámor Kiskönyvtárát, a rettenő italozások közepette minduntig meggátolta valami, hogy végre ténylegesen belekezdjek a Magyar Mámor, későbbben pedig a Magyar Bohém történetének taglalatába; valami mindig közbeszólt, egyszer a Charlie Hebdo elleni merénylet, máskor a párizsi mézszárlás, megint más ízben Mutter Merkel és a magyar migránshelyzet vagy „az alcsúti szisztéma titka”, nem is beszélve az olyan magyar tébolyokról, mint a PÓSA LAJOS tiszteletére rendezett emlékévé, melynek egyetlen irodalmi vagy művészeti jelentőségű eredményére sem sikerült mindeddig rálelnem.

És mindezek mögött és fölött ott lebegett SZEK-FŰ GYULA elmélete „a magyar bortermelő lelki alkataráról”, melyet 2013 decemberében foglaltunk számlába, és amely nem kisebbet állít, hogy a magyar nem eladásra termeli borát, hanem inkább maga megiszsa. Lehet, hogy ebből következik az egész magyar történelem zsákutcája? Belefulladva a harmadik emeleti ablakokig borral töltött zsákutca, melyből szűkséggéppen csak egyetlen irányba, visszafelé, a zsákutca bejáratánál nyíló magyar torkok ür- és árterébe áramlik a folyadék? És akkor e zsákutca nem egyéb, mint a Magyar Mámor története?

És miközben mindezt átörögtem egyelőre még száraz agyamon, és miközben a képzelet röpte lendületesen visz, átgondolom szereplőimet, hogy vajon élnek-e még, és ha igen, miként?

Ámde kicsoda tudná leírni meglepetésemet (hacsak én magam nem...), amikor a bejáratnál, mely ezúttal valóban megérdemli az ajtó, sőt inkább kapu nevet, NEMETSCHÉK siet üdvözlésemre, és maga után von az új kocsmaszobába, ahol azt kell örömmel tapasztalnom, hogy ott ülnek mindannyian a teremtett hőseim és ivócimboráim, és mint LUKÁCS GYÖRGY szerint a görög eposzok hősei, nem változott, nem öregedett vagy fiatalodott egyikük sem, a TÁLTOS kurucos művészcopfja most is ősz és zilált, szemüvege most is szóadásüvegalj; társa, SZABÓ ERVINNÉ, a Magyar Művészeti Alkotóház könyvtárosnőjének bő szoknyája ezúttal is libben és örvénylik, most is előtte a céges laptopja; és előkerült a SZTAREC is, aki bozontos bojárszemöldöke alól féltékeny pillantásokkal vizslatja a SZABÓ ERVINNÉ mellett helyet foglaló, a hölgynek némi sikerrel udvarló VÁNDORFILOZÓFUS-t, aki hónapok óta készíti elő előadását, amelybe, hozám hasonlóan még eddig nem sikerült belekezdenie: *A fej betegségeiről KANT úr alapján, különös tekintettel a magyar seggfejre.*

És ki tudná fokozni megörököndésemet (hacsak ismét én magam nem), amikor azt kell látnom, hogy féltett és szeretve leporolgotott kispolcom ugyan csak ott peckeskedik az egyik sarokasztal mellett, rajta a Mámor Kiskönyvtára jól megválogatott kötetei, ADY publicisztikai művei; a két CHOLNOKY beszélyei és cikkei, LOVIK KÁROLY és KRÚDY iratai, köztük díszhelyen az *Ady Endre éjszakái* és a *Boldogult úrfikoromban*; GOZSDU ELEK Weisz Annának írt levelei; LISZNYAI KÁLMÁN *Dal-zongora* című rettenetes verseskönyve, és még sok egyéb, balcsillagzatos, kísértet-csárdásos magyar alapmú, melyek felsorolása szükségtelen, hiszen hamarosan sort keríték rájuk döntő előadás-sorozatomban, melyet, most így orrontom, ebben a croissant-friss kávéházban nem zavarand meg majd semmi.

Amiben élénken tévedek, mert miután elül a finom taps, mely belépésemkor fogad, és a kis színpadon helyet foglaló és Haydn egyik menüettjét játszó vonósnegyes tagjai is félbehagyják a muzsikát, és tisztelemre a vonóval finoman ütögetik a hangszerek oldalát, a TÁLTOS emelkedik szólásra asztala mellől, és metsző gúnnal kiált felém:

– Remélem, FILOLÓGUS uram is visszaadta már a maga keresztjét? Mert én már postáztam, igaz, azt kétségtelenül még GÖNCZ ÁRPÁD bácsi kezéből vehettem át.

– Akkor hibát követett el. Mivel RADNÓTI SÁNDOR éppen azzal az érveléssel *nem adta vissza* parancsnoki fokozatú keresztjét, hogy GÖNCZ ÁRPÁD-tól kapta. És *en plus* a jeles esztéta nem tekint a mai rendszert kontinuusnak az előzőekkel, pusztán azért sem, mert közben a kitüntetés címe is megváltozott. És hasonlóan, de még részletesebben érvelt KÖSZEG FERENC is.

– Basszus és klarinét, ahogy BARTÓK mondja *A csodálatos mandarin* csábítási jelenetében. Ez tényleg hiba lehet; mert RADNÓTI-val tényleg nem szeretnék szembeállni, noha már nem ő osztja Kossuthdíjat, azaz esélyeim csak nőnek az elnyerésére. De miért nem szóltál, Melindám, hogy vigyázzak??? – hörögi a TÁLTOS, és egy újabb pohár után nyúl, mely feltehetően NEMETSCHÉK ajándéka. – Hát kikkel kerültem *egy* és egyúttal *nem egy* csoportba?!!

– Én nem adtam vissza, mert szerencsére nem is kaptam – felelem ugyancsak metszőnek vélt epével. – És nem is kaphattam, szintén szerencsére, mivel – mint a sokféle, szinte beláthatatlan sokaságú és minőségű kereszt közül az egyiket megkapó KUKORELLY ENDRE oly meggyőzően írta – semmivel sem érdekeltem ki; nem mintha egy állami-polgári-katonai kitüntetésnek bármi köze lenne a vélt vagy valóságos polgári érdemekhez, amely tézisnek klasszikus példája KERTÉSZ IMRE esete, aki aligha tett valamit is Szent István eszméinek megvalósulásához, viszont

az öt német táborokba szállító magyarok elég sokat tettek ahhoz, hogy Szent István eszméi még véletlenül se válhassanak valóra. Vagyis a legjobban akkor jár el az ember, ha úgy tesz, mint SZÉKELY JÁNOS, aki utolsó tőlényig küzdött az ellen, hogy megkapja a Kossuth-díjat, noha számtalanszor felkínálták neki.

– Mondhatjuk akkor azt, hogy a maguk Imréje nem pusztán holokausz-bohóc, de Szent István-clown is volt?!! Mi több, feltételezhetjük-e azt, hogy az egyikből következik a másik?! – kérdi a VÁNDORFILOZÓFUS okosan SZABÓ ERVINNÉ felé sandítva.

Aki viszont nem veszi a lapot, és felcsattan: – Hagyjuk már ezt az örökös kicsinyeskedést! Miért nem foglakozunk inkább e nyugalmas, békebeli helyen a Magyar Mámor történetével? És NEMETSCHÉK ajándékával? Magam meg FILOLÓGUS uramnak készíttettem elő egy soha nem idézett passzust KRÚDY irataiból – szól, azzal odalép az oldalról betolt büfékocsishoz, melynek régi üveglapján most pezsgősvedrek állnak, bennük MOLNÁR FERENC kedvence, a Mumm Cordon Rouge.

És odaveti A TÁLTOS felé: – Olvasd!

Aki felüti a kötetet, és ezt zengi bele a terembe:

„Mi mulatságosabb: a francia pezsgő vagy a kokain? – kérded mélyen tisztelt Szerkesztő barátom. A válasz csak egyféle lehet még 1929-ben is. A francia pezsgőt nem győzhette le a bús olcsójánosi korunkban sem a kémia.”

– Azóta viszont legyőzte – mormolja a VÁNDORFILOZÓFUS, miközben átveszi SZABÓ ERVINNÉ kezéből a gyöngyöző billikomot.

És a TÁLTOS folytatja az *Öreg lumpok, fiatal lumpok* című tárca felolvasását: „Azt mondják, korunkban többé nincs idejük a mámort keresőknek a hosszadalmas lumpolásra, mert az életnek sokkal több a teendője, mintsem bálokban, kocsmákban, vidám társaságokban lehetne lopni a napot, éjszakát. A mámor-nak olyan gyorsan kell jönnie, mint a röplőgépnak. Ma, amint mondják, elegendő néhány szippantás a fehér porocskából, amely után csaknem ugyanarra az állomásra érkezik az ember, ahol megszabadulhat hétköznapi gondjaitól.”

És közben egyre emelődnek és ürülnek a pezsgős-poharak, és senkit sem érdekel a kokain.

– És most következnek az a szakasz, amelyet talán egyenesen magának címzett KRÚDY 86 évvel ezelőtt – mondja SZABÓ ERVINNÉ, és átveszi a könyvet, hogy a TÁLTOS is kortyolhasson, és immár ő bűgja felém mézdús hangon:

– Maholnap történelmi zamata lesz annak a kézikönyvnek, amelyben a régi lumpolások lefolyásait, kedveit, kirándulásait, kocsmacserélgetéseit, hangulatvadászait, mondókáit, szertartásait, szabályszerűségeit, mámorosságait, csalódásait, katzenjammereit írná valaki az utánunk következő, idegenszerű nemzedéknek. Ha Isten éltet, valaha megírom ezt a lumpkönyvet, mert igen régen megalapozott hírnevemmel szerzetesi életemmel sem változtathatok. Igen, meg kell tanítani az új nemzedéket a rosszra, hogy a még rosszabbtól megóvjuk őket. Könyvet kell írni a lumpoknak.”

– És hogy lássa, mi is tanultunk az elmúlt évek alatt valamit, noha még nem írta meg a KRÚDY által vizionált könyvet, ezt nézze, uracsám! – kiáltja operettdivás hangon, és azzal máris az oldalt álló kártyaasztal tetején termett a lengeszoknyás SZABÓ ERVINNÉ. – Remélem, ismerős a jelenet?

– Hát persze! – kiáltom a döbbenet álló gyülekezet felé, KRÚDY ez, mégpedig az *Ady Endre éjszakái!* „A réveteg költőnek felelni sem volt ideje, amikor Rienzi Mariska egyetlen ugrással a biliárdasztalon termett. A művésznő meghajtotta derekát, tenyerével az asztal közepére támaszkodott, és testét egyetlen lendülettel a levegőbe dobta. Ott állott tótágast az ámuló Ady előtt. Természetesen nadrág nélkül abban az időben sem jártak a művésznők.”

De hogy a zöld posztóval bevont kártyaasztalon most tótágast álló SZABÓ ERVINNÉ viselt-e nadrágot, azt csak a következő, azaz a 26. számla kiegyenlítésekor fogjuk megtudni. Vagy akkor sem. ■ ■ ■

Bán Zoltán András (1954) irodalmár. Csont András néven zenei írásokat is publikál. Korábban a *Beszélő* és a *Magyar Narancs* szerkesztője. Legutolsó kötete: *Giccs*, Kalligram, 2016.